

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ПРАВОВИЙ ОБРАЗ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

МАТЕРІАЛИ
міжнародного круглого столу
онлайн

*20 ГРУДНЯ 2019 РОКУ
М. ОДЕСА*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕНТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Овчиннікова А. П.

ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙ МОВНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ _____ 4

Крижановський А. Ф.

ДЕРЖАВА ЯК ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ _____ 8

Смазнова І. С.

ПАРНІСТЬ АГРЕСІЇ І ТОЛЕРАНТНОСТІ : АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ _____ 12

Серебро М. В.

КАТЕГОРІЯ «ОБРАЗ ДЕРЖАВИ» В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ _____ 18

Скуріхін С. М.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ _____ 21

Рязанов М. Ю.

АРТЕФАКТИ ПРАВОВОЇ СФЕРИ ТА ДЕРЖАВНОСТІ _____ 26

Чайковський Ю. В.

МІГРАЦІЯ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ _____ 30

Гордієнко А. Ю.

ПРИНЦИП СПРАВЕДИВОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ _____ 34

Козакевич О. М.

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ _____ 39

Ясніцька Г. В.

ІННОВАЦІЇ В ПРАВІ: АЛГОРИТМИ ЗАМІНЯТЬ СУДДІВ - ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЄСПЛ _____ 43

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ ВИМІРІ

Оборотов Ю.М.

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ І ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ _____ 49

Ковбасюк С.В.

ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ _____ 53

Панкевич О. З.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ _____ 58

Тіщенко Ю. В.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО МІФУ У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ _____ 63

Іванова О. Д.

МІГРАЦІЙНА ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ _____ 70

Тароєва В. В.

КОНЦЕПЦІЯ ЄДНОСТІ ТА ПОДІЛУ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ _____ 74

Maksurov A.A.

COORDINATION AS A PRINCIPLE OF INSTITUTIONALIZATION OF A MODERN STATE _____ 78

Русавська О.О.

ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛ АНГЛІЙСЬКОГО ПРАВА _____ 82

Автухов К.А.

ПОЛОЖЕННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ _____ 86

Бальжик І.А.

ПРИНЦИПИ КАНОНІЧНОГО (ЦЕРКОВНОГО) ПРАВА _____ 89

РОЗДІЛ 3. АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Мельничук О.С.

ПРАВОВИЙ ОБРАЗ МІСТА У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВНОСТІ _____ 93

Іванчук В.Є

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ _____ 97

Антошина І. В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ _____ 101

Чувакова Г. М.

ПРОТИПРАВНІ АНОМАЛІЇ ЯК ДЕЛІКВЕНТНА ПОВЕДІНКА _____ 104

Грезіна О.М.

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА _____ 108

Єсімов С. С.

ЮРИДИЗАЦІЯ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ _____ 112

Ковалів М.В.

ОСНОВНІ РИСИ УКРАЇНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ _____ 117

Войткова А.В.

УКРАЇНА ЯК МОРСЬКА ДЕРЖАВА: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ _____ 121

Караман М.В.

РИТУАЛИ ЯК СТАЛА ПОВЕДІНКА В ПРАВОВІЙ СФЕРІ _____ 124

Яковець І.С.

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ _____ 128

Дудник Р. М.

ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА _____ 131

РЕЗЮМЕ КРУГЛОГО СТОЛУ _____ 137

РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНТЕНТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Овчиннікова А. П.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙ МОВНОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНІ

Петро Могила в період реорганізації Київської духовної академії використав західний досвід застосування театрального видовища як методу викладання риторики та поезики [1, с. 93]. Автор першої «Риторики» невідомий і це не самостійний твір, а переклад латинської «Риторики» німецького вченого Ф. Меланхтона. У ній дві книги: «Про винахід справи» та «Про прикрашення слова». Текст написаний у формі питань та відповідей, імітуючи діалог учня та вчителя (так званий катехізис, який був властивий для підручників того часу). Риторика XVII століття продовжувала античні традиції, але додала промови ще й навчального характеру, що об'єднала шкільну та церковну риторику під загальною назвою «гомілетика». Вона описувала способи та прийоми навчання, судові суперечки, суперечливі промови, дорадчі поради в справах, а також похвалу чи ганьбу.

XVII століття не вичерпувалося лише цим підручником. У Київській духовній академії велось викладання риторики за курсами професорів цієї академії, а також за латинським підручником риторики. Києво-Могилянська академія була головним центром науки та освіти в Україні. Випускники академії відіграли значну роль у розвитку культури, просвіти та риторики [2, с. 28-29]. Уявлення про риторику як про науку та мистецтво мають історичні джерела греко-латино-візантійської культури. В умовах відродження України зростає значення риторичного мистецтва В. Винниченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Костомарова, В. Сухомлинського. Біля витоків української школи красномовства стояли основоположники ораторської прози та акторської майстерності: Є. Славинецький, С. Полоцький, С. Яворський, Г. Бужинський, Ф. Лопатинський, Ф. Прокопович, П. Могила, К. Соленик, М. Щепкін, І. Котляревський, та інші. Риторика XVII–XVIII століть в Україні розвивалася на

основі засвоєння шкільною освітою досвіду античної і західно-європейської традиції. Із середини XIX століття переривається викладання риторики у вузах Європи, з'являється тенденція зміни ораторської прози на художню, що негативно відбилось на розвитку риторики в період, тривалістю приблизно 150 років.

Не можна не сказати про роль підготовки усного слова як форми існування мови в контексті активізації інтелектуальних, морально-духовних потенцій особи. Держава стимулює інноваційні пошуки талановитих освітян, науковців у галузі красномовства, тому що підвищення риторичної культури ораторів стане вагомим чинником гуманізації суспільства, через конструктивний діалог допоможе його членам знаходити спільні точки зору, приходити до згоди, консенсусу при розв'язанні актуальних питань, наповнить повагою, братерською християнською любов'ю до людей з іншими поглядами, підвищить аргументивну культуру полемістів у духовній та світській сферах, підвищить відповідальність кожного оратора перед Богом за свій риторичний вчинок. В умовах формування ринкової економіки зростає ціна на ефективне слово, розумні думки, естетичні риторичні вчинки як на інтелектуально-духовний товар вищої якості. «Тому кожен промовець, незалежно від сфери усної переконуючої комунікації, повинен відчувати високу відповідальність за словесний вчинок, словесну дію, бо у широкому розумінні риторика переймається проблемами впливу мислення на свідомість, буття, екзистійну дійсність» [3, с.181].

Зростає роль риторики у всьому світі. Варто зазначити, що систематичний огляд неориторичних теорій досі не здійснювався у вітчизняній літературі. У 1970 році при Льєзькому університеті (Бельгія) склалась так звана Льєзька школа неориторики (Ж. Дюбуа, Ф. Еделін, Ж.М. Клінкеберг та ін.), генетично і концептуально пов'язана з Паризькою семіотичною школою. Паризька семіотична школа склалась в 60-ті роки XX ст. Спочатку в ній намітилось два напрямки: група під керівництвом Дюбуа, використовуючи дистрибутивні методики, намагалась описати елементи мови в залежності від того, як вони асоціюються одна з одною. Альтернативна група лінгвістів,

представлена, зокрема, А.-Ж. Грельмасом, намагалась виробити чисто дедуктивні моделі, придатні для аналізу сигніфікації. Паралельно, після перекладу французькою мовою «Нарисів загальної лінгвістики» Р. Якобсона, у Франції розповсюдилась альтернативна класифікація тропів, фактично заснована на протиставленні референційної та сигніфікативної семантики. Наступна еволюція як Паризької семіотичної школи, так і Льєзької неориторики характеризувалась рухом від питань побудови загальної (структурної) семантики і універсальної типології тропів до семантичних та семіотичних проблем текстології, типології дискурсивних практик і семіотики культури.

Могутнім стимулом для розвитку риторики є успіхи наук про спілкування. Сформувався сучасна теорія стилістики і культури мови, з'явилися науки про текст: теорія типів тексту, лінгвістика тексту, розвиваються лінгво-прагматика, соціолінгвістика, педагогічна риторика, театральна педагогіка. Впливають на розвиток риторики і успіхи країн Заходу у плані розвитку неориторики. Основні ознаки класичної і сучасної риторики – інтегративність, системність, універсальність, прикладна направленість на формування культури риторичної індивідуальності. Етико-естетична обумовленість визначає її спорідненість як науки і мистецтва і дозволяє знайти окреме місце у сучасній освіті. «Гуманізм риторики полягає в тому, що вона вчить людину складати не будь-які, а прекрасні, мудрі, моральні промови; вона вчить людину певному способу життя у злагоді з Богом, власною совістю й людьми; мудра й правильна риторична поведінка промовця може стати запорукою щасливої долі гармонійної «людини, яка говорить» – *homo eloquens*» [4, с. 197].

Формулюються два найсуттєвіших обмеження:

1. Риторична доктрина – це деяке логічне «вчислення» ідеальної мовної діяльності, а не модель процесу, що протікає в дійсності. Гадають, що це обмеження неспроможне. Більш того, ця хибна думка переслідує риториків вже багато століть і лежить в основі її неприйняття філософами та лінгвістами. Можливо, головною причиною цього нерозуміння є форма риторичного

описання, яке одними уявляється як набір логічних операцій, іншими – як сума нормативних прескрипцій. Насправді цей спосіб пов'язується з античним «техне», коли знання та уміння, теорія та метод, розум та мова, мова та дія розглядались у жорсткій єдності, що забезпечує повноту розуміння. І розуміння це базується на віковому емпіризмі риторики. Риторикою описується алгоритм мовного акту, а спосіб описування є принципово породжуючим. Риторика не повинна розумітися тільки як набір ораторських рекомендацій, що зводять її до обмежувального тлумачення та використання виключно в галузі дидактики; в ній є визначений епістемологічний смисл, включений до сучасного знання.

2. Риторика описує тільки один рід (вид) комунікації – ерсуазивну. Таке розуміння до створення терміна (Франс, Гейснер) «риторична комунікація», що означає таку мовну комунікацію, коли хоча б у одного із комунікантів є усвідомлена комунікативна мета, згідно з якою будується ідеомовний цикл. Дослідження риторичної комунікації – це основа риторики як теорії впливу, що розвивається, зокрема, Г. Ріхтером. Контрапунктом цієї теорії є аналіз риторичної комунікації у двох іпостасях: як процесу взаємозв'язку особи та соціальних груп; як інструменту оптимізації цього процесу.

Різницю між комунікацією взагалі та риторичною комунікацією іноді зводять до такої диференціації [4, с.37-49]:

Комунікація риторична	Комунікація взагалі
стосунки між оратором та аудиторією антагоністичні, комунікація – одностороння	стосунки між комунікантами кооперативні
Мета – переконання	Мета – комунікація

Протилежна точка зору, згідно з якою всяка комунікація риторична, також має прихильників серед неориториків, які вважають, що будь-який мовний акт завжди переслідує дві мети – передачу інформації і вплив.

Один із основоположників неориторики Перельман в одній із робіт визначає риторику як «теорію персуазивної комунікації» розуміючи останню як логіку неформального судження. Ця інтерпретація базується на уявленні риторики як засобу переконання, введенного Аристотелем.

Перельман знімає це обмеження, інтерпретуючи цей процес комунікації як реалізацію діалектичної аргументації. У цьому смислі позиція Перельмана послідовно риторична, оскільки риторика представлена в ній як теорія, практика і дидактика. На нашу думку, обмеження друге неспроможне тому, що вплив є не ознакою будь-якого виду чи форми комунікації, а іманентною властивістю комунікації як такої. Внесок риторики в теорію мовної комунікації очевидний і може сприйматися досить широко. Риторична модель описує мовну комунікацію, маючи лише одне обмеження: мова розуміється риторикою як один із видів діяльності, а специфікою мовної комунікації стосовно інших видів людської діяльності визнається вплив з метою досягнення консенсусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баканурский А. Украинский фольклорный театр: от истоков до народной драмы. – Одеса: ООГДНТ, 1993. – 149 с.
2. Стратий Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. – К.: Наукова думка, 1982. – 347 с.
3. Цит. по: Сагач Г.М. Золотослів. – К.: Школяр, 1998. – 263 с.
4. Общая риторика: Пер. с фр. /Ж. Дюбуа, Ф. Пир, А. Тринон и др. – М.: Прогресс, 1986. – 392 с.

Крижановський А. Ф.

Міжнародний гуманітарний університет

ДЕРЖАВА ЯК ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Здається, зовсім нещодавно (у 1960 році) науково-правовий світ збурився після ознайомлення з 2-м виданням праці тоді професора університету Берклі (США) Ганса Кельзена «Pure Theory of Law», яка дуже скоро стала предметом гострих дискусій по обидві сторони океану, і особливо «улюбленим» об'єктом критики радянської юриспруденції. Цей надзвичайно цікавий сюжет заслуговує

на предметне, ґрунтовне висвітлення; у цьому ж виступі мова піде про зазначену у назві проблему, яка постає через призму цієї праці у сучасних умовах.

Вислів Ганса Кельзена «держава це правопорядок», який у різних сенсах використовувався самим мислителем, і часто репродукується у працях послідовників, втім, не отримав належного пояснення ні самого автора, ні достатнього осмислення і змістовного аналізу тих дослідників, для яких він став донором ідей і думок та джерелом наукового натхнення.

З одного боку, очевидно, що це словосполучення – певна константа для Кельзена. Це таке-собі твердження-штамп, яке для мислителя є самоочевидним, і не вимагає пояснення у тому контексті, у якому розгортається рух його думок. Для читача воно також є самим по собі зрозумілим у призмі бачення правового порядку у різних аспектах співвідношення його з державою, державною владою тощо. До цього додається і очевидна метафоричність зазначеного вислову Ганса Кельзена, що задає свободу як у авторському «програмуванні», так і у читацькому сприйнятті і тлумаченні цього відомого словосполучення.

Втім, цей вислів, як і багато інших інтенцій Ганса Кельзена, які щедро «розсипані» у його творах, набуває зовсім нового масштабу, змісту і сенсів, стає теоретичним генератором смислів, і методологічним засобом пізнання, коли він сам розміщується у центрі дослідницької уваги як самостійний об'єкт і предмет феноменологічного дискурсу.

Тут запрошується певна паралель з іншим відомим твердженням Г.Кельзена: «право – це правопорядок». І впадає в око, що етимологія смислотворення у цих випадках співпадає у тому, що правопорядок мислиться відомим науковцем як органічно властивим як державі, так і праву. Чи немає тут протиріччя, бо формальна логіка заперечує істинність двох подібних тверджень? Залишимо це питання для іншої нагоди, бо для мене воно є, скоріше, риторичним.

Отже, у контекстних реаліях Г. Кельзена «держава це правопорядок» отримує розверстку як певна дослідницька програма з великим спектром питань, які вона іманентно розгортає. Але найголовніше – проекція цієї

сміслової «райдуги» на сучасні процеси статичності і динаміки держави і правового порядку уможлиблює таке масштабування цих феноменів, яке виявляє зовсім нові їх конфігурації та співвідношення між ними.

Звичайно, серед перших інтенцій, які виникають при спробі осмислити це словосполучення, постає проблема просторового буття держави і правового порядку. У епоху Г.Кельзена просторова конфігурація держави і правопорядку співпадали, хоча розпад колоніальної системи давав свідчення неспівпадіння цих феноменів (правовий порядок метрополій нерідко зберігав своє існування і на теренах нових держав). У сучасних умовах екстериторіальні форми побутування держави (у тому числі і у Інтернеті) та політика просування інтересів великих держав далеко за межами своєї території вимагає осмислення, як правило, латентного «експорту» правопорядку (прикладом може бути Автономна Республіка Крим, яка стала об'єктом потужного ідеологічного впливу Росії).

Прагнучи вирішити проблему дуалізму держави і права (а, відтак, і правового порядку, бо для Г.Кельзена право і правопорядок є тотожними категоріями), мислитель зазначає: «якщо традиційне вчення про право і державу протиставляє державу праву як повністю відмінну від нього сутність, то це досягається за рахунок того, що держава бачиться як суб'єкт юридичних обов'язків і повноважень, тобто, як особа, якій приписується незалежне від правопорядку існування».¹ З позицій сучасного сприйняття держави простір її буття (у самому широкому, у тому числі й філософському, розумінні цього поняття) виходить далеко за рамки суто «публічної» парадигми, бо держава у сучасних дискурсах - це фантом всіх не тільки вже наявних, уявних, але й можливих «місцезформ» свого побутування у свідомості, ідеології, політиці та правових відносинах (і не тільки). Тому сучасна держава інтегративно мислиться як феномен, здатний виявляти себе у доволі різних іпостасях, які витребуються актуальними інтересами суспільства. Так, вона може тісно переплітатися з інституціями громадянського суспільства, які, завдяки мереживому устрою і «м'якому» впливу стають більш ефективними у вирішенні завдань збалансованого розвитку різних сфер суспільної

життєдіяльності, з одного боку, а з іншого – здатні утримувати державу у рамках легітимного суспільного дискурсу.

У сучасних умовах конфігурація (у самому широкому сенсі – «присутність» держави у житті як суспільства, так і людських спільнот, і навіть окремої людини) держави трансформується такими чинниками як глобалізація, (з нею пов'язані зміни статусу, завдань, функцій і можливостей держави), домінування технологій ІТ у розвитку технічного прогресу, та політичний популізм, який набув у практиках ряду великих держав чи не крайньої форми гібридних технологій. Ці трансформації так чи інакше відбиваються на стані правової сфери, де правовий порядок – та її складова, що є найбільш чутливою до породжуваного ними стану нових ризиків, неусталеності і турбулентності, які самі призводять до зміни конфігурації правового порядку.

Концептуально принципово важливим є розмежування (хоча у сучасному світі це є досить умовним) змін конфігурації держави та правового порядку на «піднаціональному» (тобто усередині країни) та наднаціональному рівні (на міжнародній арені). Це уможливить розуміння значення і ролі держави при вирішенні актуальних завдань для даної країни, та впливу «великих гравців» на політико-правові процеси як у окремих країнах, так і у глобальному світі. На жаль, сучасна українська державність не захищена втіленням у суспільну, економічну та політико-управлінську практику ідей і положень веберовської моделі раціонального бюрократизму, яка є несприйнятливою до практик клієнтелізму, закритості та непрозорості, незадовільної якості виконавчої дисципліни та низького рівня адміністративних послуг, захмарного рівня корупції, що у сукупності, разом з іншим, призводить до ерозії права та правового порядку, передусім, у сфері функціонування держави та відносин між людиною і владою.

Також необхідно зазначити, що в умовах помітного розшарування держав світу, наявності у кожної з них специфічного набору проблем, які роблять у кожній країні ситуацію майже унікальною, надзвичайно важко (якщо взагалі можливо) звести це різноманіття до якогось набору загальних закономірностей. Тому у таких умовах важливо предметно аналізувати процеси у конкретній

країни, препаруючи причини, фактори та умови, які формують властивий їй стан справ та використовуючи досвід інших країн у вирішенні подібних завдань. В умовах дифузії державної влади в Україні у період пострадянської транзитивності конфігурація держави і правового порядку набула обрисів і рис «дистрофічного» характеру, що унеможливлювало ефективне функціонування як всього механізму держави, так і його окремих складових, і наочно виявила себе у 2013 – 2014 роках, коли слабкий правовий порядок легко був зруйнований за підтримкою іззовні.

З моменту публікації у 1960 році книги Ганса Кельзена ситуація щодо місця і ролі правопорядку та держави, їхнього образу і реальних виявів (конфігурація), як може здатися, багато у чому змінилася. Проте, чи змінилася, наприклад, природа держави (якщо вона взагалі володіє власною «природою»: держава – артефакт, творення людини). Технологічна оснастка діяльності та функціонування держави, звичайно ж, стрімко трансформувалися. але її сенсоутворююча ідея має бути «нервом» нашого мислення про державу – вона повинна залишатися тією інституцією, яка тільки і може властивими їй функціями утримувати цілісність суспільства, яке стрімко ускладнюється. Завдання у тому, щоб держава встигала за цими процесами. І у наш час, як і раніше, вона не встигає...

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ганс Кельзен Чистое учение о праве. 2-е изд.: пер. с нем. М.В. Антонова и С.В. Лёзова. СПб.: ООО Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2015. – С.349.

Смазнова І. С.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПАРНІСТЬ АГРЕСІЇ І ТОЛЕРАНТНОСТІ : АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Поза всяким сумнівом парність агресії і толерантності стосується природи людини, причому агресія – це прояв тваринного початку, а

толерантність – результат культури. Звідси ефективність і результативність будь-якого дослідження, якщо застосовувати обидві категорії для аналізу того чи іншого явища, оскільки вони роблять результати такого дослідження багатовимірним, а не плоским. Відправною посилкою для формування агресії і толерантності виступає людина, яка є суб'єктом прояву цих феноменів. Автономне дослідження агресії і толерантності призводить до зменшення значення дослідження, оскільки ці категорії без свого носія – людини – втрачають сенс і, як результат, – інструментальну придатність, і поведінка людини, позбавлена толерантності, втрачає людяність, позитивну соціальну значущість. Філософсько-антропологічний підхід до права допомагає побачити зв'язок права та людини, її природи, світу її людського буття, вивести характеристики права з характеристик людини, виявити гуманістичний вимір в праві, його антропологічний зміст, зрозуміти його як невід'ємне від людини явище, як передумову її повноцінного розвитку, самовизначення та самоздійснення, як міру розвитку її людської гідності. Проблема використання в юриспруденції антропологічного підходу до права нині є актуальним. Саме антропологічна теорія права адекватно розкриває багатомірність права, висвітлює граничні засади його існування, його зв'язок з вічними, духовними цінностями тощо [1, С. 26-27].

Антропологічний зміст агресії, як явища, напряду впливає з «тваринного» начала людини, підсвідомого, проте її вираз має і соціальний характер. Цю непросту ситуацію сучасної людини визначає криза нашого часу, криза атеїстичного, антропоцентричного влаштування світу, що має чіткі зовнішні негативні прояви: глобальні проблеми, зниження рівня життя людей, демографічні проблеми, насильство та агресія тощо. Однак більш переконливим свідченням драми сучасної людини є стан його морального надлому, що характеризується розмитістю кордонів добра і зла, правди і брехні. Саме розвиток світової цивілізації підійшло до такого рубежу, коли потрібна відмова від менталітету мілітаризму, що забезпечував технологічний прогрес. Загроза екологічної та економічної катастрофи передбачає перегляд колишнього ставлення до природи. Проблема відчуження і проблема збереження особистості, проблеми агресії і толерантності передбачають пошук

нових стратегій людських комунікацій. Оскільки головні труднощі очікують і вже відбуваються в моральній і соціальній сферах, потрібна зміна цивілізаційної парадигми, яка, в свою чергу, може бути створена тільки при врахуванні парності агресії і толерантності, колективними зусиллями безлічі людей і ціною безлічі різноманітних компромісів [2, С. 3-30]. Людям доведеться довго вчитися, щоб накопичити соціальний досвід подолання цих труднощів. Тому виховання почуття толерантності, ввічливості, доброзичливості і милосердя має стати стратегічним пріоритетом в становленні особистості.

Толерантність – центральне поняття всієї проблематики культури світу, при цьому проблема толерантності є багатоплановою, яке має багаторівневий вимір – від індивідуального (персонального) до глобального прояву. Толерантність виступає як показник ефективності світокультурного будівництва. Її суспільний алгоритм реалізації можливий тільки через досягнення толерантності через виховання культури миру як профілактику агресії [3, С. 19]. Оскільки сучасний світ розвивається в епоху глобальних процесів, можна очікувати наступ ери інтегрованої культури. Але вона вимагає, щоб залишитися самим собою, сприймати культурні відмінності як даність і намагатися освоюватись у «чужій» культурі, не втрачаючи своєї. Методологічні труднощі дослідження змісту толерантності приводять багатьох сучасних філософів до концепції толерантності як інструментальної цінності, тобто того, що сприяє досягненню іншою, більш вагомою за своїм значенням цінності. В силу цього толерантність розглядається не як мета, а як засіб, як мінімальна вимога до суспільних відносин. Конфлікти в міжособистісному спілкуванні неминучі, тому необхідно розвивати здатність приймати іншого, прагнути зрозуміти іншу точку зору, відмовитися від категоричності в судженнях. Не меншою проблемою як невід'ємного елементу толерантності в суспільстві виступає і проблема гендерної рівності, яка залишається донині надзвичайно актуальною. Антропологічний зміст толерантності, як явища, має радше соціальну природу, ніж антропну, але накопичений масив знань про людину дозволяє констатувати її полісутнісність. Сучасні науки подолали моносутнісні погляди на людину, що панували раніше. Природна агресивність вгамовується

соціально набутою толерантністю, причому важливим є баланс між ними, оскільки занадто високий рівень толерантності суспільства робить його вразливим перед більш агресивним суспільством, і навпаки: низький рівень толерантності призводить до самознищення частини суспільства. Інтелект (а значить і толерантність, як її частина) – формувався як інструмент агресії. Еволюційна тенденція полягала в тому, що у поведінці організмів, наділених більш розвинутим інтелектом, агресивна (направлена на перетворення зовнішнього середовища) складова індивідуальної поведінки все більш домінувала над пасивним реагуванням (уникненням, терпимістю) [4, С. 39].

Антропологічна ефективність парності концептів агресії і толерантності, ґрунтована на сучасних людинознавчих знаннях, дозволяє трактувати сутність людини через єдність унікально-неповторного біологічно-соціального виміру. Звичайно, антропологічна ефективність парності агресії і толерантності є складною і багатогранною, що підтверджується історією розвитку агресії і толерантності. Кожному історичному періоду, відповідає відповідний йому рівень розвитку особистісного начала, усвідомлення його, тобто особливостей розвитку людини як культурно-соціальної істоти. Різні суспільно-культурні системи по-своєму мислили людину і відповідно формували її як більш-менш агресивну чи толерантну істоту. Загалом же, судити про це можна, дослідивши обсяг і характер тих прав і свобод, якими були наділені люди в конкретних суспільствах, в конкретний історичний період. Сучасне суспільство вимагає використання потенціалу антропологічної ефективності парності агресії і толерантності, а не окремого виділення того чи іншого. Саме особистість прагне бачити буття гармонійним, гуманістичним, довершеним, а без визнання парності агресії і толерантності як частини антропологічної природи не буває. Антропологічна ефективність парності агресії і толерантності проявляється в сучасному міжнародному співтоваристві, де все більше приживається ідея гуманізації, зближення прав людини загалом і громадянських прав людини конкретного суспільства, і це теж є свідченням гуманізації сучасної правової реальності, просякнення антропологічним принципом толерантності суспільного організму. Відбувається сприйняття людини як самоцінної, самодостатньої істоти, згустку агресивного і толерантного потенціалу для

творчої енергії, що випромінюється в буття. Людина так влаштована, що вона неминуче повинна, щоб жити і розвиватися, звертатися до інших людей і взаємодіяти з ними. І робити це вона має на засадах парності концептів агресії і толерантності. Здатність до солідарної взаємодії з іншими, до єднання з іншими, подібними собі свідчить про соціальну сутність людини. Проте не слід забувати про її природню, біологічну сутність. Антропологічна ефективність парності концептів агресії і толерантності дає нам можливість правильно виховувати почуття солідарності з іншими, спрямовувати соціальну взаємодію з іншими членами суспільства, її перебування в різних соціальних інститутах, соціальні ролі, рольові функції тощо. Все це у підсумку надасть можливості зменшити тенденції насильства у розвитку сучасного суспільства, наблизить до правореалізації в його природньому вимірі.

В сучасній Україні розуміння і використання антропологічної ефективності парності концептів агресії і толерантності на дуже низькому рівні, домінує концепція тиску на будь-яку «інаковість» (яка нерідко набуває агресивного характеру) насильницькими методами, що зумовлює незрілість українців як суб'єктів права, і України як правового суспільства. В демократичних країнах використання антропологічної ефективності парності агресії і толерантності відбувається значно інтенсивніше, і як наслідок, в масовому масштабі суспільство складається із повноцінних толерантних суб'єктів права, а, отже і є правовим суспільством. Особливо багато в плані реалізації антропологічної ефективності парності концептів агресії і толерантності залежить від ступеня зрілості людини – особистості. Якщо суспільство складається зі зрілих особистостей в масовому масштабі, реалізація антропологічної ефективності парності агресії і толерантності буде розвиватися інтенсивно, її реалізація буде здійснюватися успішно. Реалізації антропологічної ефективності парності агресії і толерантності в значній мірі залежить від ціннісної шкали суспільства. Якщо на вершині цієї шкали буде знаходитися людина, її гідність, честь, її права, свобода, справедливість, їх рівна міра для однойменних суб'єктів права тощо, реалізація антропологічної ефективності парності агресії і толерантності буде здійснюватися успішно. Де зневажена людина, де на вершині ціннісної шкали замість загальнолюдських

цінностей знаходяться другорядні, групові, часткові, там і проблеми з реалізацією антропологічної ефективності парності агресії і толерантності. Застосування антропологічної ефективності парності агресії і толерантності як різновиду людської діяльності, це процес та результат людської творчості. Необхідно врахувати характеристики сучасної української людини, яка є учасником застосування антропологічної ефективності парності агресії і толерантності, оскільки ці характеристики вона транслює на цю діяльність. Суб'єкти застосування антропологічної ефективності парності агресії і толерантності – це сучасні українці з відповідним культурним рівнем, духовно-інтелектуальним наповненням, поглядами на права людини, з певними ціннісними настановами тощо. Все це не може не відбитися на процесах подолання насильства, а скоріш його агресивних, інтолерантних форм, ефективності застосування принципу толерантності у соціумі, змісті та якості толерантності як тенденції розвитку сучасного суспільства. З проблемою сучасної людини, її рівнем розвитку, приналежністю до певної національної культури, ставленням до прав людини, вибором певних засад правового розвитку і правозастосовчої діяльності пов'язане розуміння толерантності як одного з основних принципів розвитку сучасного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Патей-Братасюк М. Антропоцентрична теорія права : навч. посіб. Київ, 2010. 396 с.
2. Моисеев Н. Н. Современный антропогенез цивилизационные разломы. Эколого-политический анализ. Вопросы философии. 1995. № 1.
3. Иванова Е.Ю. К вопросу о толерантности в российском обществе. *Толерантность – как фактор укрепления гражданского мира в демократическом, правовом государстве* : Сборник материалов межвузовской студенческой научно-практической конференции (24 ноября 2009 г.): Сборник / Отв. Ред. А.Р. Усиевич, ГОУ ВПО РПА Минюста России Ижевский юридический институт (филиал). Ижевск: ИжЮИ (ф) РПА Минюста Росии, 2010. 128 с. С. 18-23.
4. Назаретян А. П. Антропология насилия и культура

самоорганизации. Очерки по эволюционно исторической психологии. Изд. 3-е, стереотипное. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 256 с.

Серебро М. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

КАТЕГОРІЯ «ОБРАЗ ДЕРЖАВИ» В ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Держава була та є об'єктом активних досліджень в багатьох сферах наукового знання, їх актуальність видається невичерпною через багатоаспектність такого явища, як держава. Саме багатогранність, нерозривний зв'язок з життям (як кожного окремого індивіда, так і всього суспільства), динамічний розвиток та зміна ставить її на одне з провідних місць у сфері суспільних наук, особливо в рамках загальнотеоретичної юриспруденції.

Сучасне «юридичне державознавство» (саме такий термін видається найприйнятнішим, для підкреслення юридичної направленості дослідження образу держави, через суміжне положення даної тематики з політологією та соціологією) перебуває в процесі подолання кризи нормативістського розуміння держави, коли держава розглядалася, в першу чергу, як системно впорядкований, інституціоналізований механізм, який, продукуючи і використовуючи систему норм та правил (позитивне право), організовує суспільство. Слід зазначити, що таке розуміння держави є релевантним дійсності, але лише частково.

Плюралізм використовуваної методології в сфері загальнотеоретичної юриспруденції виводить нас на новий рівень розуміння і пізнання не тільки права в різних його проявах, а й держави. Активне введення та використання аксіологічного підходу до пізнання права створює нові перспективи для дослідження держави з позицій аксіології.

Вбачається актуальним та евристично високопотенційним залучення знань, отриманих в рамках політології, соціології та навіть психології для більш

всеосяжного пізнання такого феномена, як держава. Такою новою для загальнотеоретичної юриспруденції є категорія образу держави.

Загалом, образ - це форма відображення об'єкта у свідомості людини. На почуттєвому ступені пізнання образами є відчуття, сприйняття та уявлення, на рівні мислення – поняття, судження, концепції, теорії [4, с. 30].

Історія використання поняття образу для характеристики держави не нова, ще в 1959 р. К. Боулдінг вперше використав даний концепт для описання образу «держави - ворога», що було історично обумовлено активним розгортанням «холодної війни» [2, с. 51]. В подальшому ідеї Боулдінга були переосмислені та доповнені, а образ ворога став розглядатись лише як один з багатьох можливих.

Наприклад, Ю.М. Оборотов звертає увагу на активізацію конструювання образу сучасної держави, який протистоїть класичному образу національної держави [3, с. 6]. Тут основна увага приділена нормативному підходу до держави, під яким розуміється відповідність її певним сучасним нормативам, наприклад, таким як, верховенство права, високий рівень забезпечення та захисту прав людини і громадянина та ін.

В основі конструювання образу лежить певне оцінне відношення людини до держави. Розглядаючи образ, як форму зафіксованого знання Є. Єгорова-Гантман та К. Плешаков відмічають, що він створює «значення об'єкта для суб'єкта, ніби вбудовує цей об'єкт в ціннісно-смислову систему» [1, с. 21].

Конструювання образу держави може відбуватися на різних рівнях: індивідуальному, груповому та загальносоціальному. В основі будь-якого такого образу, незалежно від рівня, лежить саме оцінне відношення до держави, суть якого виявляється у співвідношенні між сферами цінностей суб'єкта та відповідності її сфері цінностей держави.

На індивідуальному рівні образів держави по-суті стільки ж, скільки й індивідів. Ціннісні орієнтації по відношенню до держави є найбільш розрізненими і в такому ракурсі мало чим відрізняються від поняття «потреби». Певний образ держави актуалізується в свідомості індивіда в залежності від того, що саме держава має йому забезпечити в конкретний момент часу.

На груповому рівні образ держави стає вже більш чітко окресленим, так як ціннісні орієнтації певних груп людей є більш стійкими і не замінюються простими мінливими потребами, як це відбувається на індивідуальному, коли в основу закладене відносне розуміння цінності. Але все ж такий рівень узагальнення не є найвищим, а тому і образи матимуть свою специфіку.

На загальносоціальному рівні образ держави є найстійкішим. Ціннісні орієнтації по відношенню до держави індивідів та різних соціальних груп накладаються одні на одні і в місцях збігу (за прикладом кіл Ейлера) стають абсолютними цінностями. Той образ держави, аксіосфера якої є найбільш релевантна таким абсолютним цінностям і стає найбільш успішним.

Привабливість певного образу залежить від ціннісного навантаження, яке він несе в собі. Наприклад, образ сучасної держави, за допомогою якого систематизуються вже довгі роки використовувані ідеали демократичної, правової і соціальної держави несе в собі яскравий приклад «держави-цінності для інших». Привабливість такого образу виявляється в тому, що за основу взята ілюзія про першочергову цінність індивіда та індивідуального інтересу для держави, а не колективного. Такий образ може забезпечити державі набагато вищий рівень легітимності.

Контрпродуктивним в цьому плані буде конструювання образу «держави-цінності в собі». Таким шляхом йшов Радянський Союз, образ такої держави включав дещо іншу систему цінностей, яка, до речі, до певного моменту була релевантна ціннісним орієнтаціям людей, але наслідок нам відомий: цінність держави збільшувалася обернено пропорційно цінності особистості.

Отже, образ держави можна визначити як ціннісно-нормативну модель сприйняття її індивідом та колективом, в основі якої лежить оцінка відповідності між ціннісними орієнтаціями суб'єкта оцінки та системою цінностей держави. Вдале конструювання образу держави надає можливість підвищення рівня її легітимності та стійкості. Вбачається актуальним подальше поглиблення дослідження держави саме в аксіологічному аспекті, що дасть можливість по-новому оцінити значення держави та розкрити її нові грані для загальнотеоретичної юриспруденції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Егорова-Гантман Е. Концепция образа и стереотипа в международных отношениях / Е. Егорова-Гантман, К. Плешаков. // Мировая экономика и международные отношения. – 1988. – №12. – С. 19-33.
2. Киселев И. Ю. Образы государств в международных отношениях: механизмы трансформации / И. Ю. Киселев. – Полис, 2003. – №3. – С. 51-57.
3. Оборотов Ю. Н. Образы государств в глобализующемся мире / Ю.Н. Оборотов //Закон и жизнь: Международный научно-практический правовой журнал. – 2004. – №8. – С. 4-8.
4. Розин В. М. Образ как особенный феномен: его образующие и структурно – содержательная характеристика/ В.М. Розин // Мир психологии. – 2009. – №4. – С. 30-38.

Скуріхін С. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВОГО МИСЛЕННЯ

Мислення зосереджує і реалізує творчий потенціал людини, виробляє нове знання, забезпечуючи прогнозування і прийняття рішень, аналіз та вирішення проблемних ситуацій. Питання, пов'язані з правовим мисленням мають величезне значення в професійній юридичній сфері, тому формування у майбутніх юристів правового мислення, розуміння його механізму є надзвичайно важливим в системі юридичної освіти. Все це актуалізує вивчення розумової діяльності в сфері права, підкреслює необхідність аналізу різновидів правового мислення з метою більш глибокого розуміння його сутності.

Правове мислення є важливим компонентом правової культури індивіда. На думку О.І. Овчиннікова, правове мислення це «феномен правової сфери духовного світу людини, процес розуміння соціально-правової дійсності, що оточує індивіда, результатом якого є, з одного боку, бажане і позитивне право, з

іншого – комплекс правових знань, звичок і стереотипів поведінки, що формується й інституціоналізується у правовій свідомості і юридичному світогляді людини» [1, с.309].

В сучасній літературі існують різні класифікації правового мислення. Часто, при цьому, використовуються підстави, розроблені в психології. Однак слід врахувати, що деякі з таких класифікацій, наприклад розподіл мислення на аутистичне і реалістичне [2, с. 73], в юридичній сфері є не прийнятні, тому що аутистичне мислення апіорі не може бути правовим.

Існують також розбіжності щодо класифікації правового мислення в залежності від характеру діяльності людини. За даною підставою виокремлюють наступні види мислення: наочно-дієве, образне і абстрактне (словесно-логічне) [2, с. 73]. Вважається, що в процесі практичної діяльності не пов'язаної з юриспруденцією використовується в більшості наочно-дієве і образне мислення, в той час як вирішення ситуацій правового характеру здійснюється тільки на основі абстрактних понять, які образно не уявляються. Це не зовсім вірно. По-перше, наочно-дієве і образне мислення є генетично попередніми ступенями щодо абстрактного мислення. По-друге, розумова діяльність поєднує в собі елементи різних видів мислення. По-третє, прийняття юридичних рішень може бути детерміновано сприйняттям реальних юридичних фактів, наочних прикладів або відповідних образів у сфері права.

Поширеним в юриспруденції є поділ правового мислення в залежності від характеру завдань що вирішуються. За цією підставою правове мислення розподіляють на: практичне і теоретичне [2, с. 73; 3, с.16]. Практичне правове мислення формується і розвивається в процесі безпосереднього правового життя людини. Воно являє собою інтелектуальні операції, що лежать в основі здійснення окремих видів юридичної діяльності, змістом яких виступають пізнання юридично значущих явищ, осмислення, а також вибір і проектування моделей реалізації правових норм. Теоретичне правове мислення розглядається як активний процес узагальненого і опосередкованого освоєння правової дійсності, націлений на розкриття її закономірних зв'язків, а також способ

створення системи правових абстракцій – категорій, понять, принципів і конструкцій за допомогою яких сприймаються правові явища [3, с.20–25].

Залежно від ступеня новизни результату, правове мислення ділять на: продуктивне (творче) і репродуктивне (відтворююче) правове мислення. Головною ознакою продуктивних розумових актів є можливість отримання нових знань в самому процесі мислення, тобто спонтанно, а не шляхом запозичення ззовні. Репродуктивне правове мислення відбувається на основі образів і уявлень, почерпнутих з правових джерел. Можливості такого мислення визначаються наявністю вихідного мінімуму знань [4, с. 49].

Залежно від глибини відображення правової дійсності виокремлюють, правове мислення: буденне, професійне і наукове (теоретичне) [4, с. 50]. З метою визначення особливостей правового мислення у нефаховій юридичній діяльності (наприклад, правового мислення нормотворців, співробітників органів внутрішніх справ, медіаторів та ін.) І. Я. Андрюшко запропонувала ввести додатково категорію «компетентне правове мислення» [5, с. 8].

Професійне, в тому числі компетентне правове мислення поділяють в залежності від видів юридичної діяльності на правове мислення в сфері: правозастосування, правосуддя, правотворчості. Д.В. Зиков дані різновиди позначає як: мислення про правило (легалізм); мислення про рішення (децізіонізм); мислення про порядок і форму (мислення про ідеал). Мислення про правило (легалізм) є властивим для представників органів, що займаються виконавчо-розпорядчим правозастосуванням, а також для інших органів, діяльність яких суворо регламентована. Порядок юридично значущих дій і рішень логічно виводиться з нормативно-правових актів, на базі яких ці органи засновані і функціонують. Мислення про рішення (децізіонізм) має місце в судових органах, діяльність яких хоча і регламентована буквою закону, але їхнє існування цим не вичерпується, тому що прийняті рішення повинні не тільки виводитись із буквального сенсу норм права але і відповідати духу права. Мислення про порядок і форму (мислення про ідеал) характерно для законодавця як виразника ідеалів і цілей суспільства і держави, який встановлює своєю волею певну модель соціальної організації [6, с. 84].

Поділ правового мислення за рівнями дозволяє виділити дві його інтуїтивно-рефлексивні форми: мислення в праві і мислення про право. Перша форма – мислення в праві, є базисною і становить невід'ємний елемент механізму дії права. Її зміст складає вся соціально-правова дійсність. Дану форму можна інтерпретувати як загальнопоширене, повсякденне, буденне правове мислення. Мислення про право залежить від глибини правових знань, і може розглядатися як наукове або теоретичне правове мислення. Дана форма в якості результату має судження, що описують в основному позитивно-правовий аспект соціальної дійсності. До неї можна також віднести професійне і компетентне правове мислення [7, с. 12].

Залежно від ступеня раціональності виділяють: логічне (дискурсивне) і інтуїтивне правове мислення [4, с. 50]. Дискурсивне правове мислення опосередковано логікою міркувань, а не сприйняття. В його основі лежить формалізований процес отримання юридичної істини, обумовлений логічними законами і правилами, суворе дотримання яких дозволяє отримувати несуперечливі й обґрунтовані судження. Однак, хоча за допомогою логічного підходу формується коректний ряд операцій правового мислення, проте, при ньому зникає дещо креативне і «живе», те, що повинно бути присутнім при творчому розвитку думки [8]. Інтуїтивне правове мислення – це мислення на основі безпосереднього чуттєвого сприйняття і безпосереднього відображення правових явищ. Це ірраціональне, несвідоме явище, що не піддається логічному опису. Воно спирається на наявну у людини здатність, не вдаючись до міркування, раптово, відкривати істину, побачити суть явища, знайти рішення проблеми. Рішення такого роду позначається терміном «інсайт» [2, с. 73]. Поєднання раціонального мислення і інтуїції дозволяє слідчому проводити оптимальний відбір саме тих фактів, які необхідні в конкретній ситуації. Завдяки інтуїції вдається побачити кілька можливих шляхів вирішення завдання, і навіть несвідомо, вибирати найбільш ефективний з них. Інтуїтивне пізнання розвиває здатність схопити суть основних взаємозв'язків, властивих проблемі; часто прийняти правильне рішення при нестачі необхідної інформації, її суперечливості і при відсутності часу на її осмислення.

У процесі суспільно-історичного розвитку формуються різні парадигми і стандарти правового мислення. Так, Т.В. Губаєва виділяє два таких логіко-методологічних стандарта: перший сформувався в системі романо-германського права, де домінує дедукція, тобто перехід від загального (закону) до приватного (судова практика); другий – в англо-американському праві, в якому панує аналогія між прецедентом і приватної ситуацією [9, с. 73–74]. Слід зазначити, що таких парадигм правового мислення можна виділити набагато більше двох. Їх становлення відбувається не тільки в контексті тієї чи іншої правової сім'ї або національної правової системи, але і в різних галузях права, а також в рамках тієї чи іншої наукової юридичної школи.

Проведений аналіз дозволяє глибше проникнути у тканину правового мислення, усвідомити багатогранність цього феномену, дослідити його різні прояви, уникнути термінологічної плутанини, методологічної невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Овчинников А.И. Правовое мышление: теоретико-методологический анализ / А.И. Овчинников. – Ростов н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 2003. – 344 с.
2. Баранов В.М. О роли логической культуры в правовом мышлении / В.М. Баранов, В.Б. Першин, И.В. Першина // Юридическая техника. – 2016. – № 10. – С. 72–77.
3. Боруленков Ю.П. Правовое мышление как интеллектуальная составляющая юридического познания / Ю.П. Боруленков // Известия высших учебных заведений. Правоведение. – 2017. – № 2. – С. 6–41.
4. Орлова О.О. Підходи до класифікації правового мислення / О.О. Орлова // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 47–51.
5. Андрюшко І.Я. Правове мислення у різновидах правової діяльності: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень» / І.Ю. Андрюшко. – О., 2015. – 20 с.

6. Зыков Д.В. О трех видах юридического мышления / Д.В. Зыков // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. – 2013. – № 2. – С. 82–84.
7. Баранов П.П. Место и роль правового мышления в духовном мире людей / П.П. Баранов, А.И. Овчинников // Юрист-Правоведъ. – 2000. – № 1. – С. 7–16.
8. Гуляихин В. Н. Правовое мышление и воспитательный процесс [электронный ресурс] / Вячеслав Николаевич Гуляихин. – Режим доступа : http://e-notabene.ru/lr/article_15376.html
9. Губаева Т.В. Язык и право. Искусство владения словом в профессиональной юридической деятельности / Т.В. Губаева. – М. : Норма, 2004. – 160 с.

Рязанов М. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»

АРТЕФАКТИ ПРАВОВОЇ СФЕРИ ТА ДЕРЖАВНОСТІ

Сучасний етап розвитку юридичної науки характеризується розширенням свого потенціалу наділенням актуальністю питання пов'язаних з розглядом усіх юридичних явищ як живого феномену, який розвивається, трансформується та виступає тією константою, з якою люди пов'язують свою культурно-правову ідентичність.

У культурології культурна ідентичність пов'язується з культурним кодом, який несе в собі об'єм інформації, потрібний для освоєння простору буття. При цьому важливо усвідомлювати та розуміти культурний код у вигляді цілісності, а саме як «ядра культури», яке отримує свій прояв у формі спадщини.

Відповідно правова культура також має свій культурний код, метасистему попереднього правового досвіду, що формує безліч правових інструментів відтворення зразків поведінки. Правова культура й виникає на «зразках» тоді, коли відбувається усвідомлення своєї приналежності до неї, тобто формується правова ідентичність.

В систему правової культури органічно входить правова спадщина. Вона уособлює в собі набором характеристик і способів розгляду самої правової культури, з іншого боку є її своєрідною «пам'яттю».

Оскільки мова йде про культурний код права як абстрактне явище, то представляється можливим представити його, з позицій сучасної семіології – як знаковий вираз інформації у символічних образах або артефактах, які виконують певну функцію.[1] Цікавим є те, що складові правового коду носять динамічний характер. Один й той самий артефакт може втілюватися в різних проявах: вербальній, текстуальній, дієвій, штучному виробі та ін. Виражений у вербальній формі правовий код може знайти прояв у прислів'ях, в текстуальній формі – у вигляді , юридичної лексики, у дієвій – в якості певних ритуалів, наприклад судовий процес, у якості штучного виробу – артефакт-вироб (держава – як символ влади).[2]

На думку І.В. Дукальської: «будь-яка область зовнішньої дійсності, що володіє конкретно-чуттєвою наочністю, може стати когнітивної основою для створення коду. Важливо, щоб ця область була добре знайома носіям відповідної культури».[1]

Пристосовуючи дану тезу до права і держави, то слід наголосити, що віддзеркалення різних державних та правових процесів, закріплення тих явищ та процесів які несуть цінність та значущість для подальшого закріплення порядку та надають поштовх для подальшого юридичного розвитку, що відбувається на рівні правових інститутів.

Допускається теза, що саме правові та державні інститути представляють собою артефакти, які носять динамічний характер та можуть втілюватися у різних формах є символами певних явищ і складають метасистему. Відповідно, якщо уявити, що право само по собі є артефактом, відповідно право може складатися з скажімо нормативних артефактів, процесуальних артефактів, міфологічних артефактів та ін. В свою чергу держава, як політична організація суспільства, також є соціокультурним артефактом, штучно створеним для встановлення та підтримки порядку.

Держава як артефакт реалізується в соціальних структурах і в адаптованих до них ментальних структурах, змушує забути, що він є результатом довгого ряду дій по інституціоналізації і представляється з усіма його зовнішніми ознаками як інституційна цілісність.

Сучасне розуміння держави ототожнюється з процесом побудову суспільних відносин. В результаті функціонування держави формується особистість з її вже людськими характеристиками, спільноти і суспільство, в цілому, з їх індивідуальними і кооперативними характеристиками. Ці властивості є продуктом діяльності державних інститутів, діяльність яких, у сукупності, мають на меті виховання, розвиток освіти, науки, культури, здійснення інформаційного впливу. Кінцевий результат їх діяльності важко спрогнозувати. Він може бути різним: або правовим або протиправним, або справедливим, або ні, або моральним, або аморальним. На думку С.С. Сулакшина «квазіантропоморфна» характеристика держави виникає тоді, коли вона генерує відповідні людські відносини і відповідно їх ставлення до держави. Очевидно, що державу як артефакт доречно розглядати крізь призму духу держави, її ролі та значущості у суспільстві.[3]

Якщо розглянути державу крізь її внутрішні артефакти, то вони представляють артефакти нижчого рівня (субкоди). Уявимо їх як інститут влади, інститут примусу, інститут фінансів, інститут номінації.

При осмисленні цих явищ, як артефактів, цінним являється не розгляд їх як характеристик держави, а їх суть, яку вони несли на протязі довгого періоду становлення державності.

Інститут влади

Розгляд інституту влади, як артефакту держави, за дослідженням П. Бурдьє можна розглянути як систему агентів впливу, які концентрують в свої руках важелі впливу на всі соціальні процеси в державі. Не важливо хто уособлює цю владу, вона неперсоніфікована, але, концентрація можливості фізичного, економічного, правового, культурного впливу на суспільство, формує ту цілісність, яка за П. Бурдьє представляє собою певного роду ресурс, або артефакти володарем яких виступає сама держава.[4]

Інститут фінансів

Історично збір податків вносив вклад у об'єднання територій, що результатом вплинуло на формування держави як цілісності. Пройшовши крізь численні трансформації, даний інститут вплинув на уособлення держави, як національної оскільки, монополія на збір податків, на видавництво грошей закріпилася за державою і представляє собою вже компетенцію верховної влади. Суть розвитку інституту збору податків дещо змінився на протязі історичного періоду, але важливим є те, що за ним зберігся символічний зміст як соціальної цінності.

Інститут примусу

Суттю даного інституту як артефакту держава можна представити, що держава повинна зміцнити свою фізичну силу в двох різних контекстах: із зовнішнього боку, - по відношенню до інших держав, що вимагає створення сильної армії; з внутрішньої сторони, - по відношенню до тих хто намагається чинить опір наказам влади. Інститут примусу який раніше уособлювався єдиним інститутом збройні сили у сучасному періоді розділився, з одного боку, на армію, для протистояння міждержавному суперництву, і, на поліцію, призначену для підтримки внутрішнього порядку.

Інститут номінації

В більшості випадків, якщо зайде мова за державу, за владу, за її представників – відповідь буде сконцентрована на представниках влади. Президент є головою держави, парламент складається з депутатів, збройними силами керує міністр збройних сил. В юриспруденції це конкретні інститути, які наділяються відповідною владою в офіційному порядку. Це процес називається - номінацією або класу офіційних дій або висловлювань, які надають символічний вплив, оскільки вони виконані в санкціонованій ситуації уповноваженими, «офіційними» особами, які діють *ex officio*, як володарі *officium (publicum)*, функції або посади, призначеної державою.

На думку П. Бурдье саме такий інститут, як артефакт є суттєвим в розумінні існування та функціонування держави.[4] Вирок судді, указ президента, закон прийнятий ВР - всі вони встановлюють за допомогою магії

офіційної номінації, публічної заяви, виконаного по встановленій формі, офіційно призначеними особами і належним чином зареєстрованого в офіційному реєстрі, гарантовані соціальні ідентичності (наприклад, ідентичність громадянина, виборця, власника і т. д.).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дукальская И. В. Фреймовый метод описания английского лингвокультурного кода «Артефакты». Метаязык *artefactum* // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2008. №2.
2. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю. М. Лотман Избранные статьи. Т. 1. - Таллинн, 1992. - С. 129-132
3. Сулакшин Степан Степанович Институт государства в мегаистории: современное состояние и перспективы развития // Социум и власть. 2013. №1 (39).
4. Бурдьё П. Дух государства: генезис и структура бюрократического поля // Поэтика и политика. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук. — М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1999. — С. 125-166.

Чайковський Ю. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

МІГРАЦІЯ ЯК ОЗНАКА СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасна держава характеризується рядом ознак, не притаманних їй протягом історії. При цьому зберігаються і в певній мірі видозмінюються традиційні ознаки держави – державна територія, система державної влади, народ. Так, територія держави перестає бути унікальною ознакою і трансформується у “державний простір” як можливість досягнення державних інтересів за межами кордону держави. Державна влада здійснює свої

повноваження самостійно й без стороннього впливу. Проте внутрішня компетенція держави все більше звужується. У міжнародному праві з'являються концепції, що дозволяють втручатися у внутрішні справи держави, такі як “Концепція гуманітарної інтервенції” чи “Відповідальності за захист”. Окремо трансформується й народ як ознака сучасної держави.

Інтенсивна глобалізація міжнародних відносин надає спеціальної актуальності дослідженню міграційних процесів у сучасному світі. Загальний характер і важливість міграційних явищ підносить процес міграції майже до рівня розвитку людини в сучасному світі. Глобалізація і універсалізація міграції проявляється у зникненні розподілу на країни еміграції та країни імміграції. Традиційно, найбільші міграційні потоки завжди мали місце на європейському континенті. Європа, яка в минулому була джерелом іммігрантів, в даний час притягує їх з різних регіонів Землі. Все це поставило перед державами складне завдання правового регулювання міграції. Тому в державах розроблено свої власні спеціальні правові норми, що регламентують міграційні процеси.

Членство у Європейському Союзі Україна нормативно оголосила своєю метою. У ході зміцнення співпраці України з ЄС та інтеграції України в європейське співтовариство, стабільність законодавства у сфері міграції є необхідною. Зараз в Україні потрібно вдосконалити законодавство, беручи до уваги необхідність гармонізації українського законодавства з європейським правом, у тому числі через дослідження відносин, які виникають в ході міграції та їх регулювання. Тому, дивлячись на досвід країн Європейського Союзу, Україна повинна створювати і реалізовувати свої власні правові норми і принципи внутрішньої правової системи відповідно до стандартів і принципів європейського права.

Явище міграції є предметом багатьох наукових дисциплін, завдяки цьому ми можемо знайти значну кількість визначень поняття «міграція». Міграція визначається як постійна зміна місця проживання або зміна проживання на певний період. Це також є перетин кордону іншої держави. Поняття міграції включає в себе два різноспрямовані процеси: еміграцію, тобто залишення батьківщини і імміграцію – прибуття на територію юрисдикції іншої держави.

Міграція може розглядатися з точки зору країни походження мігрантів в приймаючій країні або обох країн. Питання міграції також може розглядатися на рівні декількох держав, регіонів світу або в загальносвітовому понятті.

Професор Мангалама пропонує інше визначення міграції: міграція – це відносно постійний вихід групи людей, званих емігрантами, з однієї географічної точки в іншу, яка передує системі прийняття рішень на основі ієрархічної системи цінностей. А. Баштейнер і Ф. Дассетто розглядають питання міграції в контексті інтеграції нових популяцій населення в суспільство.

Картина світу, в якому ми живемо сьогодні в значній мірі є результатом міграційних процесів та їх наслідків. Сучасні потоки іноземних працівників характеризує масовість, глобалізація та універсалізація, еволюція складу населення та інтернаціоналізація міграційних проблем.

Масовість полягає у безперервному потоці людей з однієї країни в іншу. Масштабні міграції дев'ятнадцятого століття відбувалися протягом 80 років і охопили близько 65 мільйонів осіб, після Другої світової війни число міжнародних мігрантів досягло близько 150 мільйонів, що становить приблизно 2 % усього людства. Кількість мігрантів продовжує зростати. Основними країнами міграції в даний час є США та Канада, які приймають емігрантів, насамперед з країн Латинської Америки та Європи. Сьогоднішні мігранти селяться в першу чергу в регіонах і містах з високою щільністю населення, високим економічним і цивілізаційним розвитком.

Величезний попит на них виникає у зв'язку з розширенням виробництва і зростанням потреби в робочій силі. Масові міграції стали можливими також завдяки розвитку засобів комунікації, що значно полегшує пересування робочої сили. Міжнародна міграція супроводжується також внутрішньою міграцією, яка в десять разів більш інтенсивна і часто вони доповнюють одна одну.

Глобалізація і універсалізація міграції проявляється у падінні розподілу країн на країни еміграції та імміграції. Традиційно, найбільші міграційні потоки пересувалися європейським континентом. Європа, яка в минулому була джерелом іммігрантів, в даний час приваблює їх з різних регіонів Землі. Такі

країни як Іспанія, Італія, Греція, які раніше не були серед країн еміграції, стали приймаючими країнами для добровільних та вимушених мігрантів з Північної Африки. Польща також стає як транзитною країною для багатьох іммігрантів зі Східної Європи та Південно-Західної Азії, які хочуть дістатися Німеччини або Франції, так і країною призначення мігрантів. Системна трансформація, політичні зміни і безперервна зміна полюсів економічної діяльності викликає бурхливе переміщення населення до нових промислових центрів, а також призводить до розриву традиційних економічних систем, таких як сільське господарство, промисловість, торгівля, а це в свою чергу спричиняє наступні міграції. Безперечно, також величезний вплив має скорочення відстані і збільшення обсягу торгівлі між різними регіонами завдяки вдосконаленню засобів комунікації. Економічні зміни також сприяють збільшенню міграції з країн третього світу. Економічна криза, неефективна політика і перенаселення, що торкнулися більшості країн, що розвиваються, також значно впливає на розвиток міграції жителів цих країн. Традиційна індивідуальна міграція замінюється колективними рухами – сімейними, етнічними, професійними, і навіть мафіозними. Міграція стає галуззю міжнародних інтересів, починаючи від руху кваліфікованих кадрів, і закінчуючи торгівлею людьми.

Еволюція складу населення є процесом розвитку різних потоків міграції: економічних, біженців, пов'язаних з наданням притулку, культурних і т.д. Вона охоплює мотиви міграції та етнорасову структуру. До сімдесятих років двадцятого століття основним мотивом міграції було заробляння грошей (т.зв. трудова міграція). Проте масова міграція біженців, спровокована військовими конфліктами, політичною боротьбою, стихійними лихами і недостатністю продовольства набуває розмірів трудової міграції. В результаті об'єднання різних потоків міграції виникає диференційована, але одна соціальна категорія. Також змінюється етнорасова структура мігрантів. У сучасній популяції мігрантів переважають, насамперед, люди з Азії, Африки та Латинської Америки. Характерною особливістю цієї міграції є її молодість, збільшення частки професійно підготовлених осіб і фемінізація, що означає зміну традиційного типу мігранта – самотній чоловік у віці найвищої трудової

активності і не обтяжений сім'єю. Причини фемінізації – це: втрата позицій традиційних галузей, які використовують працю чоловіків, зростання важливості «третього сектору» і точних галузей промисловості, що відкриває шлях до використання жіночої праці.

Інтернаціоналізація проблеми міграції виявляється в тому, що сучасні міграції стають предметом різних дій, рішень і правил у транснаціональному масштабі. Розвиток міграції призводить поступово до ситуації, коли жодна держава не уявляється без міграції і поступово становить собою ознаку держави.

Гордієнко А. Ю.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИП СПРАВЕДИВОСТІ ЯК ФУНДАМЕНТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Першорядну роль у життєдіяльності соціальних відносин у конкретному суспільстві відіграє справедливість як одна із найважливіших цінностей та ідей політико-правового, правового, соціального і гуманітарного напрямків суспільного розвитку, та засад сучасної держави. За таких умов не дивно, що продовж всього часу формування та існування держав правова думка і суспільна практика в цілому – у різні часи з різною енергійністю – невпинно розробляли фундамент величної будівлі верховенства права й ефективного державного ладу які будувалися б на принципі справедливості.

Ще І. Кант, якого можна вважати батьком доктрини правової державності, вважав, що держава має бути саме правовою – такою, що організована і діє згідно з нормами права, оскільки лише так може бути забезпечено реалізацію принципів справедливості в державі та свободи в розвитку особистості [1, с.39]. За твердженням Ж.Руссо, благо всіх «зводиться до двох найважливіших речей: свободи та рівності», свободи – тому, що будь-яка приватна залежність є рівнозначною вилученню у державного організму певної сили; рівності – тому, що свобода не може існувати без рівності [2, с.7].

Правова держава також характеризується тим, що її справжнім сенсом і сутністю є реальна, матеріальна справедливість [1, с.40]. Справедливість має бути одночасно і нормативним першоприципом права, і першопринципом регулювання суспільних відносин. Так, Дж. Ролз стверджував, що справедливість є першою чеснотою усіх суспільних та державних інститутів. Ніякі форми суспільного та державного життя не мають права на існування, якщо вони несправедливі. Кожна особистість має засновану на справедливості недоторканність, яка не може бути порушена навіть процвітаючим суспільством. Справедливість не допускає, щоб втрата свободи одними громадянами була виправдана великими благами інших. Права, що гарантуються справедливістю, не повинні, також на думку Дж. Ролза, бути предметом політичного торгу [3].

Сучасна держава характеризується специфікою суб'єктивного наповнення свого механізму. Народні депутати, державні службовці, судді, повинні володіти певною освітньою, культурною та професійною підготовкою необхідною для заняття ними своєї посади в системі органів державної влади. [4, с. 7].

Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. В той же час розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим [7]. Тому примат принципу справедливості є основою будь-якого закону.

Дійсно, законність має бути вищою за все, але для того, щоб стан законності в суспільстві був стабільним, закон має бути правовим, сучасним зокрема справедливим. Важко не погодитися з думкою В. Стефанюка: «Доки право і закон не збігаються, доки діють несправедливі закони, правової держави немає» [5, с.20].

В той же час не варто забувати, що справедливість як така не є монолітною та однобокою – вона є багатовимірною, та такою, що має різні характерні ознаки, які проявляються у різних аспектах суспільного та державного буття, сама справедливість як основоположний принцип є складовим елементом багатьох засад сучасної держави.

Так, говорячи про інші засади сучасної правової держави в основі яких лежить принцип справедливості, можливо зокрема виокремити:

1. Принцип верховенства права, який має панувати в усіх царинах суспільного життя: у взаємовідносинах між особами, державою та особами тощо. Він являє собою ціннісний сплав ідей справедливості, рівності, свободи і гуманізму; верховенство права формує відповідний образ правової системи і визначає ті умови, що дозволяють перетворити цей образ на реальність [6, с.22]. Верховенство права загалом передбачає, що за своїм змістом закони не можуть виходити за ті правові межі, які встановлені для а) втручання держави в життя індивіда і громадянського суспільства; б) втручання індивіда в приватне життя іншої особи (автономія волі).

2. Принцип рівності громадян та осіб, який передбачає їх рівність перед законом. Особи повинні мати однакові права й обов'язки, нести однакову відповідальність за порушення чинного законодавства незалежно від їхнього соціального походження, матеріального становища, расової, національної, релігійної та іншої належності. У розрізі даного принципу також повинен діяти аспект недискримінації особи – заборона будь-якого обмеження прав і свобод, а також покладення додаткових обов'язків на особу в залежності від соціального та географічного походження, матеріального становища, расової, національної, релігійної та іншої належності.

3. Принцип пріоритету невід'ємності прав людини перед правами будь-якої спільності та колективних об'єднань (наприклад: класу, нації, релігійних об'єднань тощо), прав народу перед правами держави. У неправових же державах перевага надається правам спільності, колективним правам, а не правам окремо взятої особистості; правам держави, а не правам суспільства. Тобто, ніхто не зможе назвати державу правовою, якщо закон буде виписаний

таким чином, щоб, наприклад, у разі зіткнення інтересів особи та інтересів держави, остання у будь-якому разі апріорі мала перевагу. Це несправедливо, оскільки держава – це потужне утворення, яке у будь-якому разі заздалегідь має весь інструментарій примусу та право на насилля (навіть у концепції сучасної правової держави).

4. Принцип гарантування й охорони прав та свобод людини і громадянина, створення умов для їх якомога повної реалізації. Ці права і свободи стають ядром усієї правової системи держави, змістом її діяльності. У свою чергу відсутність гарантій – механізмів реалізації, дотримання, охорони та захисту – прав і свобод, взагалі ставить під питання існування таких прав і свобод: навіщо вони номінально існують, якщо їх не можна реалізувати в об'єктивній реальності.

5. Принцип взаємної відповідальності держави й особи. У правовій державі досягається юридична рівність не тільки громадян, а й громадян і держави. Зокрема, це передбачає юридичну відповідальність її посадових осіб та органів за порушення прав і свобод індивідів, право в судовому порядку оскаржувати їхні неправомірні діяння (дії та бездіяльність). 6. Принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову, кожна з яких має бути відносно самостійною й врівноважувати інші. В контексті правової держави на особливу увагу заслуговує принцип незалежності судової гілки влади, судів різної юрисдикції, до яких громадяни можуть позиватися на тих посадових осіб, що порушують їхні конституційні права.

Таким чином принцип справедливості є системоутворюючим принципом – таким що є фундаментом державності та її інституцій, і таким, що має узгоджувати всі інші засади української держави. Справедливість є основою права та одним із базових, основоположних правових принципів. Існування права та держави без справедливості є доволі сумнівним. Необхідно підкреслити, що усі принципи, засади, ідеї та цінності служать базовими основами правової держави лише у своєму взаємозв'язку, взаємоузгодженості, діалектичній взаємодії, ґрунтуючись на загальновизнаних базисах моральності, демократичності та цивілізованості.

Справедливість є внутрішнім змістом права та держави, їх внутрішнім наповненням, вона володіє безмежним гуманістичним потенціалом. Саме завдяки такому внутрішньому наповненню держава та правова система еволюціонує, розвивається, збагачується та наповнює якісним змістом існуючі суспільні відносини. Результатом такого розвитку має бути сучасна держава, де принцип справедливості займає фундаментальне місце, і одночасно є каталізатором подальших позитивних змін.

З іншої сторони, не можна абсолютизувати значення ані принципу верховенства права, ані принципу законності та рівності тощо, ані справедливості, як не можна абстрактно розглядати категорії «право», «справедливість», «рівність» і «закон», безапеляційно стверджуючи, що це абстрактні і розмиті правові категорії. Усі вони мають реальне матеріальне втілення та перебувають у нерозривному та невіддільному діалектичному взаємозв'язку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смородинський В. Держава у системі координат верховенства права / В. Смородинський // Філософія права і загальна теорія права. – 2013. – № 1. – С. 37–47.
2. Тарасишина О. М. Справедливість і толерантність у сучасному праві України : автореф. дис... канд. юрид. наук / О. М. Тарасишина; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2008. – 19 с.
3. Ролз Д. Теория справедливости / Джон Ролз ; науч. ред. В. В. Целищев ; [пер. с англ. В. В. Целищева при участии В. Н. Карповича и А. А. Шевченко]. – Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1995. – 534 с.
4. Оборотов Ю. М. Сучасна держава від образу до реалій // Юридичний вісник. – 2014. - № 6.
5. Стефанюк В. Верховенство права чи верховенство закону? Політико-правовий принцип поділу державної влади «працює» лише за умов взаємодії владних структур, а не їх конфронтації // Віче. – 2004. – №2. – с. 19-22.

6. Хаустова М.Г. Верховенство права – як основоположний принцип правової системи України в умовах модернізації / М. Г. Хаустова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право. – 2013. – № 1062, вип. 14. – С. 22-26.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : Рішення КСУ № 15-рп/2004 від 02.11.2004р. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – С. 41. – Ст. 2975. – код акта 30642/2004.

Козакевич О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Практика Європейського Суду з прав людини(ЄСПЛ) з питань доступності правосуддя бере свій початок з справи Голдер проти Сполученого Королівства (справа Голдера) від 21 лютого 1975 р. Дане рішення є основоположним, оскільки закріпило фундаментальний базис права на доступ до правосуддя. Ця справа вже неодноразово була предметом галузевих досліджень в юридичній науці. Проте для подальшого вивчення теоретичних аспектів практики Європейського Суду з питань доступності правосуддя, вбачається актуальним теоретико-правовий аналіз даної справи. Варто відзначити зв'язок даної справи з теоретичними поглядами другої половини ХХ століття. Справа Голдера розглядалася Європейським Судом з прав людини фактично одночасно з проведенням Флорентійського проекту, і напевно чи Суд міг ізолювати себе від загальноєвропейської тенденції переосмислення підходів до правосуддя.

Суть справи полягає в тому, що Сідней Елмер Голдер був засуджений за розбій до п'ятнадцяти років позбавлення волі. В період відбування покарання зіткнувся з необхідністю пред'явити позов про дифамацію співробітнику пенітенціарної установи. Для реалізації даного права йому були потрібні консультації адвоката, але керівництво пенітенціарної системи відмовило Голдеру в контактах з адвокатом і тим самим стало на перешкоді як можливості отримання юридичних консультацій, так і зверненню в суд [1].

Вагому роль в цій справі мали значні організаційні бар'єри, оскільки фактичні можливості ув'язненого і керівництва пенітенціарної установи були нерівні. Англійське законодавство також не містило будь-яких конкретних гарантій права засудженого на отримання консультацій адвоката і доступу до правосуддя. Ці обставини призвели до звернення до Європейського Суду з прав людини. Суд більшістю голосів визнав порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Конвенції) [2].

Концептуальною основою рішення по справі Голдера є «право доступу», в якому ЄСПЛ фактично вперше вивів з тексту Конвенції нове право. Згодом справа Голдера стала основою не тільки для осмислення питань доступності правосуддя, але і для зародження ряду правових доктрин. Формування категорії «доступності правосуддя» стало можливим внаслідок того, що Суд розглянув судовий процес не шляхом текстуального тлумачення статті 6 Конвенції, а перш за все крізь призму ефективності правового захисту. Заперечення існування доступу до правосуддя могло б привести як до неефективності статті 6 Конвенції, так і загалом до обмеження доступу до системи захисту прав людини. На цей факт вказує і сам Європейський Суд з прав людини, відзначаючи у справі Голдера, що право на доступ до суду охоплює не тільки вже розпочатий процес, але і саму можливість ініціювати судову процедуру [1]. Як наслідок, в юриспруденції справа Голдера цілком обґрунтовано ототожнюється з конкретизацією права на доступ до суду.

Ключовими аспектами, порушеними справою Голдера, слід визначити розгляд питань про те, як передбачає Конвенція доступ до правосуддя та що саме робить судовий процес ефективним. Рішення Європейського Суду з прав

людини з питань ефективності та доступності правосуддя в їх тісному взаємозв'язку стало свого роду відповіддю на позицію теоретиків, які робили акцент саме на текстуальному тлумаченні статті 6 Конвенції і відсутності права на доступ до суду в тексті Конвенції. У цьому аспекті характеризується один з головних висновків справи Голдера: текстуальний спосіб тлумачення Конвенції спричиняє неефективність доступу до механізму судового захисту.

Значним фактом є те, що справа Голдера стала передумовою для формування доктрини еволютивного тлумачення, при якому Конвенція розглядається як «живий документ», тому практика її застосування повинна враховувати реалії сучасності [3]. В роки прийняття Конвенції проблематика доступу до правосуддя ще не була так актуальна. Проте об'єктивні процеси суспільного життя, необхідність дотримання прав людини поставили перед Європейським Судом нові завдання. У п. 34 Рішення по справі Голдера Суд зазначив, що подібне тлумачення статті є не розширювальним, а сумісним із цілями і змістом Конвенції, на виконання її завдань і функцій. При цьому сама методологія тлумачення, застосована в цій справі, була аж ніяк не довільною, постанова містить посилання на Віденську конвенцію про право міжнародних договорів 1969 року [1].

В рамках загальнотеоретичного дослідження справи Голдера варто проаналізувати окрему думку суддів, які не погодились з необхідністю виведення з тексту статті 6 Конвенції права на доступ до суду. Так, в окремих думках суддів був знову підкреслений зв'язок між доступністю правосуддя і ефективністю судового розгляду. Зокрема, суддя Зекіа, підкреслюючи такий взаємозв'язок, наполягав на тому, що право на доступ до суду передбачається не в статті 6 Конвенції, а в статті 13, яка закріплює право на ефективний засіб юридичного захисту. Суддя Фіцморіс, критично міркував про необхідність виведення права на доступ до правосуддя з тексту Конвенції статті 6, та виходив з того, що Європейський Суд в рішенні у справі Голдера допустив ряд логічних помилок і протиріч, а право на доступ до правосуддя має дещо штучний характер. Одна з таких помилок, на думку судді, була допущена при аналізі обставин спору С. Е. Голдера з адміністрацією пенітенціарної установи,

та формуванні основи для дискусій про право на доступ до юридичної допомоги (зокрема, послуг адвоката), але ніяк не для дискусії про право на доступ до правосуддя. При цьому обмеження права на доступ до правосуддя були тимчасовими. Голдер був обмежений у доступі до правосуддя лише у період відбування покарання в місцях позбавлення волі. Що ж стосується самого сенсу статті 6 Конвенції, то суддя Фіцморіс вбачав доступ до правосуддя у вимогах до розпочатого процесу [1].

Суддя Фіцморіс не заперечував значення і цінність права на доступ до суду, проте він виходив з того, що дане право має конкретний зміст, тому воно повинно бути конкретно закріплено в Конвенції. Зазначені в Рішенні позиції, суддя Фіцморіс розцінив як «законодавство суддів», що на його думку, було неприйнятно для суддів Європейського Суду з прав людини, що не володіють правотворчими повноваженнями [1].

Рішення по справі Голдер проти Об'єднаного Королівства дало старт розвитку нових підходів у практиці Європейського Суду. Більш того, окремі ідеї даної постанови виявилися сприйняті іншими органами. В даному аспекті, теза про те, що доступ до правосуддя є елементом більш загальної концепції верховенства права кілька десятиліть по тому отримала розвиток в аналітичних матеріалах Європейської комісії за демократію через право (Венеціанської комісії Ради Європи). Так, проблематиці доступності правосуддя приділяється значна увага в доповіді 2011 року, присвяченій верховенству права. З огляду сучасних досліджень, інтерес представляє підготовлений Венеціанською комісією Ради Європи «Контрольний список питань для оцінки дотримання верховенства права». У цьому документі міститься цілий ряд питань, аналіз яких стосовно конкретної держави дозволяє проаналізувати механізм та ефективність реалізації доступу до правосуддя. Варто зауважити, що у вищезазначених документах доступність правосуддя пов'язують з незалежністю та неупередженістю суду, правовою визначеністю, виконанням судових рішень.

Незважаючи на те що після винесення рішення у справі Голдера проти Об'єднаного Королівства пройшло більше сорока років, дана справа не втратила

актуальності і сьогодні. Постанова по даній справі стала одним з перших прикладів реакції Європейського Суду з прав людини на створення штучних бар'єрів в питаннях доступу до правосуддя. Рішення по справі Голдера закріпило не просто право на доступ до правосуддя, а право на ефективний доступ, що є концептуальною ідеєю сучасного правосуддя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рішення Європейського суду з прав людини «Golder v.the United Kingdom», 21.02.1975 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57496&filename=001-57496.pdf>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Tyrer v. the United Kingdom: ECHR Judgment, 25 Apr. 1978 // HUDOC. European Court of Human Rights. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx>

Ясніцька Г. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІННОВАЦІЇ В ПРАВІ: АЛГОРИТМИ ЗАМІНЯТЬ СУДДІВ – ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЄСПЛ

Розмірковуючи над правовими проблемами використання штучного інтелекту в різних сферах суспільного життя, зокрема над можливістю використання штучного інтелекту при винесенні судових рішень, важливо мати уявлення про те, що таке штучний інтелект, а також про його складові. Поки що не існує одного фіксованого визначення штучного інтелекту. Можна перерахувати кілька способів, якими штучний інтелект може бути визначений: за структурою, за поведінкою, за функціями і за принципом [2]. Нільс Дж.

Нільссон розбиває штучний інтелект на такі компоненти, як штучний (машина, на відміну від людини) + інтелект. Він вважає, що з ростом складності машини збільшується її інтелект[3]. Джеймс Вінсент зазначає, що одна з труднощів у використанні терміну «штучний інтелект» полягає в тому, що його складно визначити [4]. Фактично, як тільки машини стали справлятися із завданням, яке раніше могли виконувати лише люди – чи то гра в шахи чи розпізнавання осіб, рішення подібних завдань перестало вважатися ознакою інтелекту (відомим як «Ефект штучного інтелекту»).

Рассел і Норвіг розподілив штучний інтелект за чотирма категоріями в залежності від здібностей: розумне мислення, раціональне мислення, розумні вчинки і раціональні вчинки. Розумні вчинки дозволяють машинам обробити інформацію на природній мові, успішно спілкуватися, зберігати інформацію, міркувати над збереженою інформацією, використовувати її для відповіді на питання і робити нові висновки. Що стосується мислення, то, створюючи машини, які імітують людське мислення, слід розуміти, як люди думають. Це можливо завдяки самоаналізу, психологічним експериментам і візуалізації мозку. Інформатика і психологія людини об'єднуються за допомогою когнітивної науки, яка в кінцевому підсумку дозволяє створити те, що ми зараз називаємо штучним інтелектом. Раціональне мислення, в свою чергу, підкреслює важливість логіки в обчислювальному процесі[5].

Отже, штучний інтелект можна віднести до будь-якого механізму або алгоритму, який здатний спостерігати за навколишнім середовищем, навчатися і, ґрунтуючись на отриманих знаннях і досвіді, робити розумні дії або пропонувати рішення. Є багато різних технологій, які підпадають під це широке визначення. На даний момент найбільш широко використовуються методи машинного навчання (англ. - Machine Learning (ML)). ML – це технологія, заснована на даних. ML вимагає великих обсягів даних для навчання. З цієї причини всі країни, які розробляють стратегії штучного інтелекту, підвищують цінність даних. Розробка таких стратегій нелегка, тому що вони повинні збалансувати часто конкуруючі інтереси між відкриттям доступу до даних для просування інновацій та прозорості й обмеженням його

для захисту приватного життя та комерційної конфіденційності. Зараз ми знаходимося на початку нового етапу, пов'язаного з високими очікуваннями від зростаючих обчислювальних можливостей і даних. Їх комбінація підтримує нові розробки, такі як машинне навчання для прогнозування поведінки. ML являє собою зсув в обчислювальній техніці [1].

Штучний інтелект вже є частиною нашого життя – це не наукова фантастика. Штучний інтелект – це реальність: від використання віртуального особистого помічника для організації нашого робочого дня до поїздок в автомобілі з автоматичним управлінням. Крім полегшення нашого життя, штучний інтелект допомагає нам вирішувати деякі з найбільших світових проблем: від лікування хронічних захворювань або зниження рівня смертності в дорожньо-транспортних пригодах до боротьби зі зміною клімату або передбачення загроз кібербезпеки.

В даний час багато методів ML відображають деякі характеристики моделі «чорного ящика», тобто ми знаємо, що входить і що виходить з алгоритму, але у нас немає повного розуміння його внутрішньої роботи. Це обмежує наукове розуміння алгоритмів, здатність до відновлення і це ускладнює людський контроль над тим що відбуваються в них, наприклад їх безпекою. У зв'язку з цим необхідно визначити рамки оцінки, які є значущими в реальних умовах, щоб відповідати практичним умовам їх застосування, таке поліпшення можна пояснити через підзвітність і прозорість алгоритмів. Управління даними, що обробляються роботами, є великою проблемою. Дійсно, автономні роботи будуть збирати великі обсяги даних, використовуючи різні датчики як у випадку з безпілотниками, роботами-помічниками і роботами з безпеки. Однак як бути в ситуації, коли робот обробляє інформацію, котра пов'язана з судовим розглядом, і виносить судові рішення? Так, вчені-програмісти з Університетського коледжу Лондона і Університету Шеффілда розробили програмне забезпечення, яке може передбачити результат реальних справ в судових процесах. Це програмне забезпечення передбачило вердикт Європейського Суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) з точністю до 79% [1].

Алгоритм цього програмного забезпечення не тільки розглядає і зважає юридичні докази, але також враховує, що правильно, а що неправильно. Штучний інтелект-суддя виніс таке ж рішення, що і ЄСПЛ в чотирьох з п'яти справ, що стосуються приниження людської гідності і недоторканності приватного життя. Щоб прийняти рішення, штучний інтелект відсканував 584 справи з опублікованими судовими рішеннями і вивчив інформацію по кожній справі, поки не прийшов до власного вердикту. В даному контексті, порівнюючи розглянуте визначення штучний інтелект і ML, слід зробити висновок: щоб зробити штучний інтелект більш ефективнішим у прийнятті рішень, необхідно ввести більше алгоритмів, щоб охопити більше випадків (в судових рішеннях), так штучний інтелект зможе краще вивчити і застосувати свою техніку прийняття рішень. Важливо також звернути увагу на необхідність запобігти використанню системи в зловмисних цілях. Більш того, не слід виключати випадки хакерства для цілей виявлення недоліків в коді, щоб виграти справу. Можливі також випадки написання програм, які можуть змінити рішення алгоритму штучного інтелекту, який виносить судові рішення.

Експерти припускають, що до того, як система стане доступною для інших судів, майбутній штучний інтелект повинен бути навчений специфіці суду і розуміння того, як він повинен використовуватися.

Розглядаючи питання можливості повної заміни суддів штучним інтелектом, слід відповісти на питання, чи можуть дані замінити судження? Викорінення зміщення стає ще більш важчим, будь-яка програма суддівства повинна враховувати ці упередження і перевірятися на них. Надання штучному інтелекту повноважень щодо прийняття рішень із судових справ також піднімає фундаментальну проблему автономії. Більш того, дивовижний і ненавмисний характер «навчання» штучного інтелекту може призвести до чіткої лінії інтерпретації, свого роду «lex штучний». В цьому випадку штучний інтелект може допомагати або замінювати людей в судах нижчої інстанції, але судді-люди повинні зберігати своє місце в якості кінцевих арбітрів на вершині будь-якої правової системи. З практичної точки зору, штучний інтелект може

допомогти у вивченні всієї широти і глибини закону, але люди в кінцевому рахунку виберуть те, що вони вважають морально перевершує інтерпретацію.

Резюмуючи всі за і проти штучного інтелекту в питанні винесення судових рішень, слід вказати, що відповідь на це питання є неоднозначною, та передбачає вирішення не тільки інформаційних питань, проблем захисту інформації та інформаційної безпеки, захисту системи штучного інтелекту від проникнень, але й також питань навчання штучного інтелекту, характеристик і систематизації самих даних в програмах, критеріїв їх обробки. Всі ці проблеми вимагають нормативного рішення, ухвали критеріїв використання штучного інтелекту при винесенні судових рішень.

Все викладене вище – лише перші кроки на шляху до створення комплексної системи нормативного регулювання питання використання штучного інтелекту в житті суспільства, що вимагає в даний час глибокого осмислення науковим співтовариством, серйозного теоретико-правового дослідження, скрупульозної роботи законодавця і послідовного застосування на практиці. Тому людству, що йде вперед шляхом прогресу, слід адекватно уявляти можливі напрямки, темпи і наслідки цього руху і вміти вчасно зупинитися і відкоригувати свою діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. World Justice Project Rule of Law Index. URL: www.worldjusticeproject.org/rule-of-law-index
2. Joint Research Centre: Artificial Intelligence. A European Perspective — URL: http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC113826/ai-flagshipreport_online.pdf (accessed: 20.02.2019).
3. Nilsson N. J. (1998). Artificial intelligence: a new synthesis. Elsevier.
4. Vincent J. (2016, February 29). What counts as artificially intelligent? AI and deep learning, explained. Retrieved // URL: <https://www.theverge.com/2016/2/29/11133682/deep-learning-aiexplained-machine-learning> (accessed: 20.02.2019).

5. Сас В.В. «Електронне судочинство» як елемент «мережевого суспільства»: теоретичні проблеми. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnoe-pravosudie-kak-element-setevogo-obschestvateoreticheskie-problemy> (дата обращения: 02.07.2019).

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ У ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОМУ ВИМІРІ

Оборотов Ю.М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ І ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЯ

Серед численних факторів, що визначають тенденції розвитку сучасної держави найважливішими виступають індивідуалізація суспільства, глобалізація всіх сфер соціального життя, становлення інформаційного суспільства, все більша регіоналізація політичного життя, корпоративізація людських відносин, екологізація культурного середовища і цілий ряд інших компонентів сучасного буття, які призводять до кардинальних змін в державі, вираженим в десуверенизації, децентралізації і дегуманізації державної влади. При цьому характерно що всі діючі фактори в різному ступені складності визначають необхідність нормативних, інституційних, функціональних і ресурсних змін державності. Стає ясно, що в сучасну епоху держава не може залишитися національним утворенням в якості суверенної політичної організації суспільства, яким воно існує по суті з XVII століття. Найбільш очевидні зміни в аспектах зв'язку держави і права, де право не тільки вийшло на перший план, але цілком зрозуміло, що держава все більше втрачає монополію на формування і здійснення права.

Правові контури існування сучасної держави стають все більш рухливими, швидше пристосовуються до реальної дійсності, постійно долаючи фактори раціональності законодавства як символа колишньої державної стійкості та успішності.

Ідея м'якого права спочатку поширилася в міжнародному праві, все більше затверджується в національному праві, часто стверджуючи відчуження права від інструментарію державної влади в сучасному розвитку.

При цьому ним забезпечується в юридичній літературі зокрема стосовно скандинавських країн норма права, яка служить підставою того чи іншого

державного інституту змінюється не стільки в результаті роботи законодавця, скільки в результаті змінених умов життя шляхом юридичної практики, або зміни тлумачення за допомогою судового прецеденту [1, с.12].

До кінця другого тисячоліття різко зросла (інтенсифікація) взаємодії між державами в усіх напрямках людського буття. З'являються все нові і нові міжнародні організації, затверджується велика кількість наддержавних утворень, деякі з них, такі як Європейський Союз, стають символами інституційного розвитку нового часу. Все відмічене позначило глибоку кризу суверенітету як найважливішої складової національної держави. Більш того, ці численні обмеження суверенітету поставили під сумнів існування держави як універсальної політичної організації, по крайній мірі в таких усталених характеристиках як незалежність і верховенство державної влади.

Глобалізація як один з факторів розвитку викликала до життя існування такого її різновиду як правова глобалізація, який означає інтеграцію і універсалізацію, і формування нового рівня буття права як глобальної правової системи. Не складно помітити, що інтеграція і універсалізація права націлена на підірив монополії національної держави на право. Розглядаючи особливості правової глобалізації в аспектах інтеграції та універсалізації Л.Г. Удовіка називає всю складність цих процесів, розвиваючих тенденцію національних правових інтересів і боязкі спроби держави зберегти національну правову культуру і правову самостійність[2, с.6-29].

Як зазначає Пітер Бергер не дивлячись на відмінності сфер культурної глобалізації у всіх цих сферах присутній такий аспект як індивідуалізація оскільки «всі сфери зародження глобалізації культури сприяє незалежність індивіда від традицій і спільноти» [3, с.16]. Громадянство і територіальна приналежність індивіда перестали бути гарантією збереження відносин людини і державної влади. На прикладі суверенності України помітно нездатність нинішньої держави зберегти державний народ як цілісність в умовах міграційного відтоку населення. Подальший розвиток подій в сфері міграції в Україні може привести її перетворення в міграційну державу, тобто держава в якій більшість власного населення перебуває за межами держави, а кількість людських ресурсів заповнюється міграційними потоками з інших держав,

населення яких розглядають Україну як територію для проживання і самореалізації. У цьому зв'язку актуальні завдання створення державної програми міграції, розробка положень міграційного права України і прийняття законів які регулюють цю актуальну сферу державного життя сучасної держави.

Глобалізація стала добою вивільнення капіталу з-під влади держави. При цьому капітал отримав можливість не лише диктувати умови державі, але й змінювати смислове призначення держави за рахунок її десоціалізації, денаціоналізації, детериторизації. По суті, під впливом глобалізації складається нова ринкова державність, яку А. Фурсов, на відміну від давно існуючої «національної держави», називає «корпоративною державою» [4, с.54].

На думку З. Баумана, для забезпечення свободи маневру і безмежного розширення можливостей діяти відповідно до своїх цілей світова фінансова, торговельна та інформаційна системи зацікавлені в політичній фрагментації і, цілком очевидно, зацікавлені у слабких державах, оскільки вони – це якраз той Новий світовий порядок (вельми схожий на безлад), який підтримується і множитьс [5, с. 242-243]. Однак корпоратизація держав у сучасних умовах відбувається як у слабких, так і в сильних державах. Так, у США сьогодні існує не стільки держава в традиційному розумінні, скільки Глобамерика, тобто матриця американських ТНК, з якою пов'язана корпоративна держава, що поступово формуються у світі. З точки зору економіки, мораль і право таких корпоративних держав знаходиться не тільки по інший бік добра і зла, але і по той бік закону і злочину, оскільки це принципово новий феномен державності. Головними ідеями корпоративної держави є «виживає найсильніший» і «нічого особистого». При цьому корпоративна держава як адміністративно-економічна компанія: 1) ставить інтереси країни в залежність від економічних корпоративних інтересів; 2) здійснює приватизацію владних функцій і одночасно відмовляється від виконання більшої частини соціальних зобов'язань або різко їх скорочує [4, с.55-56].

Становлення корпоративної держави відбувається під прикриттям національної держави, яка використовується як фасад, або від імені якої діє корпоративна держава. При цьому якщо характерна риса доби модерну –

національна держава і капіталістична економіка, то загальна тенденція розвитку доби постмодерну полягає у тому, що сучасна держава все більше занурюється в економіку і виявляється пов'язаною нею у всіх формах і засобах свого прояву. Особливо засмучує дегуманізація державної влади як факт втрати державою «фізичного індивіда» - свого головного суб'єкта, місце якого займає «клан», існуючий за принципом діяльності корпоративної держави. Руйнування зв'язку держави і фізичного індивіда, що тримався на формальному з'єднанні у вигляді отриманого за правом народження або придбаного громадянства, викликане не тільки міграційними процесами, але доповнюється прямим витісненням своїх громадян за межі держави за допомогою утиску прав, податкового тягара, адміністративної сваволі тощо.

Епоха постмодерну кидає нові виклики як змісту і напрямам діяльності держави, так і її самозбереженню в класичних формах, глибина завдань, виражається в необхідності переосмислення ролі держави як суб'єкта розвитку. Зміни починаються від самого поняття держави, до його суб'єктивного наповнення, коли на тлі вільного перетину кордонів держави та відсутності поваги громадян до авторитету державної влади та інститутів держави, на перший план виступає проблема формування сильної держави, здатної діяти від імені всього товариства, а не окремих соціальних груп в умовах трансформування державності далеко в бік від національного будівництва [6, с.9-11]. Перехід сучасної держави від національної держави до корпоративної держави потребує використання міждисциплінарного підходу для поглиблення уявлень про особливості змін, що при цьому відбуваються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. – М.: ОАО «Изд. дом «Городок», 2004 – 400 С.
2. Удовика Л.Г. Правова система України : глобалізаційні трансформації. – Запоріжжя : КСК-Альянс, 2014. 320 с.
3. Бергер Питер, Хантингтон Сэмюэл (ред.) Многоликая глобализация: Культурное разнообразие в современном мире\ Пер. с англ. В. В. Сапова под ред. М. М. Лебедевой. — М.: Аспект Пресс, 2004. — 379 с.

4. Фурсов А. Государство, оно же корпорация/ Андрей Фурсов // Эксперт-Украина. – 2006 . - №7. – С. 54-56.
5. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман / пер. С англ. В.Л. Иноземцева. – М. : Логос, 2002. – 390 с.
6. Раннее государство, его альтернативы и аналоги: сборник статей ; под. ред. Л.Е. Гринина, Д.М. Бондаренко, Н.Н. Крадина, А.В. Кротаева. – Волгоград: Учитель, 2006. – 600 с.

Ковбасюк С.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ДЕМОКРАТИЧНІ ІНСТИТУТИ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасний образ правової держави нерозривно пов'язаний зі сприйняттям її в якості демократичної. У сучасному розумінні демократична держава існує там, де громадяни беруть участь у формуванні та функціонуванні інститутів державної влади і місцевого самоврядування та здійснюють контроль за їх діяльністю. Основою демократичної держави виступають демократичні інститути, до яких, з одного боку, відносяться різні асоціації, існуючі в рамках громадянського суспільства, а з іншого – інститути які функціонують в рамках державного механізму.

Найважливішим демократичним інститутом громадянського суспільства є політичні партії.

Політичні партії та партійна система (сукупність партій, які тісно пов'язані між собою і з державою і беруть участь в здійсненні влади) можуть істотно впливати на здійснення державної влади. Як правильно зауважив М. Дюверже ступінь поділу влади набагато більше залежить від партійної системи, ніж від положень записаних в конституціях. Так, однопартійність призводить до вельми значної концентрації влади, навіть якщо офіційні тексти встановлюють більш-менш визначений її поділ: єдина партія міцно скріплює її в різних владних органах [1; 474].

При цьому, на думку французького політолога, майже така ж роль партійної системи в плюралістичних режимах. Вплив партій на поділ влади залежить не тільки від їх кількості, а й від їх внутрішньої структури. Так, двопартійність веде, в цілому, до концентрації влади, однак слабка інфраструктура партій її зменшує; найвиразніше це простежується на прикладі партій в США, в той час як англійські партії, маючи більш жорстку ієрархію, здатні сконцентрувати більше влади в своїх руках в разі перемоги на виборах.

В рамках державного механізму діють різні демократичні інститути. Дуже важливим є з'ясування ролі інститутів держави у формуванні демократичного режиму в тій чи іншій країні. Досвід держав колишнього Радянського Союзу показав, що просте перенесення демократичних інститутів не дало бажаних результатів.

В якості причини невдачі цих експериментів називають слабкі громадянські традиції, пов'язані з тоталітарною спадщиною. Виходячи з цього, робиться висновок, що головним ресурсом успішного розвитку демократичного ладу є суспільство саме по собі, його внутрішня здатність до самоорганізації, що зумовлює стан країни в конкретній ситуації [2; 123].

Виникає цілком логічне запитання яка ж роль інститутів в демократичних процесах, якщо в кінцевому рахунку результат запозичення інститутів визначається здатністю суспільства до самоорганізації, традиціями, що склалися в цьому суспільстві і іншим не інституційними факторами?

Відповідь на це питання полягає в наступному. Інститути володіють власною логікою, і вони задають правила гри. Наприклад, навіть якщо процес виборів має на меті зміну зон впливу в сфері тіньового бізнесу, то сама організація виборів, наявність спостерігачів, агітація, необхідність міжпартійних угод та інше, можуть істотно змінити початкові умови. Для реалізації тіньових або кланових інтересів стає необхідним створення тих чи інших структур – партій або громадських організацій, які, щоб бути зареєстрованими і функціонувати, повинні задовольняти тим чи іншим умовам: мати статут і програму, організовувати публічні заходи, мати в своєму складі кваліфікованих експертів і спікерів, тощо. [3; 134].

Важлива також проблема того, як суспільство сприймає інститути. Так, функції президента сприймаються радше в дусі інституту монархії (президент, як батько нації, добрий і справедливий монарх). Ставлення до депутатів і місцевої влади нагадує відносини між клієнтом і патроном, якщо не між феодалом і кріпаком.

Окремо варто розглянути питання про те які інститути та форма правління (парламентська, президентська чи змішана) будуть більшою мірою сприяти демократизації держави.

Звісно ж, парламентська і змішана форма правління є більш придатним інструментом демократизації. Парламентські вибори надають безліч альтернатив: формування коаліційного уряду; відкрите або приховане співробітництво уряду і опозиції в законодавчому процесі; надії опозиційних партій виграти на наступних виборах. Це знижує гостроту розчарування програв, зберігає надії на майбутнє, нерідко дає можливість і тим, хто програв брати участь у здійсненні влади.

Навпаки, при президентській системі, кандидат що отримав більшість голосів, отримує на точно певний проміжок часу контроль над виконавчою владою і відносно вільно її використовує, щоб призначити всіх вищих службовців, запроваджувати закони і накладати вето на пропозиції законодавців. При цьому опозиція відчуває себе безпорадною і схильна до озлоблення. Опозиція, що розкололася в ході виборів, має безліч причин об'єднатися після поразки.

Безособовий характер магістратури, плебісцитарної характер виборів, контраст між загальнодержавним рівнем дебатів в контексті президентських виборів і локальним їх рівнем, цілком можлива корумпованість виборів до законодавчих органів, – все це може дати президенту відчуття влади, відчуття мандата, що перевищує наявну у нього реальну підтримку [4 ; 255].

Розглядаючи питання про роль демократичних інститутів у формуванні сучасної правової держави, необхідно розглянути вплив глобалізації на їх функціонування та тенденції розвитку в сучасних умовах.

Одним із наслідків процесу глобалізації є поява глобального «ринку інститутів» та інституційної конкуренції.

Ринок інститутів включає пропозицію інститутів більш успішними країнами для «трансплантації» в держави менш успішні. Наявність ринку інститутів породжує інституційну конкуренцію між державами, яка перетворюється в силу, яка змушує держави постійно вдосконалювати свою інституційну структуру [5; 53].

Глобалізаційні процеси призводять до того, що національна держава поступово втрачає свої позиції. Якщо раніше державні інститути самостійно визначали основні параметри національної внутрішньої і зовнішньої політики, то сьогодні поняття національний суверенітет розмивається [6; 204].

В основному це пов'язано з появою наддержавних інститутів, посиленням ролі інститутів місцевого самоврядування. Ці фактори також впливають на інституційну структуру держави. Образ сучасної правової держави пов'язаний саме з формуванням розвиненої системи недержавних інститутів та інститутів місцевого самоврядування. Тільки посилення ролі інститутів місцевого самоврядування та імплементація електронної демократії в механізм держави дозволить побудувати сучасну правову державу.

Електронний уряд також має змінити односпрямовані форми соціальної взаємодії всередині політичних структур. Одним з таких інструментів є надання можливості прямого волевиявлення громадян в процесі підготовки і прийняття управлінських рішень. Формами здійснення цього інструменту є електронне голосування, обговорення політичних питань на форумах і в блогах, створення в мережі віртуальних спільнот. Така форма соціальної взаємодії між державою і соціумами створює потенціал для подолання складної ієрархії політичної системи, сприяє зростанню капіталу суспільної довіри. [7, с. 24]

Електронний уряд як система соціальної взаємодії громадян і держави надає можливість оперативного вирішення проблемних питань без створення неформальних процедур і інститутів, надає громадянам можливості оперативної зміни формальних правил шляхом прямого волевиявлення громадян в процесі підготовки і прийняття управлінських рішень. Формами здійснення цього інструменту є електронне голосування, обговорення політичних питань на форумах і в блогах, створення в мережі віртуальних спільнот. Електронне урядування за допомогою створення ефективного

механізму доступу до публічної інформації сприяє посиленню соціального контролю за діяльністю державних органів, що зменшує можливість деформалізації правил задля досягнення суспільно неприйнятних завдань.

Важливим елементом побудови сучасної правової держави є інституалізація принципу недискримінації, яка повинна включати два основні напрями: 1) формування в рамках існуючих інститутів спеціальних структур, які будуть займатися конкретними проявами дискримінації; 2) формування спеціальних інститутів, які будуть займатися захистом прав і свобод, а також боротися з дискримінацією різних категорій суб'єктів (жінок, дітей, біженців, національних, релігійних, мовних меншин).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дюверже М. Политические партии. – Спб.: Академический проект, 2000 – 558с.
2. Мазманиян А. Выбор оптимальных институтов: взгляд на строительство демократии в постсоветских странах // Сравнительное конституционное обозрение. – № 2. – С. 122 - 128.
3. Золян С. Институты западной демократии и армянские реалии // Сравнительное конституционное обозрение. – № 2. – С. 129 – 135.
4. Цыганков А.П. Современные политические режимы: структура, типология, динамика. – М.: Интерпакс, 1995. – 173с.
5. Либман А.М. Институциональная конкуренция и постсоветская трансформация (влияние неформальных институтов) // Общественные науки и современность. – 2006. – № 6. – С. 53 - 63.
6. Любашиц В.Я. Современное государство в глобализирующемся мире // Правоведение. – 2004. – № 4. – С. 203 - 220
7. Луканин, А. Государство и общество: институционализация новых форм взаимодействия в условиях информатизации / А. Луканин, Е. Еремина // Власть. – 2012. – № 12. – С. 22-25.

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ДЕЯКІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Поняттям «соціальна держава» охоплюється надзвичайно складне і багатомірне явище сучасності. Окрім щойно перелічених характеристик останнього, досліднику неодмінно потрібно мати на увазі й той факт, що це явище аж ніяк не є статичним, «завмерлим», «закостенілим», таким, що набуло певної форми раз і назавжди. Навпаки, соціальна держава перебуває у стані постійної трансформації. При цьому її розвиток бачиться доволі нерівномірним: історії відомі як періоди прискорення темпів розвитку соціальної держави, так і їх уповільнення.

У контексті викладеного видається необхідним наголосити, що недостатнє врахування у процесі дослідження феномена соціальної держави такої його змістовної характеристики, як динамічність, тобто здатність до руху, розвитку, видозмін, може у кінцевому підсумку призвести до помилкових результатів.

Практичне застосування таких умовиводів і рекомендацій в ході побудови соціальної держави, своєю чергою, призведе до невдач і прикрих прорахунків. Одним із визначальних критеріїв, які вказують на те, наскільки успішно просувається та чи інша країна шляхом соціального прогресу, є матеріальний рівень життя її громадян, ступінь забезпечення їхніх економічних, соціальних і культурних прав. Такий підхід пов'язаний із розумінням ідеалу сучасної гуманістичної держави не тільки як демократичної і правової, але й як держави соціальної.

Ми не випадково вжили слово «ідеал», яке означає «взірець досконалості, кінцеву, найвищу мету прагнень; ідеальний образ, що визначає спосіб мислення й діяльності людини чи суспільного класу» [1, с.268–269]. У реальному житті така держава має свої недоліки, на які неодноразово звертали увагу її критики, насамперед із табору науковців консервативного спрямування. Слід погодитися з тим, що найзначнішим і найпомітнішим недоліком соціальної держави є

вельми високі витрати на соціальні заходи, спрямовані на виконання притаманних їй завдань, що може стати непосильним тягарем навіть для економічно високорозвинутих країн.

«Соціальна держава коштує дорого. Ще важливіше те, що вона цілком зайнята перерозподілом, а всі заходи з перерозподілу за самою своєю природою стають все дорожчими», – наголошує Р. Дарендорф [2, с.32].

Незадовільний стан справ в економіці України є, безумовно, чи не основною перешкодою на шляху побудови на її теренах соціальної держави. Адже центральним у системі завдань такої держави є забезпечення реальних гарантій реалізації прав людини «другого покоління». Своєю чергою рівень здійсненності соціальних та економічних прав громадян тісно пов'язаний із наявністю у держави достатніх фінансово-матеріальних ресурсів. За браком останніх, відповідні положення нормативно-правових актів, у тому числі ст.ст. 43, 46, 47, 48 Конституції України, є лише привабливими деклараціями.

По суті соціальна політика Української держави має сприяти вирішенню двох головних завдань. По-перше, це захист соціально-уразливих верств населення від жорсткого впливу на них ринкових перетворень, що майже неможливо без соціальної підтримки держави; по-друге, це сприяння засобами соціальної політики активізації економічної активності різних верств населення, розвитку їх здатності адаптуватися до ринкових відносин [3, с. 272].

Загальною, характерною практично для всіх постсоціалістичних країн, у тому числі й України, видається тенденція до зменшення обсягу зобов'язань держави щодо «безоплатного» або частково дотаційного забезпечення системи народної освіти, здоров'я тощо. Проведення такої вимушеної політики «переходу до ринку» повинно передбачати, по-перше, хоча б відкритість поставлених політичних цілей, по-друге, наявність розвиненої недержавної соціальної інфраструктури, спроможної взяти на себе частину тягара соціального захисту найбільш уразливих груп, і, по-третє, пріоритет власне соціальних програм, покликаних не стільки «випустити пару», скільки полегшити адаптацію до нових умов життя тим, хто в змозі витримати

таку «ломку», і дати абсолютні гарантії виживання тим, хто вже або ще не може адаптуватися [4, с.58].

Як не парадоксально це звучить, але аналіз діяльності у гуманітарній сфері низки «взірцевих» соціальних держав Заходу дає вагомі підстави стверджувати про можливість подальшого розвитку і втілення в життя принципів соціально-орієнтованої держави при одночасному зменшенні власне державних витрат на соціальну сферу. Йдеться про те, що в умовах надмірного розширення ролі держави в економічній та соціальній царині, коли деякі механізми кейнсіанської моделі державного регулювання вже вичерпали себе, «перевантаження» держави стало негативно позначатися на її ефективності, а, надзвичайно велика кількість соціальних програм перетворилась на чинник, що, по суті справи, підриває особисту ініціативу та заповзятливість громадян.

Тому на порядок денний у розвинутих країнах поставлено вимоги щодо необхідності заміни або доповнення «держави добробуту» «суспільством добробуту», які передбачають розширення мережі громадських і комунальних інститутів, покликаних надавати соціальні послуги; заохочення діяльності приватних фондів, церковних або благодійних організацій, а також заохочення самодопомоги, що в кінцевому результаті повинно сприяти звуженню функцій держави на користь громадянського суспільства. Крім цього, такий підхід зменшує бюрократизм, який критики соціальної держави небезпідставно вважають другим значним її недоліком.

У більшості східноєвропейських країн (Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія, Болгарія та інші) у наш час також спостерігається процес перерозподілу функцій соціального захисту населення між державою, місцевими органами влади, підприємствами, некомерційними та громадськими організаціями на правовій основі. Йдеться, зокрема, про тенденцію до муніципалізації соціальної політики, що, на наш погляд, концептуально відповідає принципу субсидіарності. У нашому випадку останній можна трактувати як недоцільність виконання вищими інституціями (центральною владою) тих функцій у царині соціального захисту, з якими успішно можуть упоратися нижчі (місцева влада) інстанції. Особа повинна отримувати

необхідну соціальну підтримку в тому середовищі, де вона живе, працює і де легко перевірити і визначити її можливості та потреби.

Ведучи мову про сучасні тенденції у діяльності соціальної держави у гуманітарній сфері, не можна не згадати і про таке глобальне явище, як «комерціалізація» держави. Цей процес розвивається у трьох напрямках.

Перший – це включення приватного бізнесу у системи охорони здоров'я, освіти та соціального страхування, внаслідок чого «держава благоденства», або соціальна держава, втрачає свій суто етатистський характер і набуває у певному розумінні змішаної, державно-приватної форми («Welfare mix»). Другий, не менш важливий напрямок комерціалізації – передача у відання приватного бізнесу низки державних агентств і навіть окремих відомств. Нарешті, третім вектором комерціалізації держави, особливо у країнах Заходу, стало використання методів корпоративного менеджменту державними службами. А вже наслідком цього слід вважати дуже інтенсивне проникнення управлінського персоналу приватних корпорацій в адміністративні структури держави. Такого роду менеджралізм означає, що уряд починає функціонувати подібно до приватного сектора [5, с.138].

Отже, перефразовуючи відомий вислів, можна сказати, що теорія соціальної держави – не догма, а керівництво до дій. Аналіз політики такої держави у гуманітарній сфері дозволяє, на нашу думку, виділити декілька сучасних, взаємопов'язаних між собою тенденцій.

По-перше, це тенденція до відмови від організації системи соціальної підтримки в основному на загальнодержавному рівні та передача її на місця, «муніципалізація» соціального захисту.

По-друге, це явище «комерціалізації» «держави благоденства», внаслідок чого остання, зокрема, втрачає свій суто етатистський характер і набуває, у певному розумінні, змішаної, державно-приватної форми. По-третє, у діяльності соціальної держави в гуманітарній сфері дедалі виразніше проявляється тенденція до зміщення «центра ваги» при виконанні соціальних функцій від власне державних установ («першого сектора») до інституцій «другого» (бізнесу) та «третього» (недержавні неприбуткові організації) секторів.

Відбувається процес доповнення «держави загального добробуту» елементами «суспільства добробуту». На нашу думку, розширення участі недержавних організацій у виконанні функцій соціальної держави та тенденцію до «муніципалізації» соціальної політики необхідно розглядати також в аспекті послаблення бюрократизму, який критики соціальної держави небезпідставно вважають одним із найзначніших її недоліків.

Водночас, як видається, слід підкреслити одне принципове положення. Незважаючи на відзначені процеси, держава не має права повністю відмовитись від надання соціальних послуг, цілковито віддавши соціальну сферу «на відкуп» приватному бізнесу і неурядовим організаціям. Вона є й надалі зобов'язана залишатись основним суб'єктом соціальної політики, відіграючи головну роль у забезпеченні гарантій здійсненості економічних, соціальних і культурних прав своїх громадян. Про це завжди потрібно пам'ятати, розбудовуючи демократичну, правову та соціальну державу, якою прагне стати Україна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К.: Головна редакція Укр. радян. енциклопедії, 1977. – 775 с.
2. Дарендорф Р. От социального государства к цивилизованному сообществу / Р. Дарендорф // Полис. – 1993. – № 5. – С. 31–35.
3. Селіванов В.М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти / В.М. Селіванов. – К.: Ін Юре, 2002. – 724 с.
4. Расторгуев В. Горизонты социальной политики России / В. Расторгуев // Человек и труд. – 1995. – № 6. – С.58–60.
5. Перегудов С.П. Новейшие тенденции в изучении отношений гражданского общества и государства / С.П. Перегудов // Полис. – 1998. – № 1. – С.137–148.

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО МІФУ У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

У сучасному суспільстві відбувається інституціоналізація міфу. Це передбачає виявлення закономірностей, які забезпечують, з одного боку, його єдність як особливої форми осягнення світу, а, з іншого – диференціацію, завдяки якій міф набуває різних характеристик залежно від сфери його застосування та найбільшої актуальності.

У зв'язку з цим варто звернути увагу, що сучасний міф втрачає свою синкретичність, стає все більш фрагментованим. Дійсно, якщо для архаїчного філософського мислення основним призначенням міфу було забезпечення єдності, цілісності, нерозривності сприйняття світу, коли суб'єктивний і об'єктивний світи сприймалися як єдиний «безшовний» простір, то ускладнення соціальних практик, диференціація суспільного життя зумовили виникнення самотійних сфер існування міфів.

Тому однією з найважливіших філософсько-правових проблем, що виникають при дослідженні специфіки правового міфу, є необхідність подолання традиційних синкретичних характеристик для того, щоб виявити єдність і відмінність правового міфу та інших типів і видів соціальних міфів.

Передовсім слід звернути увагу, що для міфу характерні риси, які виражені в окремих його основоположних властивостях. Міф володіє догматичністю, оскільки містить орієнтир людської поведінки, уявлення про те, як «повинно бути», про те, що є правильним і справедливим. Міф соціальний, оскільки як спосіб мислення притаманний тільки колективній свідомості суспільства загалом; буття міфу можливе тільки в архетипах певної соціальної спільності людей. Міф позатемпоральний, оскільки не «прив'язаний» до певного історичного періоду. Він переходить з однієї часової площини в іншу, зберігаючи свої суттєві риси, свою матрицю, але трансформуючись залежно від особливостей епохи, культурних традицій, звичаїв, укладу життя. Міф закономірний, оскільки змістовному аспекту міфу притаманні повторюваність і

циклічність, що дозволяє досліджувати, відчувати і досягати навколишній світ, відкриваючи в старих символах міфу нові смисли і вводячи нові символи. Повторення, властиві міфу, фіксуються також у тому, що міфологічна свідомість і міфотворчість активізується в усі кризові епохи та перехідні періоди. Міф функціональний, оскільки проявляє себе і як певний спосіб переживання реальності, і як його продукт у вигляді моделі завершеної картини світу.

Міф нераціональний, оскільки охоплює трансцендентну сферу, не піддається інтелектуальному осмисленню і формулюванню і містить міфологеми – стійкі міфопоетичні універсалиї, які виникають і живуть у глибинах людської підсвідомості.

Міф енергетичний, оскільки виникає тоді, коли вихідне уявлення, що набуває у свідомості людини форми міфу, існує не як теоретична модель, зразок, але як переживання, що виражає дух нації чи народу. Звідси властивий міфу потужний життєвий імпульс, який концентрує в ньому неймовірну силу, енергію, здатну спонукати людину до дії. Міф володіє особливим впливом на душу й уяву. Він може переконувати, не вимагаючи доказів, але відповідаючи нашим відчуттям. Мораль, характерна для певного соціуму, може поширюватися за допомогою міфу набагато ефективніше, ніж у будь-який інший спосіб.

Міф багатозначний, оскільки символіка міфу створює в ньому поле для різних інтерпретацій. Коментар міфу поєднує індивідуальне і колективне, древню традицію і сьогодишню ситуацію, текст і контекст. Міф – це одночасно і факт, і його тлумачення, оскільки між фактом і самим міфом залишається міфологічний простір, який дозволяє суб'єктивно інтерпретувати міф. Міф – цілісна конструкція, замкнута система, оскільки простір міфу обмежений і завершений, а єдиним можливим для нього рухом є повторення.

Більшість перелічених ознак міфу виявляють його конструктивізм, творче начало і тому оцінюються позитивно. Водночас, міф як складне явище містить і негативні риси. Так, міф може бути використаний для вироблення певних стереотипів, моделей бажаної поведінки, що може стати засобом маніпуляції і

психологічного впливу на суспільство та окремих осіб. Ірраціональність міфу виявляють у ньому властивості багатозначності, двозначності, символічності, що створює поле для різних інтерпретацій. Часто це призводить до його трактування як синоніма вимислу, некритичного сприйняття і тлумачення фактів і явищ.

Диференціація соціальних систем супроводжується диференціацією використовуваних мов. У сферах права, моралі, релігії і політики схожі ідеї отримують своє різне символічне оформлення, що сприяє їх роз'єднанню. Зокрема, це відбувається з ідеєю справедливості, яка в процесі свого розвитку отримала різне політичне, правове, моральне і релігійне тлумачення.

Розвиток регулятивних ціннісно-нормативних систем дає ключ до розуміння процесів диференціації міфу і відокремлення правового міфу у сучасному суспільстві. Слід усвідомити, що диференціація міфу не суперечить іншим його характеристикам. Навпаки, саме диференціація міфу в сучасному соціумі зберігає надзвичайно потужний вплив на свідомість людей і функціонування різноманітних ціннісно-нормативних регулятивних систем, передовсім, політики, релігії і права. Вважаємо, що розмежування політичних, правових і релігійних міфів є найважливішою методологічною задачею, від розв'язання якої залежить успіх подальшого дослідження правових міфів і правової міфотворчості.

Часто питання правового міфу розглядаються в контексті існування політичного міфу.

Міф як політичний інститут відрізняється такими ознаками: архаїчним змістом архетипної конструкції, спроектованої у сферу національної самосвідомості; функціональним призначенням, що відновлює в суспільстві раціональну мотивацію інституціональних суб'єктів, втрачену в кризовий період; суб'єкт-об'єктною природою, використовуваною владними елітами для опосередкованої трансформації політичних та правових процесів в закодованій образній формі, але відносно доступній для масового сприйняття і переживання як реальності [1, с. 5].

Загалом слід визнати, що інституціональний підхід до правових і політичних міфів вельми продуктивний, оскільки дозволяє за сухою логікою побудов норм виявити глибокий контекст їх змісту. У такій інституціоналізації завжди є місце міфу. Цей факт підкреслював ще Е. Дюркгейм, коли писав, що соціальні інститути, з одного боку, являють собою якесь ідеальне утворення у вигляді звичаїв і вірувань, а, з іншого, – такі звичаї і стереотипи матеріалізуються в діяльності соціальних організацій [3, с. 112–113]. Цю думку продовжує й М. Дюверже, у якого інститути виступають як «... моделі людських відносин, з яких копіюються конкретні зв'язки, набуваючи, таким чином, характер стабільних, стійких і міцних» [2, с. 237].

Стереотипний рівень сприйняття правових міфів відображає найбільш типові, звичні, актуальні цінності правової сфери. Але стереотипність цього рівня виявляється передовсім у тому, що суб'єкт завжди діє ситуативно і локально, і в своїх оцінках, і в ціннісному осмисленні завжди заздалегідь орієнтований на ту чи іншу систему цінностей: у його свідомості завжди існує певний варіант прийнятої поведінки, адекватної тій чи іншій правовій ситуації. Орієнтація на ті чи інші ціннісні стереотипи відбувається в контексті особистої культури людини. Саме від її ціннісного ставлення до форм свого буття (соціального, культурного, політичного тощо) залежить особистісна ієрархія цінностей – від того, який сенс вона вкладає в поняття природи, суспільства, культури і людини, якими функціями їх наділяє і які бачить між ними взаємозв'язки і загальні закономірності розвитку як окремих частин складної системи буття, так і її цілісності. Правовий міф, виступаючи особливим інститутом, виявляється залученим до інтерпретації не тільки фундаментальних правових понять і процесів, але і абсолютно конкретних життєвих ситуацій.

Для сучасних світових релігій сприйняття міфу найчастіше є негативним. Дійсно, монотеїзм потребує відмови від фантастичних язичницьких інтерпретацій реальності на користь цілісної релігійної картини світу. Натомість, релігійної свідомості також можуть бути притаманні міфологічні вкраплення, що дає підстави говорити про існування релігійних міфів. М. Еліаде

стверджував, що релігійна людина знаходиться «під порохом» величезної кількості міфологем, словоформ, які володіють колосальним семантичним впливом [4, с. 128–129].

Уважаємо, що правовий міф, володіючи усіма характеристиками міфу загалом, характеризується деякими додатковими властивостями. Найперше правовий міф оперує юридичними поняттями або їх метафоричними аналогами. Інакше кажучи, правовий міф «говорить» юридичною мовою, створюючи специфічний простір текстуальних інтерпретацій. Більшість існуючих правових міфів так чи інакше використовують фундаментальні правові поняття: закон (міф про всемогутність закону; міф про верховенство закону і Конституції; міф про неспроможність закону тощо), юридична відповідальність (міф про неминучість відповідальності за злочин; міф про справедливе покарання та ін.), держава (міф про міць держави; міф про те, що держава – єдине джерело права; міф про поділ державної влади тощо). Водночас, необхідно врахувати, що часто юридичні поняття і категорії використовуються в міфах у метафоричній формі, тобто їх значення може істотно відрізнятися від того, яке вони мають у правовій доктрині. Наприклад, поняття закону може по-різному тлумачитися в міфологічній правосвідомості, в юридичній практиці і в юридичній науці. Якщо з позицій юридичної практики законом є будь-яке нормативне джерело права, що виступає підставою прийняття правового рішення, з позицій юридичної науки – закон усього лише одне із джерел позитивного права, то у міфологічній правосвідомості – закон може бути всемогутньою однаково для усіх безжальною силою («Закон суворий, але це закон») або, навпаки, зручним інструментом у руках влади («Закон як дишло, куди повернеш, туди і вийшло»).

Наступною відмінною ознакою правового міфу виступає його спрямованість на підвищення авторитету права шляхом його диференціації від інших соціальних систем. За допомогою правових міфів не тільки створюються умови для зміцнення легітимності правової системи, а й підкреслюється значущість права порівняно з іншими регулятивними системами. Зокрема, часто міфологізація права здійснювалася шляхом відокремлення права,

підкреслення його унікальної ролі в суспільстві, нерідко свідомо перебільшеної. Відома позитивістська міфологізація про побудову «китайської стіни» між правом і мораллю, на основі якої багато юристів намагалися підкреслити самостійність права, забезпечуючи його авторитет. З методологічної точки зору саме ця властивість правового міфу найбільше сприяла диференціації міфів, про що йшлося вище. Правові міфи також створюються для відмежування права від релігії. Концепт світськості в сучасній юриспруденції зі своєї змістовної сторони несуттєво відрізняється від концепту розмежування права і моралі, позаяк вони мають спільною метою розкрити власний зміст права, продемонструвати, що жодна інша ціннісно-нормативна регулятивна система не володіє такими ж можливостями управління суспільством.

Не можна оминати увагою таку властивість правового міфу як потенційна формально-нормативна забезпеченість. Більшість міфів впливають на формування нормативних структур. Це відбувається і в моралі, і в політиці, і в релігії. Однак лише в праві міфи можуть бути відображеними у формальних юридичних текстах, завдяки чому правовий міф поділяється за формами існування на міфи правосвідомості та міфи законодавства. Для інших ціннісно-нормативних регулятивних систем характерне існування лише ментальних міфологічних конструкцій. Право ж формує особливий простір, в межах якого відбувається квазі-раціоналізація правових міфів шляхом їх законодавчого закріплення. Так один правовий міф сприяє зміцненню іншого: міф про раціональність законодавства створює видимість раціоналізації, коли інші правові міфи отримують законодавче закріплення. Сам факт відображення ідеї в законодавстві перетворює її в сприйнятті людей в раціональну конструкцію, хоча насправді це може бути не так (наприклад, відсутні будь-які раціональні обґрунтування для проведення процедури інавгурації Президента, однак її конституційне закріплення відсуває питання необґрунтованості та нераціональності на другий план).

Диференціація міфів у сучасному суспільстві, таким чином, зумовлена кількома фундаментальними причинами. По-перше, це ускладнення соціальних

систем, пов'язане з формуванням дедалі більш розгалужених форм мислення про соціальне буття; по-друге, це прагнення соціальних систем до відокремлення і формування власних міфологем, відмінних за формою і змістом від інших міфологем. У цій системі правові міфи займають особливе місце, оскільки їх функціонування визначається такими властивостями як оперування юридичними поняттями або їх метафоричними аналогами; націленість на підвищення авторитету права шляхом його відокремлення від інших соціальних систем; потенційна формально-нормативна обґрунтованість. Ці та інші властивості правового міфу не тільки виділяють його з-поміж інших суспільних міфів, а й визначають специфіку методології, спрямованої на його дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березина Н. И. Мифологическое измерение российского политического процесса : автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. полит. наук ; спец. : 23.00.02 – политические институты, этнополитическая конфликтология; национальные политические процессы и технологии / Н. И. Березина. – Ростов-н/Д, 2007. – 26 с.
2. Дюверже М. Политические институты и конституционное право / М. Дюверже // Антология мировой политической мысли : в 2-х т ; Отв. ред. Т. А. Алексеева. – Т. 2. Зарубежная политическая мысль XX в. – М. : Мысль, 1997. – С. 230–245.
3. Дюркгейм Э. Социология. Её предмет, метод, предназначение / Эмиль Дюркгейм ; пер. с фр., сост., послесл. и прим. А. Б. Гофмана. – М. : Канон, 1995. – 352 с.
4. Элиаде М. Священное и мирское / М. Элиаде. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1994. – 143 с.

МІГРАЦІЙНА ДЕРЖАВА: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Питанню походження держави приділял увагу протягом всього існування юриспруденції як науки. Зазначеною проблематикою опікувались як вчені античності, так і сучасні науковці.

До класичного поняття терміну «державна» можна віднести наступну дефініцію: суверенна політико-територіальна організація суспільства, що має владу, яка здійснюється державним апаратом на основі юридичних норм, що забезпечують захист і узгодження суспільних, групових, індивідуальних інтересів із застосуванням, у разі потреби, легального примусу.

Процес глобалізації, який впливає сьогодні на міжнародні стандарти права та вирізняє міжнародні проблеми призводить до необхідності розробки та впровадження в юридичну теорію та практику поняття «міграція» та «міграційне право». Однією з найгостріших сучасних проблем всесвітнього масштабу можна назвати проблему міграції населення. Згідно з останнім докладом Генерального секретаря ООН Янна Еліассона, кількість мігрантів у всьому світі залишається на величезній позначці – близько 244 млн. осіб, що у свою чергу на 41 відсоток більше, ніж у 2000 році [1, с. 67- 71]. Отже, проблема міграції сьогодні стає проблемою століття.

Багатогранність людини породжує невичерпність її прав. Разом з людиною, її рівнем розвитку та значенням у соціумі постійно змінюються і її права, їх пріоритети. З урахуванням зазначеної мінливості правова наука повинна завжди бути готовою для перебудови сталої правової системи та впровадження нових дефініцій.

Проблемам існування держави та права, юридичного закріплення міграційного права та поняття міграції приділяється багато уваги у сучасній науці. Так, саме на науковців покладено обґрунтування існування тієї або іншої галузі права.

У зв'язку з тим, що суспільні відносини постійно розвиваються, створюються нові механізми з реалізації прав людини, виникають нові покоління прав людини і постає необхідність у юридичному закріпленні зазначених норм. Державознавство класифікує держави за різними критеріями. Як відомо, від обраного критерію залежить і відповідна класифікація. Усі найбільш відомі типології (класифікації) держав засновані, головним чином, на двох підходах. Перший називається формаційним, другий - цивілізаційним.

Так, виділяють рабовласницькі та феодальні, капіталістичні держави, індустріальні та постіндустріальні [2, с. 104].

Згодом, у зв'язку із процесами, які проходять у суспільстві, певними історичними подіями, з метою пристосування юридичної науки до сьогодення, науковці почали впроваджувати нові типи держав: поліцейські, держави добробуту, економічні держави, та інші. Відповідно, змінюються підходи до класифікації поняття держави, змінюється сутність держави та її ознаки.

У зв'язку із цим, зважаючи на міграційну кризу, яка торкнулася країн Європи та Америки, постає необхідність на впровадження нового типу держави - міграційної. Так, досліджуючи природу міграційних процесів та їх взаємозв'язок із державною політикою, ми не побачимо жодної наукової статті, присвяченої існуванню у правовій реальності «міграційної держави».

У зв'язку із відсутністю у юридичній літературі слід надати визначення дефініції «міграційної держави». Під зазначеним терміном сьогодні можна розуміти політико-соціальну організацію, позитивно-налаштовану до присутності мігрантів на своїй території, забезпечуючи при цьому економічне та соціальне існування такої верстви населення.

Всесвітня економічна криза, проведення бойових дій, відсутність робочих місць призвели до збільшення кількості мігрантів в економічно-розвинутих державах. Одночасно, відсутність злагодженої міграційної політики, суспільне невдоволення громадян, що проживають у таких країнах, призвели до всесвітньої міграційної кризи.

У свою чергу, міграційна держава повністю відповідає глобалізаційним процесам, вона гнучка та мобільна. Так, на нашу думку, міграційною державою

можна назвати Німеччину. Дослідивши міграційну політику Німеччини, зауважимо що в ній сформувалося сприятливе середовище для мігрантів. Окреслена ситуація детермінована такими чинниками: високим рівнем економічного розвитку цієї країни, можливістю працевлаштуватися, високою оплатою праці, можливістю отримати освіту [4, с. 2].

Німецький уряд проводить політику регулювання різних міграційних потоків. Цим питанням у країні опікується Міграційне управління. Основними завданнями цієї інституції є: посилення боротьби із порушниками законодавства при незаконному перетині кордону, укладанні фіктивних шлюбів або працевлаштуванні без дозволу; скорочення соціальних виплат мігрантам, підвищення вимог до кваліфікації, знання мови та історії країни [4, с. 4].

Щодо соціального забезпечення, то виплати у соціальному кодексі обумовлені наступним чином: мігрант може отримати допомогу, якщо зможе довести, що у нього немає можливості себе прогодувати, відсутнє житло, немає заможних родичів. Розміри соціальної допомоги не повинні шкодити місцевому населенню, щоб не виникало негативного ставлення до іноземців з їхнього боку. Але, слід зазначити, що наслідки імміграції до Німеччини є неоднозначними. З однієї сторони, вона допомагає вирішити проблему старіння населення, імміграція позитивно відображається на ринку праці та в системах соціального забезпечення. Загальновідомо, що взаємозв'язок між імміграцією та ситуацією на ринку праці доводить, що міграційні потоки насамперед орієнтуються на економічне піднесення, тобто в ті місця, де рівень безробіття нижчий, і, більше того, у багатьох випадках мігранти самі створюють для себе робочі місця в країні, тим самим позитивно впливаючи на економіку загалом. З іншої сторони, Німеччина отримує додаткову конкуренцію на ринку, що може призвести до зростання безробіття у майбутньому, та також додаткову соціальну напруженість у суспільстві через виникнення конфліктів на національному, релігійному ґрунті, а також зростання злочинності.

Отже, урядові ФРН потрібно створити такі умови, які задовольнять як внутрішнє, так і зовнішнє становище держави, а також забезпечить спокій та безпеку громадянам країни. Необхідно найбільше уваги приділити чіткому

розмежуванню мігрантів на тих, хто їде дійсно з пошуком притулку, які й справді потребують захисту від переслідувань та обмежень власних прав та свобод на своїй Батьківщині, від тих, хто щонайменше викликає сумнів у поясненні мети зміни місця свого проживання [3, с. 222]. Відповідно, до ознак міграційної держави можна віднести наступне: ліберальна міграційна політика; економічний розвиток; грошове утримання мігрантів; розвинене міграційне законодавство; наявність особливих державних інституцій, що опікуються проблемами мігрантів.

Одночасно, не лише мігранти, як особливий суспільний прошарок отримують позитивну користь від існування «міграційних держав». Так, міграційна держава, за допомогою ліберальної налаштованості до мігрантів «вирішує» свої внутрішні проблеми. На прикладі Німеччини, необхідно зауважити, що наявність мігрантів у середині країни повністю подолало демографічну кризу та впровадило практику залучення дешевої робочої сили.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно зауважити, що міграційна держава – це сучасний тип ліберально-налаштованої до мігрантів держави, яка незважаючи на всесвітню міграційну кризу є стовбуром формування міграційної політики та міграційного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савицька І. М. Свобода як звільнена свідомість: історико–філософський дискурс / І. Савицька. - Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Теорія культури і філософія науки. - 2013. - № 1057, вип. 49(1). - С. 67-71.
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017.
3. Жовківська Г. Особливості німецької імміграційної політики в контексті глобального змагання за «кращі умови» / Г. Жовківська // Наук. записки Ін-ту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2010. – Вип. 2. – С. 222

4. Карачурина Л. Імміграційна політика Німеччини: вдалий – невдалий досвід / Л. Карачурина (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://demoscope.ru/weekly/2008/0351analst02/php3>.

Таросва В. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

КОНЦЕПЦІЯ ЄДНОСТІ ПОДІЛУ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ

В Декларації про державний суверенітет України вперше був проголошений принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову як основа державного устрою України. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що з прийняттям Декларації про державний суверенітет України й у процесі обговорення проекту Основного Закону нашої держави проблеми поділу влади виявилися в центрі особливої уваги у вітчизняній державно-правовій літературі. Ці проблеми досліджували у своїх роботах професори: С. Алексєєв, О. Венгеров, В. Копейчиков, Л. Кривенко, О. Мішин, Є. Назаренко, Н. Ніжник, Ю. Оборотов, В. Опришко, В. Погорілко, Н. Прозорова, А. Селіванов, Б. Страшун, В. Чиркін, Б. Чичерін, В. Шаповал.

На сьогоднішній день політична ситуація в державі вимагає нових глобальних досліджень механізму відносин між галузями влади.

Як зазначає професор С. Алексєєв, для демократичного суспільства принцип поділу влади особливо важливий і значимий. Він виражає не тільки поділ компетенцій між державними органами, але і зміст, відкритість державної влади, що запобігає її концентрації, перетворенню на авторитарну та тоталітарну владу. Цей принцип у демократичному суспільстві передбачає, що всі галузі влади однакові, рівнозначні за силою, виступають протиположностями щодо одна однієї і можуть стримувати одна одну, не допускаючи домінування [1, с. 20].

На сьогоднішній день теорія поділу влади покладена в основу державного механізму більшості країн і базується на балансі влади, системі «стримувань і протиположностей». Це означає, що у своїй сфері функціонування кожна галузь влади

самостійна, але кожна з них перебуває під контролем, оскільки одна врівноважує іншу, а необхідність взаємодії різних галузей влади не підлягає сумніву. Як відзначають сучасні французькі юристи, уже Монтеस्क'є говорив не тільки про поділ влади, а і про їх взаємодію, вимагаючи, щоб вони діяли «в концерті». Це впливає з необхідності загального напрямку державної політики, що не виключає розходжень у способах здійснення державної влади тими чи іншими органами держави.

У правовій державі принцип поділу влади діалектично пов'язаний із принципом народного суверенітету, бо суверенітет влади народу – це основа суверенітету державної влади. Державна влада є єдиною, бо її єдиним джерелом є народ (ст. 5 Конституції України). Іншими словами, йдеться, з одного боку, про соціальну єдність, неподільність державної влади, з іншого – про її функціональний розподіл в організаційному аспекті.

Принцип поділу влади включає систему вимог: розподіл функцій і повноважень між державними органами відповідно до вимог поділу праці, закріплення певної самостійності кожного органу влади при здійсненні своїх повноважень, неприпустимість втручання в прерогативи один одного та їх злиття, наділення кожного органу можливістю протиставляти свою думку рішення іншого органу та виключення зосередження всієї повноти влади в одній із галузей, наявність у органів влади взаємного контролю дій один одного і неможливість зміни компетенції органів держави неконституційним шляхом [2, с. 109].

Принцип поділу влади не абсолютний. З одного боку, існує потреба узгодження і взаємного правового контролю діяльності різних галузей влади. З іншого – здійснення судового контролю над законністю управлінського апарату означає порушення принципу поділу влади, бо подібним чином судова влада втручається у виконавчу. Професор О. Венгеров, розглядаючи механізм поділу влади й аналізуючи республіканську форму правління, відзначає, що це така форма правління, при якій усі вищі органи державної влади обираються народом чи формуються загальнонаціональною представницькою установою. У різних країнах існують різні виборчі системи. Одні з них менш, інші – більш

демократичні. Однак безперечним залишається той факт, що народ обов'язково бере участь у формуванні органів державної влади [3, с. 134].

Теза про взаємодію різних галузей влади впливає з необхідності єдності державної політики. Це не виключає відмінностей у способах реалізації державної влади різними органами, однак і не усуває можливих конфліктів. Через самий факт існування декількох галузей влади, їхньої правової природи суперечності між ними неминучі. Однак інтереси державного будівництва, конституція та закони зобов'язують їх діяти узгоджено. Поділ державної влади аж ніяк не припускає наявності «китайської стіни» між різними її галузями. У реальному житті кожна з трьох традиційних галузей проникає, вторгається у сферу іншої. Навіть у демократичних країнах законодавствує не тільки парламент, але й виконавча влада (делеговане законодавство у Великій Британії, декрет-закони президента, прийняті за поданням уряду в Італії). З іншого боку, наприклад у США, парламент видає так звані приватні закони, які мають розпорядницький характер, що є функцією виконавчої влади. Суди, оголошуючи закони й інші акти неконституційними і тим самим припиняючи їхню дію, вторгаються у сфери законодавчої та виконавчої влади. Зі свого боку, парламент має деякі функції судових органів (право імпічменту). Таким чином, концепція поділу влади має не абсолютний, а орієнтуючий характер. Вона має величезний демократичний потенціал, і в цьому полягає її головне значення.

У сучасних умовах концепція поділу влади доповнена такими положеннями.

1. Ідея балансу влади, система «стримувань і противаг». Цей принцип означає, що у своїй сфері кожна галузь влади самостійна, але кожна з них перебуває під контролем, оскільки одна врівноважує іншу.

2. Теза про необхідність взаємодії різних галузей влади. Як відзначають сучасні французькі юристи, вже Монтеск'є говорив не тільки про поділ влади, а і про її взаємодію, вимагаючи, щоб вона діяла «в концерті». Це впливає з необхідності загального напрямку державної політики, що не виключає розходжень у засобах здійснення державної влади тими чи іншими органами держави, не скасовує можливих конфліктів влади, але такі суперечності припустимі з приватних питань, вони не повинні доводитися до протистояння

та застосування насильницьких методів боротьби.

Пошук нових форм взаємодії всіх галузей державної влади, точніше у сферах законодавства і парламентського контролю, спостерігався в Україні в 2005 р. Одним із інноваційних кроків у цьому напрямку можна вважати ініціативу уряду стосовно встановлення персональної відповідальності його членів із забезпечення взаємодії з комітетами парламенту; створення в жовтні Політичної ради при Президенті України; підписання у вересні декларації «Взаємодія і співробітництво заради майбутньої України»; «Меморандуму про взаєморозуміння між владою й опозицією». Незважаючи на загальний позитивізм спроб усунення виникаючих між галузями влади розбіжностей, у тому числі поза конституційними шляхами співробітництва, звертання до останнього не завжди дає позитивні результати. Перешкодою до цього стає їх декларативність, надмірна політизація, відсутність намірів установлення на їхній основі довгострокового співробітництва галузей влади, а також правових механізмів забезпечення реалізації певних домовленостей.

У XX столітті ідея поділу влади виконує таку саму функцію, як і в XVII столітті. Одночасно актуальною залишається проблема вдалого вибору тієї чи іншої республіканської моделі, бо умови, в яких відбувається становлення державності в різних країнах світу, мають свої особливості. При цьому варто звернути увагу на те, що з цими особливостями пов'язані перспективи розвитку тих чи інших державних форм.

У літературі існує думка, що успіх модернізації (у широкому значенні цього поняття як переходу від одного етапу розвитку до іншого, що є умовою виживання і поступового розвитку будь-якого суспільства) значною мірою обумовлений ступенем конфліктності чи, навпаки, співзвучності між традиційною і новою для певного суспільства системою цінностей, тобто успіх модернізації залежить від традицій. Класичним прикладом є монархічні традиції у Великій Британії та громадське ставлення до таких традицій у країні.

Німецький філософ і політолог Р. Дарендорф відзначає, що «поділ влади — це розмежування функцій єдиної державної влади, розподіл повноважень між відповідними державними органами, забезпечення їх балансу і взаємного стримування» [4, с. 40].

Принцип поділу державної влади означає не тільки і не стільки жорсткий поділ функцій і компетенцій між владними структурами, скільки механізм їх тісної взаємодії для вирішення проблем державного будівництва. Різні галузі державної влади, яка організована на вищезазначених засадах, не залежні цілком одна від однієї, а перебувають у тісному зв'язку між собою. Таким чином, поділ влади не є абсолютним. Одночасно він означає єдність влади на підставі загальних політико-правових принципів і завдань гуманного суспільства. Більш того, він вимагає тісної взаємодії всіх владних структур.

Поділ влади треба сприймати як загальний принцип, а не як жорсткий регулятор у процесі реформування державної влади України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С. С. Государство и право / С. С. Алексеев. – М. : Юристъ, 1994. – 457 с.
2. Скакун О. Ф. Теория государства и права / О. Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2000.
3. Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. – М. : Норма, 1998. – 421 с. 437 с.
4. Веніславський Ф. В. Конституційне визначення меж державної влади в аспекті політичного режиму / Ф. В. Веніславський // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 34. – С. 31-40.

Maksurov A.A.

P.G. Demidov Yaroslavl State University

COORDINATION AS A PRINCIPLE OF INSTITUTIONALIZATION OF A MODERN STATE

It would not be an exaggeration to say that the issues of state-building methodology are among the most relevant and significant in any field of science. Indeed, the final result itself largely depends on the quality and level of the research methodology.

In the last decade, there has been an increased interest of both representatives of science and practitioners in the category of “coordination”. If you use the services of the «world wide web» - the Internet, we will see that coordination issues are raised on no less than 14324-16789 sites and in 89541-233876 documents (according to information from search engines Rambler, Yandex and others).

Such attention is not accidental. It is the phenomenon of coordination that allows states to solve seemingly insoluble problems, to remove the essential contradictions that objectively arise between people in the process of their daily activities.

From the point of view of the etymological approach, coordination (from Latin, co - with, together and ordinatio - arrangement in order) is an arrangement, an appropriate ratio of any actions, phenomena, etc. [4, p.220] To coordinate, therefore, is «to establish an appropriate relationship between any actions, phenomena» [6, p.335].

However, a number of authors define the very concept of coordination somewhat differently, not in its classical philosophical and legal sense.

So, A. Stukanov understands coordination as the subordination of participants in joint activities to the will of the coordinating entity. [8, p.10] V. Rokhlin defines coordination as the establishment of the right relationships, interactions on any issue, in any actions [5, p.9].

Such an understanding is unlikely to be correct, since it, on the one hand, ignores the will of the coordinated entities and other participants in the coordination process in developing coordination decisions, and coordination itself is reduced to the exercise by the coordinating entity of its authority. On the other hand, if we reduce the goal of coordination measures to “establishing the right (?) Relationship”, then we can talk more about cooperation than coordination. Actually, coordination activity is a more complex concept, and the approach of these authors is not based on the usual practices of coordination practice, and also contradicts the requirements of coordination norms enshrined in law in relation to, for example, equality of participants in a coordination meeting of law enforcement agencies at the prosecutor, etc.

So it is more correct to understand coordination as a joint streamlining, coordination, alignment, and to coordinate means to bring the proper ratio, correspondence with something.

From the very concept of coordination, its focus on a specific result proceeds, and the result here can only be an increase in the effectiveness of coordinated actions and efforts. By the way, the current level of socio-psychological development of the problems of joint activities as its distinguishing features allows us to call «coordination of general and private actions».

In the modern theory of public administration, a lot of forces and means are given to the study of interfunctional coordination in one structure or another, since coordination is considered by economists not only as factors of maximizing profits and minimizing state and social costs, [3, pp. 106-107] that is, elements of economic tactics of the state's structure, but also as a way to implement its strategy [9, p.326], including at the macroeconomic level [10, p.582].

Well-known American economists McConnell and Bruh, analyzing the problems of cities, convincingly prove that coordinated methods of influence can significantly improve the efficiency of several city services, citing the police, fire service, urban construction and public transport as examples [2, p.271].

A.F. Smirnov points out that one of the important conditions for the effectiveness of decisions made is their ability to implement at least four functions, one of which is the coordinating one, which “follows from the recognition of their (managerial decisions) main feature: to be a means of ensuring optimal conditions for joint combined activity «[7, p.41].

The same can be said about the need for internal coordination of the activities of a particular body.

Sometimes, however, the exaggerated importance of internal coordination is given as a result of the incorrect formulation of the organization structure. That is, in some cases, coordination will only smooth out, but will not change the initial imperfection of the system.

The definition of law as a social phenomenon through its functionality is, of course, the most acceptable and scientifically promising approach. It is through

understanding the functions of the object of cognition that its deep content can be comprehended. Among the functions of law, a coordinating (coordinating) function is often distinguished, although they do not directly call it such.

The problems of coordination in law in the last decade are also recognized as quite significant and relevant, however, coordination in law is studied either as a method of state influence or as separate powers of the competent authorities to implement the tasks assigned to them, and finally, as an independent and very significant form of legal activity.

Law, therefore, does not act as a universal regulator and guardian of public relations, but as their authorized coordinator, establishing rules of conduct and enforcing them to be respected. This means that law is a mechanism that establishes generally binding rules of behavior and enforces them in order to coordinate individual and collective wills.

The state, built on the principle of coordination management, acquires additional stability and, at the same time, flexibility, commitment to change, which is especially important for modern Ukraine, which has taken significant steps towards building a modern, highly developed rule of law state.

It should be noted that such actions are already being taken. For example, the creation of special coordination bodies is envisaged. In particular, according to Article 107 of the Constitution of Ukraine [1], the National Security and Defense Council of Ukraine is the coordination body for national security and defense under the President of Ukraine. The National Security and Defense Council of Ukraine coordinates and supervises the activities of executive authorities in the field of national security and defense.

The coordination powers of ordinary authorities are sometimes referred to. For example, in accordance with paragraph 9 of Article 116 of the Constitution, the Cabinet of Ministers of Ukraine directs and coordinates the work of ministries and other executive bodies. Coordination mechanisms are also increasingly envisaged at the regional level.

REFERENCES:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. McConnell K.R., Bru S.L. Economics. - M., 1992.V.2 - 422 p.
3. Mescon M., Albert M., Hedouri F. Fundamentals of management. - M., 1998. -834 p.
4. The new dictionary of the Russian language. Interpretative and derivational. Ed. T.F. Ephraim. - M., 2003.V.2. - 940 s.
5. Rokhlin V. The coordinating role of the prosecutor in the fight against crime. // Legality. 1996. No. 10. P.9-12.
6. Dictionary of Foreign Words / Ed. I.V. Lekhina and F.N. Petrova. - M., 1999 .-- 722 p.
7. Smirnov A.F. The effectiveness of managerial decisions made in the prosecutor's office (psychological aspects) // Psychological problems of management in law enforcement. Sat scientific tr \ Ed. AND I. Sukhareva and G.Kh. Ephraim. . - M., 2003. - P.41-49.
8. Stukanov A. Legality in the activities of bodies of administrative jurisdiction // Legality. 1998. No. 12. P.10-13.
9. Thompson A.A., Strickland A.J. Strategic Management. Textbook. - M., 2000 .-- 588 p.
10. Heine P. Economic way of thinking. - M., 1993 .-- 698 p.

Русавська О.О.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ДЖЕРЕЛ АНГЛІЙСЬКОГО ПРАВА

Розвиток неписаного права став частиною процесу формування єдиного (загального) права на території сучасної Великої Британії. В Англії цей процес почався історично раніше, ніж в країнах континентальної Європи та мав певні особливості. Норманські королі змогли побудувати централізовану систему

державного управління, в якій важлива роль відводилась королівським судам. Юрисдикція останніх поширювалась на всю територію країни, що дало їм можливість вже у XII ст. зводити в певну систему, чинні на той час, різноманітні правові норми (головним чином звичаєво-правового характеру), внаслідок чого їх стали іменувати судами загального права. Таким чином, в норманський період англійського права відбулися суттєві зміни, що в подальшому визначили його своєрідність, в тому числі своєрідність джерел права.

Судді королівських судів базувалися в одному із районів Лондона, а для розгляду тієї чи іншої справи виїжджали на місце розгляду (існувала система роз'їзних судів). Оскільки в кожній місцевості, куди вони прибували для розгляду справи, діяли свої звичаї, то судді намагалися їх враховувати при винесенні рішення. На звичаї орієнтувалися і присяжні, що брали участь в засіданнях королівських судів. Присяжними, як правило, були місцеві жителі, які при прийнятті рішень керувалися звичаями, що були їм відомі. Засідаючи в різних куточках країни, судді поступово знайомилися з численними звичаями. Повертаючись до Лондона, вони обговорювали розглянуті справи та порівнювали прийняті рішення. В ході дискусій вироблялася спільна позиція по аналогічних справах. Англійський вчений Е. Дженкс, оцінюючи даний історичний період, констатував, що неможливо точно встановити, як формувалося загальне право: «Якимось шляхом, який досить складно визначити точно, королівські судді, що зустрічалися між своїми роз'їздами в Лондоні для розгляду справ в централізованих королівських судах в Вестмінстері, дійшли згоди про необхідність зводу місцевих звичаїв в загальне або єдине право, яке могло б застосовуватися на території всієї країни» [1; с. 42.].

Згодом, як результат кризи застосування тогочасного прецедентного права, почало формуватися, так зване “право справедливості”. Королівські суди були не спроможні забезпечити належний захист, сторін не влаштовувала повільність та дороговизна судового розгляду справи. Численні судові рішення,

написані давньофранцузькою мовою, часто вимагали перегляду і оновлення відповідно до тогочасних реалій та перекладу на мову країни.

Причина також полягала в жорстких процесуальних нормах. Спочатку юрисдикція королівських судів визначалася системою приписів. Для того, щоб звернутися в королівський суд, потрібно було отримати припис (“writ”) про прийняття справи до розгляду. Спочатку вони видавалися вільно, та відповідно розширювалась юрисдикція королівських судів. Але в XIV ст. нові види приписів перестали видавати, хоча діючі на той момент приписи не покривали всієї різноманітності суспільних відносин, які вимагали правового захисту. Процесуальні норми стали кайданами для створення норм матеріального права. Криза королівських судів призвела до активізації інтересу в країні до канонічного та римського права.

Виходом із ситуації, що склалася став розвиток “права справедливості”. Частину петицій про видачу приписів, король почав передавати канцлеру, котрий як “представник волі короля” розглядав справи “по справедливості”. Провадження в суді канцлера проводилось письмово, засідання проводились без участі присяжних, а рішення його були засновані на “загальному праві”, в результаті чого суд канцлера, за необхідності, міг відходити від позиції судів. Право справедливості виникає не тільки як результат тлумачення прецедентного права, ним були розроблені інститути, які не були відомі прецедентному праву.

В сучасній англійській правовій літературі сформувались два протилежних погляди щодо питання співвідношення римського та англійського права. Одні автори, категорично заперечують будь-які подібності між ними, в той же час, як інші вчені звертають увагу на схожості римського та англійського права.

Враховуючи домінуюче положення судового прецеденту, вагоме місце в розвитку англійського права займали казуїстичні правові норми.

Водночас, розвиток абстрактних норм взаємопов’язаний з розвитком норм писаного права. Розвиток позитивного права в країнах з відмінними правовими культурами здійснювався паралельно з процесом формування

певного співвідношення абстрактних та казуїстичних правових норм. В сучасному прецедентному та законодавчому праві співвідношення абстрактних та казуїстичних правових норм досягає балансу. В країнах континентальної Європи спостерігається зростання ролі “вторинних правових норм”, розроблених судами (“судового права”). В той же час, в країнах “загального права” поряд з казуїстичними правовими нормами посилюються позиції абстрактних правових норм (“статутного права”).

З цього приводу, можна припустити що розвинена система норм позитивного права ґрунтується на співвідношенні абстрактних та казуїстичних правових норм, що дає можливість найбільш оптимально здійснювати регулювання соціальних відносин, що знаходяться в постійному розвитку.

Перші королівські акти в основному доповнювали чи змінювали існуючі звичаї. До XII ст. вони часто не мали писаної форми, видавались усно, тому досліджувати їх можливо лише по згадуванням в коментарях тогочасних юристів. Такі акти носили різноманітні найменування “правд”, “хартій”, “статутів”, “асизів”, “конституцій”. Сильна королівська влада претендувала на те, щоб її акти мали найвищу юридичну силу. З поступовим укріпленням ролі парламенту, одночасно обмежувалась королівська нормотворчість. Проте акти Корони продовжують займати особливе місце в системі джерел англійського загального права. Вони видаються на основі прерогативних або делегованих повноважень.

З розвитком та утворенням ролі парламенту, його акти (статути) займають все більш важливе положення. Білль про права 1689 року, по суті, закріплює парламентське верховенство в законодавчій сфері. Проте, не дивлячись на це, навіть враховуючи давні традиції англійського парламентаризму, статут стає важливим джерелом права тільки в XIX ст.

Варто зазначити, що правовий статус статуту, як джерела права, багато в чому визначив співвідношення англійського та міжнародного права. Варто зазначити, що англійська правова думка ще в XVII-XVIII ст. почала зазначати відмінності між повноваженнями державних органів з приводу заключення міжнародних договорів та прийняття норм внутрішнього законодавства. В

результаті було визнано, що перші відносяться до прерогативи суверена, а другі - до повноважень законодавчого органу.

Інститут імпичменту, що склався в англійському праві, міг застосовуватись не стільки для контролю безпосередньо за Короною при здійсненні зовнішньополітичних повноважень, скільки над міністрами, що відповідають за дану сферу державної політики [5; с. 1525]. Сучасна Велика Британія виходить з того, що міжнародний договір повинен бути імплементовано у внутрішнє право. Таке положення відповідає утвердженому в країні принципу парламентського верховенства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дженкс Э. Английское право. — М.: Юрид, изд-во М—ва юстиции СССР, 1947. — 378с.
2. Lori F. Impeachment as a Technique of Parliamentary Control Over Foreign Affairs: A Presidential System? // University of Columbia Law Review - 1999 - P. 1525

Автухов К.А.

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

ПОЛОЖЕННЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОМУ ПРАВІ

До числа недостатньо вивчених питань кримінально-виконавчого права відноситься проблема визначення місця такого неформального джерела, як практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), в системі джерел кримінально-виконавчого права, хоча вчені й вказують на її значний вплив на національне законодавство [1], а в ряді випадків – зі змісту робіт впливає висновок, що ця практика виступає окремим джерелом права, здатним змінювати існуючі правовідносини [2]. Правозахисники також погоджують, що вплив практики ЄСПЛ на кримінально-виконавче право наразі ще не

вивчається; і дарма, бо це могло б допомогти практичним працівникам у вирішенні складних питань, регламентація яких національним законодавством розроблена недостатньо, що тягне за собою порушення прав людини та винесення ЄСПЛ рішень проти України [3].

Питання про юридичну природу рішень ЄСПЛ було і залишається одним із найдискусійніших у юридичній науці. У зв'язку із закріпленням у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» норми, згідно з якою саме *практика Суду* визнається джерелом права в Україні (ст. 17) [4, с. 173], воно виходить і на рівень практичної юриспруденції, а самі ці рішення повинні знайти відповідне місце у системі джерел кримінально-виконавчого права.

Невирішеність питання значення рішень ЄСПЛ тісно перетинається з браком знань у визначеності чіткого місця в системі джерел кримінально-виконавчого права міжнародних норм і стандартів, які стосуються сфери виконання кримінальних покарань. Одні автори вважають їх окремим джерелом кримінально-виконавчого права, інші – посилаються на те, що міжнародні норми набувають статусу джерела фактично через їх імплементацію у національні нормативно-правові акти. За останнім підходом забезпечення реалізації прав і свобод особи породжує, в першу чергу, відносини між державою та індивідом, хоча не всі відносини в сфері забезпечення прав людини є внутрішньодержавними. Якщо, наприклад, виникають відносини між окремою особою і відповідним міжнародним органом (Комітетом ООН з прав людини, Європейською комісією і Європейським судом з прав людини), то, звичайно, такі відносини виходять за межі держави і регулюються міжнародним правом. Разом з тим відносини по справах безпосередньої реалізації і захисту прав і свобод людини – це в основному внутрішньодержавні відносини, і забезпечуються ці права і свободи державою за допомогою національного права та внутрішніх механізмів і процедур. Внутрішньодержавне, тобто національне, право і міжнародне право являють собою дві різні, самостійні системи права. Це означає, що ці дві системи мають у своїй характеристиці як загальні риси, так і особливі. Внутрішньодержавне

право конкретної держави регулює суспільні відносини всередині держави, на її території. Міжнародне право являє собою сукупність принципів і норм, що регулюють відносини між державами та іншими суб'єктами. Звідси – вони не є джерелом національних галузей права.

У зв'язку з прийняттям великої кількості міжнародних документів про права і свободи людини взагалі, а засуджених зокрема, як у міжнародному, так і в національному праві напрацьовані загальнотеоретичні підходи до реалізації міжнародних стандартів. У найбільш узагальненому вигляді вони зводяться, поміж іншим, й до того, що: а) внутрішнє законодавство повинно включати той обсяг прав людини і громадянина, який відповідає міжнародним стандартам та взятим на себе державою міжнародним зобов'язанням; б) внутрішнє законодавство не повинно суперечити загальнолюдським цінностям, які зафіксовані в міжнародних актах з прав і свобод людини і громадянина. На підставі наведеного, В. А. Львовчкін у масиві міжнародних правових стандартів пропонує виділяти ті основні з них, в яких зафіксовані основні права і свободи засуджених до позбавлення волі, та визначитись зі ступенем їх імплементації в національному законодавстві України. Саме таким чином ці норми і стають джерелом національного права. Отже, без включення положень міжнародних стандартів до національного законодавства їх фактично пропонують не визнавати елементами системи кримінально-виконавчого права.

Через зазначену невизначеність місця міжнародних стандартів в системі джерел кримінально-виконавчого права України окремі фахівці взагалі доходять висновку, що навряд чи можна визнати законною діяльність тих органів та установ виконання покарань, які самовільно впроваджують міжнародні стандарти без достатніх на те підстав.

Можемо підтримати позицію, що міжнародні норми та стандарти спроможні виступати джерелом кримінально-виконавчого права без їх безпосереднього включення у національну нормативну базу, однак це питання потребує додаткового вивчення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононенко В. П. Практика Європейського суду з прав людини як джерело кримінально-виконавчого права / В. П. Кононенко // Питання боротьби зі злочинністю . – 2010 . – Вип.20 . – С. 233-236.
2. Права і законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування державної кримінально-виконавчої служби України: моногр. / К. А. Автухов, А. П. Гель, О. Г. Колб. – Х. : Право, 2015. – 246 с.
3. Практика Європейського Суду з прав людини як джерело кримінально-виконавчого права // <http://en.hr-activists.net/blog/praktika-vropeiskogo-sudu-z-prav-lyudini-yak-dzherelo-krim-nalno-vikonavchogo-prava>
4. Дудаш, Т. І. Юридична природа рішень Європейського суду з прав людини [Текст] / Т. Дудаш // Право України. – 2010. – № 2. – С. 173–179.

Бальжик І.А.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРИНЦИПИ КАНОНІЧНОГО (ЦЕРКОВНОГО) ПРАВА

Стратегія розбудови правової держави й громадянського суспільства на новітньому етапі розвитку нашої країни диктують розширення меж праворозуміння та переосмислення ролі релігійного права як самостійної системи права. Вивчення канонічного (церковного) права допомагає формуванню комплексного погляду у сучасного юриста на релігійний компонент права, його загальнолюдський вимір і гуманітарне значення, дає можливість переосмислити окремі елементи та причинно-наслідкові зв'язки в праві сьогодення.

Основні принципи церковного права визначає релігійна догматика. Так, одним із основних принципів церковного права є положення про Бога як верховного законодавця. Наявність об'єкта релігійного поклоніння, волевиявлення якого лежить в основі віровчення та, відповідно, права, є спільною рисою дуже багатьох релігій світу.[1; с. 14-15] Воля Бога вважається

найвищим, нічим не обмеженим джерелом права, а сам Бог – наділеним необмеженим суверенітетом. Саме тому більшість каноністів сходяться на думці, що воля Божа є першоджерелом усього права християнської церкви, яка формулює ключові нормативні приписи, визначає основи церковного устрою та засади релігійної діяльності. Пряме волевиявлення Бога, виражене у Біблії, яке хоч і викладене у письмовій формі людьми, проте, як вважається, зроблено цими під особливим натхненням та з безпосередньою участю Бога. [2; с. 22]

Визначити принципи канонічного права – означає розкрити його зміст. Пошуки принципів мають ортодоксальний характер. Йдеться про вироблені релігійною практикою тверді переконання, неухильне дотримання вчення про Бога, догматичного богослов'я, що вимагає від вірян послідовного та суворого дотримання. Це впливає із онтологічних засад природного права, моралі, церковних традицій.[3; с. 15]

Сливка С.С. виділяє принципи для природно-правового аспекту канонічного права і позитивно-правового. При цьому принципи природно-правового аспекту є загальні та спеціальні.[4; с. 33]

До загальних принципів природно-правового аспекту належать: архаїчність, соборність, герменевтичність, симетричність, самотність, смирення, навернення та ін.

Принцип архаїчності відображає початок, первісність у канонічному (церковному) праві, що впливає з доісторичного періоду.

Однозначно цінним у канонічному (церковному) праві є принцип соборності. Загалом ідея неподільності, об'єднаності виникла у 49-51 рр. після Р. Х. і була розвинена під час Апостольського Собору, а на сьогодні втілена у Символі віри (9-й член: «Вірую ... в Єдину Святу Соборну і Апостольську Церкву...»), що підтверджує її природну й канонічну властивість.

Цей термін має слов'янсько-релігійне походження, відображає сутність Кафолічної Церкви, не має аналогів в інших мовах і відображає духовну єдність людей як у церковному житті, так і в мирянській спільності, зокрема спілкування у душі братства та любові. Дух церковної соборності є одночасно і духом свободи, а єдність Церкви розуміється як добровільна згода особистих

свобод об'єднаних у цій Церкві індивідів. Соборність Православної Церкви (єдність у свободі і свобода в єдності) протиставляється католицькій авторитарності (єдність без свободи) і протестантському індивідуалізму (свобода без єдності) .

Незаперечним принципом канонічного права є герменевтичність (екзегеза) як символічне, алегоричне тлумачення змісту Святого Письма.

До спеціальних принципів канонічного права природно-правового аспекту відносимо: відповідальність перед Богом, благоговіння, тайність, сакральність, догматичність та Ін. Требо зауважити, що ці принципи більшою мірою стосуються надприродного права.

Принцип відповідальності перед Богом пов'язаний з поняттям страху Божого, святого страху перед абсолютним.

Принцип сакральності у канонічному праві відображає весь релігійно-обрядовий процес у Церкві. Справа в тому, що храм Божий містить сакраменталії (священні речі та дії), якими здійснюються церковні Таїнства, які наділені Божою благодаттю.

Надприродною властивістю характеризується такий принцип канонічного права, як догматичність. Зміст догми покладений в основу віровчення, яке ґрунтується на надприродному походженню і дано Церкві для поширення та застосування. Релігійні догмати мають силу абсолютного авторитету, є вічними і незмінними істинами. Кожна віра, конфесія на своїх соборах формує свої догмати. Найдавнішим догматом є Символ віри. Всі релігійні догмати містять в собі всю повноту віроповчальної істини, яка необхідна для спасіння людини.

Принципами позитивно-правового аспекту канонічного права є: корпоративність, акривія, ікономія, обрядовість.

Визнаним принципом канонічного права є корпоративність у застосуванні правил поведінки вірян, які встановлює Церква в межах конституційних вимог, у формі статутів (уставів). Статут кожної релігійної громади має певний порядок реєстрації й діяльності і, як правило, релігійна ідеологія не встановлюється в якості державної або обов'язкової, хоча держава встановлює певні життєві ідеали й орієнтири. Тим самим корпоративні норми

пов'язані з позитивним правом держави, незважаючи на внутрішню регламентацію (мета, завдання, функції, права й обов'язки вірян, умови вступу в клір і виходу, формування керівних органів, заходи відповідальності, стягнення, добровільні пожертви і т. д.). Специфіка корпоративних норм залежить від змісту релігії та конфесії.

Акривія (від грецьк.- суворість, точність) як принцип у канонічному праві є обов'язковим у будь-якій Церкві. Адже кожна Церква має свої начала віровчення, які вимагають суворої визначеності (без жодних відхилень), свої догматичні визначеності, свій статут. Цей принцип дає можливість здійснювати наукове обґрунтування релігії, Церкви, визначити її практичне застосування в межах установлених для себе норм.

Принцип ікономії (від грецьк.- управління домом, домобудівництво) протистоїть попередньому принципові, оскільки містить у собі деякі поблажливості, полегшення, невимогливості, терпимості чи навіть лібералізм. Ікономія спирається на акривію, доповнює її, але не заперечує. Цей принцип є важливим у церковній правотворчості, оскільки виражає людинолюбство, допомогу людині, а не її покарання.

Позитивне право держави спирається у своїй основі на значну частину принципів канонічного (церковного) права. Адже духовні цінності єднають позитивне і природне право у морально-правовій площині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Марченко Н. М. Источники права: Учеб. пособие. – М., 2005. – 760с.
2. О. М. Волощенко-Віслобокова Церковне законодавство: природа та особливості / Волощенко-Віслобокова О. М.// Часопис Київського університету права. – 2013. – № 4. – С. 22-24.
3. Альмес М.І. Принципи канонічного права / М. І. Альмес // Митна справа. – 2013. – № 5(2.2). – С. 15-20.
4. Сливка С. С. Канонічне право: природний та метакорпоративний порівняльні аспекти: Відкрита лекція. К., 2012. – Серія науково-методичних видань «Академія порівняльного правознавства». – Випуск 26. – 16 с.

РОЗДІЛ 3. АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Мельничук О.С.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ ОБРАЗ МІСТА У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВНОСТІ

Тема міста є невід’ємною складовою досліджень сучасної гуманітарної думки. Понад те, поступово воно починає ставати чи не основним центром різноманітних соціальних, етнографічних, філософських, історичних студій. По суті, нині ми можемо спостерігати повернення одного старого, ще середньовічного феномена: «... сучасна Європа усе більше й більше складається не з країн, а з міст» [1, с. 279]. Незважаючи на те, що з багатьох позицій це твердження є доволі спірним, але воно, поза сумнівом, яскраво відображає існуючу в гуманітаристиці тенденцію, коли тематика міста відвойовує собі усе нові й нові горизонти в науковому, зокрема державно-правовому, дискурсі.

Існування міста як людської цілісності передбачає особливу структуру реальності, в якій ця цілісність укорінена. Кожне місто – в яких би категоріях воно не описувалося – має свою неповторну онтологію, свій глибинний проект буття, який є похідним від відкритості світу, історичної долі та простору культурного спілкування. Існування міського права та міської правової системи нерозривно пов’язане з усвідомленням та досягненням специфічних концептів та ідей, які у метафоричній формі зумовлюють сприйняття міста як особливого простору буття держави і права. Саме тому прагнення людини до пізнання та виділення чітких форм організації суспільства шляхом концентрації найкращого досвіду приводить до того або іншого специфічного варіанту розвитку цього суспільства. Починає існувати оригінальна цілісність, яка виробляє нові смисли, виникає особливий простір зі своїм специфічним характером відношення до держави та права. Творення нових смислів, норм, правил, інтерпретацій у сфері юриспруденції пов’язано з різними суспільними

явищами. Особливим об'єктом віддзеркалення у свідомості людини в багатоплановій правовій формі є місто.

Розгляд міста крізь призму правових смислів та символів визначається, передусім, необхідністю застосування феноменологічної методології, в межах якої стає очевидним, що місто постає як реальність повсякденності, ситуативності. Як пишуть П. Бергер та Т. Лукман, реальність повсякденного життя сприймається як упорядкована реальність. Її феномени уже систематизовані в образах, які видаються незалежними від індивідуального розуміння і які накладаються на нього. Реальність повсякденного життя виявляється об'єктивованою, тобто вона є сконструйованим порядком об'єктів, які були визначені як об'єкти до моменту їх сприйняття. Мова, що використовується в повсякденному житті, постійно надає необхідні об'єктивації і встановлює порядок, у рамках якого набувають сенсу і значення і ці об'єктивації, і сама повсякденність. Дійсно, як зазначає О. В. Стовба, право не існує у відриві від повсякденності, понад те, воно не існує у відриві від ситуації. Онтологічна основа права коріниться у події права, у моменті правосвідомості, коли право стає свідомим, а, отже, актуалізується у людському сприйнятті. Право існує тільки там, де воно затребуване, тобто у тому просторі, де відбуваються правові події [2, с. 12-13].

Образ міста у цьому контексті набуває особливого звучання. Сприйняття людиною історії свого міста як малої батьківщини, відчуття його стилю і духу є незамінним джерелом моральних цінностей, реальною базою почуття власної ідентичності. Ця ідентичність, як можна стверджувати, заснована не лише на символічних зв'язках між містом та городянами, але й на психоментальних зв'язках, що визначають особливість територіальної правосвідомості, про що, зокрема, пише О. М. Атоян [3].

Вважаємо, що образ міста не може обмежуватися історичним виміром, а має охоплювати також аспекти його буття у сучасній державності. Саме тому феноменологія міста дозволяє розглядати таку його складову як правовий образ – систему знаків, що визначає схеми його сприйняття, на основі яких відбираються значимі правові аспекти та артефакти міського життя. Образ

об'єктивний за своїм джерелом та ідеальний за способом (формою) свого існування [4, с. 4]. Місто як джерело образного мислення суб'єкта пізнання продукує безліч ідеальних моделей. Перекладаючи ці думки мовою права, можна констатувати існування різноманітності правових образів міста.

Якщо в сприйнятті та ставленні до міста визначальними є суб'єктні характеристики, то образ міста є єдністю об'єктного та суб'єктного. Правовий образ міста складається з особистого правового досвіду суб'єкта, об'єктивних параметрів міського середовища, навколишнього соціокультурного (ментального) оточення та атмосфери, колориту часу.

Виходячи з різних критеріїв, правові образи міста, що існують у правосвідомості індивіда, слід класифікувати за формальними, функціональними та темпоральними ознаками.

При використанні формального та функціонального критеріїв очевидний зв'язок правового образу міста з його статусними характеристиками та правовим положенням, який визначається на рівні держави. Місто розуміється як особлива територіальна цілісність, що має правові підстави виникнення, свої цілі, завдання, функції, має правовий статус і самостійність у сфері ухвалення владних рішень, вступу у правові відносини з іншими суб'єктами права.

Функціональний критерій осмислення правових образів міста тісно пов'язаний з формальним. Кожний сформований правовий образ може мати свої специфічні функції. Так, функціональні особливості курортного міста не виключають його формального правового образу як міста-музею.

Продовження процесу об'єктивації та онтологізації категорії правового образу міста на основі введення категорії простору, яка прийшла на зміну античній та середньовічній категорії міста, можна пов'язувати з феноменологічними особливостями сприйняття цього образу. Міське середовище є певною протяжністю, взаємозв'язком та взаємопереходом території, простором відносин, подій та ситуацій. Це певний комплекс, ціле в своєму територіальному, соціальному та культурному мобільному взаємозв'язку, який позначає континуальність правового образу міста.

Міське середовище – продукт інтерпретаційної діяльності. Городяни надають певного значення артефактам, що оточують їх, подіям, процесам. Сукупність значень формує, створює ситуацію. Будь-яка правова ситуація, випадок, пов'язані з містом, мають свій семантичний характер та існують у формі тексту. Текст інтерпретується і аналізується в аспектах знаку, значення та сенсу. Інтерпретативність сприйняття образу міста затверджує його герменевтичну складову і можливість пов'язувати правовий образ міста з семантичною виразністю. У літературі часто підкреслюється та обставина, що зв'язок між знаком та значенням часто може бути оповитим цілими прошарками інтерпретацій, через які не завжди можна проникнути.

Правовий образ міста включає уявлення про норми поведінки в місті загалом. Водночас кожному місту властива своя специфіка нормативності, уявлення про «нормальне» та «правильне». Міста і городяни відрізняються один від одного нормами поведінки. Взаємний вплив один на одного справляють правила і уявлення про них, що породжує результати міської правової соціалізації.

Існування правового образу міста зумовлює його оформлення на основі специфіки сучасного міського та державного простору. Важливо зазначити, що саме перенесення акцентів у методології дослідження міського права з традиційних юридичних підходів на сучасні урбаністичні ідеї дозволяє виявляти, як правовий образ міста втілюється в системі сучасної державності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайль П. Геній міста / Петр Вайль. – М. : Независимая газета, 2000. – 488 с.
2. Стовба А.В. Правовая ситуация как исток бытия права : моногр. / А.В. Стовба. – Х. : ФО-П Лисяк Л.С., 2006. – 176 с.
3. Атоян О.Н. Утопия безвластия. Крестьянское правосознание в историко-правовой реальности 1917–1921 годов (на примере анархо-махновщины) : моногр. / О.Н. Атоян. – Луганск : РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2010. – 599 с.

4. Оборотов Ю.Н. Образы государств в глобализующемся мире / Ю.Н. Оборотов // Закон и жизнь. – 2004. – № 8. – С. 4-8.

Іванчук В.Є

Національний університет «Одеська юридична академія»

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

У світлі конституційної реформи, в умовах постійних змін законодавчої бази з метою її наближення до вимог Європейського Союзу, очевидно, існує нагальна потреба більш прискіпливо, обдуманно приймати закони, оскільки поспішні рішення призводять до постійного внесення поправок, доповнень і як результату – прогалин, колізій чи дублювань правових норм. Все це позначається на низькій ефективності та дієвості законодавчих актів [1, с.11].

В Україні відсутня система ефективного використання правового моніторингу на всіх рівнях нормотворчої діяльності та прийняття правових рішень в тому числі моніторинг локальних правових актів органів місцевого самоврядування, та органів державної влади. Можна сказати про новий вид юридичної діяльності – це правовий моніторинг, який повинен стати функцією органів державної влади та інституту громадянського суспільства.

Суб'єктами правового моніторингу можуть виступати різні інститути держави: Президент України, органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, Верховний Суд України, Конституційний Суд України та інститути громадянського суспільства: органи місцевого самоврядування, науково-дослідницькі установи, освітні установи вищої освіти, бізнес-структури, незалежні експертні організації, політичні партії і так далі. Але основним суб'єктом правового моніторингу в нашій державі повинен стати окремий орган, завданням якого буде здійснювати правовий моніторинг нормотворчої та правозастосовної практики.

В сучасній державі знаковим є взаємодія державних органів та інститутів громадянського суспільства у проведенні правового моніторингу.

В сучасній державі також є важливим залучення до здійснення правового моніторингу громадян, наукових та науково-дослідницьких установ, неурядових організацій. Це надасть змогу дослухатися та враховувати реакцію та думки громадськості, а також виступати з пропозиціями та рекомендаціями. Також забезпечать не лише легальність, а й легітимність це є ознакою громадського, демократичного суспільства та сучасної держави.

До основних завдань правового моніторингу можна віднести: 1) виявлення недоліків правового регулювання, а також визначення ефективності дій правових норм задля систематизації та удосконалення законодавства; 2) створення умов для впорядкування законодавства; 3) виявлення тенденції та потреб у правовому регулюванні певного кола суспільних відносин; 4) визначення можливості та необхідності сприйняття зарубіжного досвіду розвитку демократичних правових інститутів [4, с. 26].

Потрібно зазначити, що правовий моніторинг не є новим для демократичних країн. Моніторинг законодавства застосовується в наступних державах, як Великобританія, Франція, Італія, Німеччина та ін. Як стверджують зарубіжна дослідники, інституціоналізація надає певні переваги: сприяє врахуванню методологічних аспектів і вимог на стадії підготовки нормативно-правового акту; гарантує доступність необхідних фінансових і кадрових ресурсів; забезпечує оптимальну синхронізацію оцінки з процесом прийняття законодавчого рішення і, таким чином, оптимізує інтеграцію результатів оцінки в цей процес [3, с. 15].

Дана проблема також стає актуальною в Україні. Результатом розглядання науковцями правого моніторингу може допомогти аналізу результатів правового регулювання в суспільстві, уникнення правових колізій та суперечностей у законодавстві.

Разом із тим сформовані в Україні підходи до оцінки результатів здійснення органами державної влади та місцевого самоврядування своїх нормотворчих і правозастосовних функцій та повноважень зводяться до фрагментарного аналізу органами публічної влади, інститутами громадянського суспільства, засобами масової інформації системи українського законодавства, найбільш гострих проблем її відповідальності вимогам актуальності, дієвості з

урахуванням динаміки зміни потреб країни, її відповідності загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права [4, с.27].

Елементи правового моніторингу застосовуються різними органами державної влади, інститутами громадянського суспільства. Міністерство юстиції України має завдання вдосконалення законодавства, а також і систематизація; пропозиції щодо правових реформ, розроблення нормативно-правових актів та міжнародних договорів.

На Інститут законодавства Верховної Ради України покладено проведення дослідження у сфері державного управління суспільством і законопроектних робіт, розробку концепції розвитку законодавчої системи України, аналіз практики застосування законів та ефективності їх дії, розробку пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, здійснення порівняльних досліджень систем законодавства інших країн, розробку найбільш важливих законопроектів тощо [5].

Національна академія правових наук як державна наукова організація бере участь у реалізації державної політики у сфері правових дослідження, займається питаннями визначення пріоритетних напрямів побудови правової держави, науковим забезпечення правотворчої діяльності органів державної влади, вивченням та узагальненням механізмів реалізації актів законодавства тощо [6]. Також існують і неприбуткові організації, які створюються для стимулювання проведення реформ в правовій, політичній, суспільній сферах в Україні.

Одним зі свідчень усвідомлення значення правового моніторингу в Україні державними інституціями стало Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання проведення інституційної реформи у сфері використання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» від 10 жовтня 2012 р. № 767-р, яким на Міністерство юстиції, Міністерство економічного розвитку і торгівлі та Міністерство закордонних справ України було покладено обов'язок опрацювати питання щодо розроблення та впровадження електронної системи планування, проведення моніторингу та оцінки стану адаптації законодавства України до законодавства

Європейського Союзу відповідно до зобов'язань України за Угодою про асоціацію [2].

Такі заходи є важливими для України як сучасної держати та інституалізації правового моніторингу. Правовий моніторинг є важливою умовою ефективного функціонування правової системи так як бере участь у реалізації практично усіх функцій правової системи. Правовий моніторинг дозволить перейти на новий рівень державного та правового розвитку України як сучасної держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Градова Ю.В. Інституціоналізація правового моніторингу в Україні як спосіб захисту прав та свобод людини / Південноукраїнський правничий часопис, 2014. - № 4. – С.11-15.

2. Деякі питання проведення інституційної реформи у сфері виконання майбутньої Угоди про асоціацію між Україною та ЄС : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2012 р. № 767-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-2012-%D1%80>

3. Исаков В.Б. Теоретические подходы к понятию эффективности закона / В.Б. Исаков // Оценка законов и эффективности их принятия. – М., 2005. С. 12-20.

4. Петришина М.О. Становлення та розвиток інституту правового моніторингу в Україні: проблеми та перспективи/ Право і суспільство. – 2015. - №2. – С. 25-31.

5. Про затвердження Положення про Інститут законодавства Верховної Ради України та його структури : Розпорядження Голови Верховної Ради України від 04 серпня 2003 р. № 770 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/770/03-%D1%80%D0%B3>

6. Про затвердження Статуту Національної академії правових наук України : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2011 р. № 1375 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1375-2011-%D0%BF>

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН
У СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ**

Функціонування держави у сучасних умовах неможливо без використання інформаційних технологій, що наочно демонструє нам глобальне зростання інформаційного обміну, значимості інформації у сучасному суспільстві. Сучасна держава характеризується зміною функціональної спрямованості і є відкритою організацією, яка знаходиться в постійному стані обміну інформацією з соціальним середовищем, в якому воно функціонує. Як відомо, основною цінністю і відповідно основним призначенням права є регулювання суспільних відносин. Для сучасної загальнотеоретичної юриспруденції питання про функції права як і раніше залишається актуальним. В сучасних умовах традиційні функції права не тільки змінюються, але і відбувається формування нових, нетрадиційних функцій. Функції права покликані забезпечити досягнення цілей правової системи, встановити правовий порядок в різних соціальних сферах, сформувати правову свідомість, правову культуру особистості і суспільства, забезпечити права і свободи людини і громадянина.

У цілому глобалізація стала найважливішою характеристикою розвитку правових систем, коли формується інформаційне суспільство, змінюються принципи взаємодії держави й особи, відбувається процес змін у традиційних функціях права і формуються нетрадиційні функції права. Процеси глобалізації, які відбуваються в сучасному світі, індивідуалізація суспільства та його інформатизація сприяють змінам у системі функцій права та виділенню таких нетрадиційних функцій права як: демографічна, експресивна, інформаційна та ін..

Право може впливати на інформаційну сферу за допомогою правового регулювання, також правового впливу. Об'єктом правового регулювання інформаційних відносин виступає правова реальність, пов'язана з формуванням,

функціонуванням та розвитком інформаційного суспільства. Предметом правового регулювання інформаційних відносин є сукупність суспільних відносин, пов'язаних з використанням різних інформаційно-комунікаційних технологій з метою створення, накопичення інформації та знань, а також розвитку і реалізації свого потенціалу.

Особливість правового регулювання інформаційних відносин полягає в його універсальному характері. Так, якщо говорити про правове регулювання адміністративних, земельних та інших відносин, необхідно зазначити що, в таких випадках людина може стати суб'єктом даних відносин за власним бажанням (оформлення земельної ділянки) або, в іншому випадку, притягнута (сплата штрафу за паркування в недозволеному місці), також при регулюванні інформаційних відносин кожен учасник стає суб'єктом даних відносин, як тільки починає використовувати інформаційно-технологічні досягнення. Так, регулювання використання досягнень інформаційно-технологічної революції торкнулося майже всіх сфер життя: економічної, політичної, соціальної, культурної та ін.

Сферами правового регулювання інформаційних відносин виступає соціальний простір, який необхідно впорядкувати за допомогою правових засобів на основі використання досягнень інформаційно-технологічного прогресу. Досліджуючи питання про принципи регулювання інформаційних відносин, В. С. Політанській вказує на те, що вони є не тільки галузевими основними принципами, а й втілюють базові ідеї законодавчого забезпечення прав людини на основі розроблених і діючих міжнародних стандартів у сфері інформаційних відносин, а також описує проблему недосконалої розробки і закріплення в законодавчих актах України великого значення і функціонального навантаження цих принципів в процесі правового оснащення інформаційного суспільства [1, 58].

Правовий вплив, на відміну від правового регулювання, пов'язаний з тими суспільними відносинами, які не регулюються правом, але на які поширюється його дія. Правовий вплив формується не тільки за допомогою таких засобів, як норми права, а й залежить від тієї правової культури, яка

сформувалася в даному суспільстві. Це призводить до формування в однотипної ситуації певного стандарту поведінки, як безпосередній умови формування законослухняної поведінки громадян. Правовий вплив включає в себе не тільки правові засоби впливу на суспільне життя, а й інформаційні - психологічні (правові стимули і правові обмеження), виховні, ідеологічні (підвищення рівня правової культури, формування прогресивних, цивілізованих правових ідей, принципів і т.д.) та інші [2] .

Правове регулювання інформаційних відносин на національному рівні розуміється, як врегульовані правовими нормами суспільні відносин, що виникають з приводу інформації, сторони якого виступають як носії взаємних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.

Основи правового регулювання інформаційних відносин в Україні є Конституція України та Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки», згідно з якими держава створює умови для розвитку інформаційного суспільства в Україні. Був прийнятий ряд спеціально нормативно-правових актів, які спрямовані на регулювання оптимального використання інформаційних технологій. Створення спеціальних державних структурних підрозділів, які займаються впровадженням інформаційної політики в життя населення і виконанням державних програм,

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політанський В. С. Інформаційне суспільство: виклики для правового регулювання / В. С. Політанський // Вісник Національної академії правових наук України. - 2017. - № 2. - С. 68-78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2017_2_8

2. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина: [Монографія] / В. М. Бебик — К.: МАУП, 2003.: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.politics.ellib.org.ua/pages-3665.html>

3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки. Закон України від 09.01.2007 № 537-V. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

Чувакова Г. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОТИПРАВНІ АНОМАЛІЇ ЯК ДЕЛІКВЕНТНА ПОВЕДІНКА

Категорії аномалій правової сфери у сучасній юриспруденції не зовсім розкриті. На нашу точку зору, серед аномалій правової сфери можна виділити аномалії права, правові аномалії та протиправні аномалії.

Щодо аномалій права, то вони спочатку не передбачені правом, але ці феномени об'єктивно існують і хоча це відхилення від норми, вони юридично не карні. Щодо правових аномалій – це аномальні юридичні конструкції, які присутні у праві (різного роду ризику, аномальні права в деяких видах цивільних угод тощо). [1, с. 419]

Протиправні аномалії мають іншу правову природу, ніж аномалії права та правові аномалії. Якщо останні виходять із суб'єктних прав, то протиправні аномалії виходять із порушення певних норм і спрямовані проти права. Тобто, протиправні аномалії – це негативні, юридично карні відхилення від норми, що впливають із порушення нормативних приписів, виходять за рамки права і спрямовані проти нього.

Якщо правовий простір розглядати як соціальні сфери права та неправа, то протиправні аномалії (правопорушення) знаходяться в сфері неправа, передусім, у приватній сфері життєдіяльності соціуму, що дає можливість розглядати їх як «індивідуальне неправо».

Аналізуючи проблему індивідуального неправа через призму правових цінностей та аксіології права, варто відмітити, що воно діалектично пов'язане з якісним станом та рівнем розвитку правової системи, які проявляються в сукупності всіх юридичних антицінностей, що утворюють «деструктивний пласт правосвідомості і юридичної діяльності окремих людей, їх колективів,

класів і соціальних верств», тому індивідуальне неправо як складову юридичної антикультури можна представити як «сукупність юридичних антицінностей» [2].

В системі індивідуального неправа виділяються різні деформації правосвідомості, які впливають на прийняття особою вольового рішення щодо вчинення того и іншого протиправного діяння.

Зовнішня, об'єктивна сторона протиправних аномалій полягає в тому, що всі деформовані елементи психологічного механізму поведінки особи мають певне юридичне значення й оцінку лише тоді, коли вони зовнішньо виражені, об'єктивовані в практичних діях і операціях конкретних суб'єктів.

Такі практичні дії виражаються у вигляді протиправних діянь, які порушують правові норми, суперечать нормативним зразкам поведінки, визначеним у правовій системі держави, метою яких є регулювання суспільних відносин, є специфічним деструктивним видом соціальної девіації і визначаються як делінквентна поведінка (лат. *delinquens* (*delinquentis*) – вчинення проступку, правопорушення, психологічна тенденція до правопорушень, в англо-американському праві – невиконання зобов'язаною особою обов'язку), сутність якої полягає в порушенні прав чи створенні перешкод реалізації чийхось суб'єктивних прав, у відмові від виконання соціальних зобов'язань, виражених в юридичній формі. Особа, чиї вчинки (поведінка, дії, бездіяльність), направлені проти моральних та поведінкових норм суспільства і завдають моральну матеріальну шкоду окремим громадянам чи суспільству в цілому, кваліфікується як делінквентна особа (делінквент), а самі дії – деліктами (лат. *Delictum* – проступок, правопорушення).

Так, науковцями делінквентна поведінка розглядається як: «протиправні дії конкретної особистості, які відхиляються від встановлених в суспільстві законів і загрожують благополуччю інших людей або соціальному порядку та в крайніх проявах підлягають кримінальному покаранню»; «різновид злочинної (кримінальної) поведінки, яка відхиляється від норми, і в крайніх проявах підлягає кримінальному покаранню»; «повторювані асоціальні проступки, які закріплюються в стійкі стереотипні дії, що порушують правові норми, але не передбачають кримінальної відповідальності через їх обмежену суспільну

небезпеку або недосягнення віку, з якого починається кримінальна відповідальність» [3]; «система незначних правопорушень, провинностей та проступків; різновидом девіантної (поведінка, яка відхиляється від норми) та може бути обумовлена як педагогічною занедбаністю, невихованістю, так і психічними аномаліями: неадекватністю реакцій, ригідністю, негнучкістю поведінки, схильністю до афективних реакцій»; «антисуспільні дії, які не передбачають кримінальної відповідальності». Таким чином, як можемо бачити, поняття делінквентної поведінки варіюється від незначних правопорушень і антисуспільних дій, до злочинів, які, на думку одних науковців, підлягають кримінальному покаранню, а на думку інших – ні.

Таким чином делінквентність – це соціальне й правове явище. Вона соціальна тому, що складається з діянь, скоєних людьми у суспільстві й проти інтересів всього суспільства чи його частини, є соціальною за своїм походженням і змістом. Правова – тому що порушує правові норми і направлена проти права.

Спираючись на етимологічну характеристику слова «делікт» та різні легальні та доктринальні дефініції «правопорушення» як схожого соціального явища, можемо визначити *делінквентність* як юридичний і соціально-негативний феномен і протиправну аномалію, що виникає з конкретних протиправних, суспільно-небезпечних, усвідомлено мотивованих діянь особистості (дій, бездіяльності, поведінки) в сфері суспільних відносин, які відхиляються від встановлених у відповідному суспільстві і на даний час норм поведінки, чітко зафіксованих в законодавчих актах держави, загрожують соціальному порядку, направлені проти інтересів суспільства, інших громадян та права і є юридично карними у крайніх своїх проявах.

В основі делінквентності як протиправної аномалії знаходяться дефектність соціальних відносин між особистістю й суспільством, між потребами індивіда й вимогами суспільства. Причому, як зазначає Є. Туровець, детермінанти конкретної протиправної поведінки на рівні мікросередовища є проявом на рівні одиничного соціальних процесів і явищ загального характеру, що є детермінантами протиправності і злочинності через породжувані ними соціальні конфлікти та інші криміногенні суперечності. На рівні механізму

конкретної протиправної поведінки викривлене формування особистості призводить до пріоритету примітивних потреб, гіперболізації окремих з них, появі й розвитку псевдо потреб, заснованих на них соціально негативних інтересів й поведінкових стереотипів. Направленість особистості при цьому, за словами цитованого автора, все більше характеризується пріоритетом власних бажань, амбіцій тощо над будь-якими іншими цінностями, зниженням самоконтролю поведінки, ігноруванням вимог і заборон законодавства. Деформується й вольова сфера: або знижується здатність керувати своєю поведінкою й, відповідно, формується схильність до «непоміркованого» підпорядкування чужому впливу чи власній скороминущій примсі, або, навпаки, розвивається наполегливість у досягненні поставленої негативної мети [4; с. 7].

Крім того, розповсюдженню делінквентності як протиправної аномалії сприяють такі зовнішні чинники як, обумовлений глобалізованими процесами, інтенсивний розвиток інформаційного середовища, що сприяє трансферту іншокультурних цінностей й норм, які завищують рівень домагань окремих громадян. Так, цінності успіху, високого рівня матеріального споживання, не забезпечені реальною економічною ситуацією, через рекламу, телебачення, кіно тощо входять у життя багатьох людей, впливають на надмірність їх домагань. За відсутності реальних можливостей досягнути такого рівня обирається шлях злочинно-протиправний. Тобто, глобалізація здійснює перенесення цінностей і норм у нове середовище без їх адаптування й інтеграції, що є серйозним викликом соціальному порядку, втраті орієнтирів, розвитку делінквентних практик.

Загальною й глобальною причиною делінквентної поведінки називають, також дестабілізацію суспільства, кризові явища суспільного розвитку, що негативно впливають як на масову свідомість громадськості, так і свідомість окремих осіб, сприяють її внутрішній суперечливості, нестійкості, еклектичності, формуванню антицінностей і таких соціальних установок, які допускають порушення правових норм. Таким чином, в умовах соціально-економічної й політичної кризи, стрімкого падіння рівня життя населення і

формування морально-правового нігілізму, відбувається поглиблення делінквентизації суспільства, поширення проявів протиправних аномалій.

Тому, вважаємо, що найбільш ефективною й перспективною в регулюванні делінквентної поведінки в умовах правового беззаконня і кризи політичної влади, нестабільності, правового нігілізму та неповаги до прав людини є, передусім, соціально-профілактична діяльність держави, метою якої має бути виявлення й нейтралізація причин і умов, що викликають розповсюдження делінквентної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.] ; М-во освіти і науки України, Півден. регіон. центр НАПрН України, НУ "ОЮА", за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс. – 2015. – С. 419.
2. Карташов В.Н. Теория правовой системы общества : учебное пособие. В 2 т. Т. II / Яросл. гос. ун-т. Ярославль : ЯрГУ, 2006. 491 с (с.90-92); Деликт // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907.
3. Змановская Е. В. Девиантология: учебн. пособие / Е.В. Змановская. – М.: Академия, 2003. – 288 с.; Еникеев М. И. Основы общей и юридической психологии: учебн. для вузов / М.И. Еникеев. – М.: Юрист, 1996. – 631 с.
4. Организация работы по профилактике противоправного поведения: метод. Пособие / авт-сост. Е.А. Туровец. – Минск: БГУИР, 2015. – 28с.

Грезіна О. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЩОДО ПРИНЦИПІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА

Задля створення безпечного освітнього середовища, налагодження партнерських відносин між учасниками освітнього процесу, а саме між здобувачами освіти, педагогічними, науково-педагогічними та науковими

працівниками, батьками здобувачів освіти, в Україні, наразі, почав свою роботу освітній омбудсмен. Це стало приводом для наукових дискусій серед вчених. Актуальним постає питання вивчення правового статусу, завдань і принципів діяльності освітнього омбудсмена. Питання принципів діяльності освітнього омбудсмена не розкрито на достатньому рівні й потребує подальшого дослідження.

Деякі аспекти цього питання були висвітлені у працях таких науковців, як А.В. Голяк, О.П. Науменко, Ю.М. Рижук, І.М. Полякова.

До недавнього часу інститут омбудсмена був відомим лише порівняно вузькому колу фахівців-правників. Цей інститут виник й розвивався на основі західноєвропейських демократичних цінностей, що ґрунтуються на засадах поділу влади та верховенства права. Характерною особливістю інституту омбудсмена стало те, що його утвердження в більшості країн світу відбувалося в уже існуючій системі органів державної влади і тому необхідно було враховувати національні, правові, культурні та інші особливості. Тому, попри єдині принципи концептуальної побудови цього інституту, у світі важко знайти два такі інститути, які були б цілком тотожні. У багатьох випадках певні суспільні групи чи інтереси потребують додаткового або спеціалізованого захисту через специфіку їх положення в суспільстві або через значущості суспільних відносин, в яких вони беруть участь. З цієї причини в ряді країн поряд з національними, регіональними та місцевими омбудсменами і часто поза їх системи діють і різні спеціалізовані омбудсмени. Освітній омбудсмен є одним з таких спеціалізованих омбудсменів, який має керуватися певним переліком принципів.

Термін «принцип» вживається у різних значеннях: 1) основні засади вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності [2, с. 22].

Науменко О.П. вважає введення інституту освітнього омбудсмена прогресивним кроком на шляху демократизації освітнього процесу, вагомим зрушенням у сфері захисту прав учасників освітнього процесу та для його становлення як дієвого та незалежного важливе значення має з'ясування його теоретичного підґрунтя, правової природи, принципів діяльності в загальному механізмі забезпечення прав і свобод людини та громадянина [1, с. 190].

Принципи відіграють роль орієнтирів у формуванні права. Зокрема, еволюція права походить від ідей до норм, потім через реалізацію норм – до суспільної практики. Саме починаючи з появи ідей, а ідея досить часто формується у вигляді правового принципу, принцип визначає, направляє розвиток права [2, с. 22].

Саме в принципах відображається головна властивість і особливість діяльності освітнього омбудсмена.

Освітній омбудсмен провадить свою діяльність на основі принципів гуманізму, законності, справедливості, неупередженості, об'єктивності, незалежності, доступності, транспарентності, недоторканності приватного життя осіб і конфіденційності відомостей про них [3, с. 158].

Сергій Горбачов – освітній омбудсмен України, у своїй презентації позначив певні принципи діяльності. По-перше, освітній омбудсмен не підмінює роботу державних або правоохоронних органів, органів місцевої влади. По-друге, співпраця з органами державної влади, місцевим самоврядуванням, громадськими організаціями. По-третє, принцип відновлення порушених прав учасників освітнього процесу у співпраці з органами державної та місцевої влади.

Необхідно зазначити, що освітній омбудсмен у своїй професійній діяльності, обов'язково, має дотримуватись наступних принципів:

- принцип професіоналізму – підтримання високого рівня компетентності кожним учасником процесу реалізації державної політики у сфері освіти;

- принцип доброчесності – відданість освітнього омбудсмена процесу реалізації державної політики у сфері якості освіти моральним принципам та стандартам, які створюють бар'єр для недоброчесності;
- прозорість – доступність та відкритість інформації, яка передбачає, що освітній омбудсмен і всі учасники процесу реалізації державної політики у сфері якості освіти зобов'язані діяти відкрито, зрозуміло та в рамках закону;
- повага – повага до ідей, гідності інших, їхнього фізичного та психічного здоров'я, на благо колегіальності та співпраці з іншими учасниками процесу реалізації державної політики у сфері якості освіти;
- послідовне відстоювання гідної поведінки та ідей поширення принципів академічної доброчесності в несприятливих умовах стороннього тиску;
- сумлінність – освітній омбудсмен виконує свої повноваження без перевищення або несумлінності виконання [4].

Отже, у висновку слід зазначити що принципи діяльності освітнього омбудсмена є важливою темою для подальшого дослідження. Оскільки, дотримання усіх вище зазначених принципів необхідно для захисту прав учасників освітнього процесу й створення безпечного освітнього середовища для них. Тема принципів діяльності освітнього омбудсмена в Україні поки що не отримала гідної уваги серед наукової спільноти й потребує більш ретельного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Наumenko O.П. Щодо правового статусу освітнього омбудсмена. *Альманах права*. 2019. Вип.10. С. 190-194.
2. Зайчук О.В. Принципи права в контексті розвитку загальної теорії держави і права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 22-28.
3. Рижук О.М. Освітній омбудсмен у системі забезпечення та захисту прав здобувачів освіти / О.М. Рижук, І.М. Полякова. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Вип. №2(16). С.151-162.

4. Кодекс академічної доброчесності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/0796.pdf>

Єсімов С. С.

Львівський держаний університет внутрішніх справ

ЮРИДИЗАЦІЯ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Основним принципом формування права є справедливість. Свобода, рівність, загальне благо, національний і особистий інтерес визнаються, якщо вони справедливі і право повинно бути пов'язано з об'єктивною необхідністю. В теорії правової держави можна виділити два підходи до розуміння його сутності: правовий позитивізм і природність прав.

Правовий позитивізм пов'язаний з юридизацією, тобто наданням правового статусу, відносинам здійснюється на розсуд державних органів, наділених функціями правотворчості та застосування право. Досвід історичного розвитку свідчить, що процес розширення кола об'єктів правового регулювання в основі своїй має об'єктивний характер та зумовлений необхідністю упорядкування й регламентації на найвищому рівні найбільш значущих для суспільства і держави відносин [1, с. 92].

Природність прав впливає з природної сутності людини, що носить в нормативному вираженні встановлений мінімум прав для здійснення повноцінної життєдіяльності. Конституційні норми держави сформовані на основі обох підходів до розуміння сутності правової держави, причому пріоритет відданий саме другому підходу.

Згідно з Конституцією, Україна є правовою державою, де людина, її права та свободи є найвищою цінністю, а єдиним джерелом влади є народ. Можна зробити висновок, що держава повинна регулювати суспільні відносини за допомогою правових норм в інтересах громадян і ототожнювати ці інтереси

зі своїми. Юридизації відносин не завжди спрямована на збереження та нормативне закріплення їх звичаєвості, може бути продиктована інтересами влади. Вибудовування правовідносин в суспільстві під впливом тільки державних інтересів суперечить теорії природного права. В останній час основна увага в національному законодавстві була приділена обмежувальним заходам у зв'язку з забезпеченням територіальної цілісності, захисту елементів національної ідеології, протидії інформаційним загрозам, на збільшення значущості адміністративного ресурсу у виборчому процесі.

Комерційні відносини отримали додаткове нормативно-фіскальне навантаження для поповнення бюджету країни. Встановлені норми сприяли збільшенню ролі держави в життєдіяльності суспільства. На тлі звуження соціальних зобов'язань, в засобах масової інформації стали з'являтися висловлювання владної еліти про необхідність зміни Конституції відповідно до політичної кон'юнктури за результатами останніх президентських і парламентських виборів. На думку експертів, які представляють владну еліту, основними недоліками Конституції є відсутність статусу офісу президента, повноважень прокуратури, зайва самостійність органів місцевого самоврядування, недосконала модель народовладдя.

Згорання демократичних інститутів одним з ключових членів європейської спільноти призведе до конфронтаційних процесів з вельми невизначеними перспективами. Окремі дослідники стверджують, що ігнорування законодавцем уявлень українців про право як правду та справедливість, провокує існування нормальних стосунків поза нормативних меж. Утворений вакуум внаслідок недіючого законодавства, заповнюють неформальні способи соціально-економічного саморегулювання.

Ментальність кожного народу утворює самотутнє розуміння права, свій сенс права. У правосвідомості суспільства правове сприймається не тільки як юридичне. Право не ототожнюється з особистими претензіями і інтересами. Основу правосвідомості становить етичний ідеал – правда (істина) і соціальна справедливість. У сучасних умовах вчені виділяють характерними рисами

правового менталітету українських громадян вибіркове ставлення до права та скептичне ставлення до дієвості закону.

Процеси європейської інтеграції та уніфікації правових систем є реальністю сьогодення. Проте, знівельована від соціально-культурних особливостей суспільства, правова система схильна до ризиків формалізації, бюрократизації та розвитку неформальних відносин врозріз правовим розпорядженням.

В Україні склалася юридична бюрократизація як негативна форма надлишкової юридизації звичайних відносин з превалюванням контрольних функцій чиновництва призводить до тривалості, дорожнечі та низької ефективності правових процедур захисту інтересів громадян. Недосконалість механізмів реалізації громадських ініціатив в законотворчості призводять послаблення дієвості нормативних приписів на рівні правосвідомості населення.

Переважання в політичному управлінні адміністративних механізмів державної влади обумовлено не тільки політичної волею, але й низькою ефективністю реформ, що проводилися, як наслідок, низькою політичною культурою громадян. Адміністративні механізми управління переважають над демократичними. Дотримання демократичних процедур супроводжується відсутністю стимулів до їх реалізації та використанням адміністративного ресурсу. Пряме адміністрування дозволяє здійснювати управління з найменшими витратами, але, з іншого боку, відбувається придушення низової ініціативи та стимулів до самореалізації, необхідних для прогресивного розвитку.

Тому частка демократичних механізмів в політичному управлінні повинна в перспективі зрости. Якщо влада буде гальмувати цей процес, це призведе до загострення соціальних суперечностей. У ситуації, що склалася, коли проблема територіальної цілісності не вирішена, громадянське суспільство в Україні може існувати, тільки розділивши з державою її соціальні функції та надаючи допомогу державними органами у вирішенні соціально-політичних конфліктів.

Практика показує, що в Україні в ході боротьби з сепаратистами під контролем державних органів є громадські ініціативи. Як відзначають дослідники, в процесі обмеження прав і свобод держава не обмежено нічим.

Слабо розвинені або відсутні механізми багаторівневого вирішення соціально-побутових проблем населення, призводять до ескалації соціальної напруженості. Суспільство диктує необхідність пошуку зовсім інших форм підвищення ефективності державної влади.

Державна влада вживає заходів до поліпшення соціально-економічного стану країни. Ключовими результатами успішної реалізації Програми Уряду визначено: економіка України (ВВП) зростає на 40%; буде створено 1 млн. нових робочих місць; залучено 50 млрд. доларів прямих іноземних інвестицій; відбудеться очевидний розвиток інфраструктури, зокрема всі основні дороги (24 000 км) будуть приведені у хороший стан, активно розвиватиметься залізниця, побудовано 5 глибоководних портів та 15 аеропортів; кожен українець буде забезпечений на рівні реального прожиткового мінімуму; рівень забруднення довкілля зменшиться принаймні на 20%; демографічний тренд буде позитивним (народжуватися та повертатися в Україну більше людей, ніж помиратиме і виїжджатиме) [2].

Для реалізації намічених цілей необхідна не тільки політична воля, але й налагоджений багаторівневий механізм політичного управління.

Рішення поставлених завдань залежить не тільки від статистичних даних з їх реалізації, в першу чергу, від конкретно проведеної роботи в формі національних проектів. При цьому, згідно з Основними напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки, планований Кабінету Міністрів України за підсумками 2019 року темп росту валового внутрішнього продукту на рівні 1,7%, пов'язаний з помірним уповільненням інвестиційної активності, зі зниженням темпів зростання споживчого попиту, ставить під загрозу реалізацію стратегічних завдань вищезгаданої Програми [3].

Виходу економіки на траєкторію більш високих темпів зростання, на думку Кабінету Міністрів Мінфіну України, можливе за рахунок коштів приватних інвесторів і створення умов для інвестиційної активності.

Планована до централізації в регіонах кол-центрів і систем звернення громадян для управління реакцією на негативні думки і інформаційні приводи в соціальних мережах покликана посилити контроль реакції місцевої влади на соціальні проблеми громадян [4].

Можна зробити висновок, що рівень юридизації відносин в Україні повинен визначатися збалансованістю інтересів громадян, суспільства та держави, їх стійкими взаємозв'язками в соціально-економічному контексті, реалізацією норм позитивного та природного права. У даний час баланс політичної тріади (виконавчої, законодавчої, судової влади) схильний до частих якісних і динамічних змін, що говорить про слабку взаємодію та конфліктності її елементів щодо впливу суб'єктивних факторів.

Позитивний підхід до юридизації відносин, не дивлячись на формально-декларативне закріплення природного, використовується як інструмент захисту та просування інтересів влади, визначає пріоритети внутрішньодержавного та інтеграційного розвитку України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стрельцова О. В. Конституціоналізація як відображення тенденції юридизації суспільних відносин (теоретичний аспект). *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 90-93.

2. Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України. Урядовий портал. 29.09.2019. URL. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-programi-diyalnosti-kabinetu-ministriv-ukrayini-849290919> (дата звернення 06.12.2019).

3. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями бюджетної політики на 2018-2020 роки». Ліга закон. URL. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DH53300A.html (дата звернення 06.12.2019).

4. Кабмін запустив централізацію кол-центрів і систем звернення громадян. 20.11.2019. URL. <https://thebabel.com.ua/news/38398-kabmin-zapustiv->

Ковалів М.В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

ОСНОВНІ РИСИ УКРАЇНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ

Розбудова Української держави, поворот суспільства до засад гуманізму і справедливості, пошук шляхів його демократичного розвитку актуалізує використання і наповнення справжнім змістом багатьох рис Української держави, які характеризують її як саме конституційну державу, а також державознавчих понять. Це стосується, у першу чергу: України як суверенної і незалежної держави; України як демократичної держави; України як соціальної держави; України як правової держави.

Розглянемо кожну окремо.

Суверенітет як необхідний атрибут державної влади виступає якісною рисою держави і становить важливу засаду конституційного ладу України. Державний суверенітет характеризує повноту законодавчої, виконавчої та судової влади держави на її території, що виключає наявність будь-якої конкуруючої влади, а також: не підпорядкованість держави владі іншої держави у сфері міжнародного спілкування.

До основних ознак України як суверенної держави слід віднести територіальну цілісність, тобто кожна суверенна держава має свою державну територію. Згідно з міжнародним правом державною територією є частина земної кулі, яка належить певній державі та в межах якої вона здійснює своє територіальне верховенство.

Складниками державної території України є її суходіл, води, надра під ними та відповідний повітряний простір. Деякі суверенні права Україна здійснює також і в межах територій зі змішаним правовим режимом

(континентальний шельф і економічна зона). Цілісність державної території України полягає в забороні її насильницького поділу. Недоторканність державної території України означає те, що всі інші держави зобов'язані утримуватися від будь-яких зазіхань на територію України відповідно до загальновизнаних принципів міжнародного права, закріплених у Статуті ООН та в інших міжнародних договорах [1, с. 143].

Наступною ознакою є єдиний конституційний простір. Конституція України є юридичною базою для формотворчої діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування, вона визначає зміст і напрямки розвитку галузевого законодавства.

Одним із виявів суверенітету держави є встановлення громадянства. Згідно зі ст. 4 Конституції України в Україні існує єдине громадянство. Принцип єдиного громадянства має на меті, по-перше, недопущення існування громадянства окремих адміністративно-територіальних одиниць України, по-друге, уникнення випадків кумуляції громадянства окремих осіб (подвійного громадянства, або біпатризму). Цим забезпечується єдиний правовий статус для всіх громадян України.

Демократичною вважається держава, устрій і діяльність якої відповідає волі народу, загальновизнаним правам і свободам людини і громадянина. Ознаками України як демократичної держави є:

1) реальна представницька демократія, що забезпечується обранням Верховної Ради України, Президента України, представницьких органів місцевого самоврядування на основі демократичних принципів виборчого права;

2) організація державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову;

3) конституційне закріплення та реалізація принципу ідеологічного і політичного плюралізму;

4) визнання й гарантованість місцевого самоврядування [1, с. 145].

Основним завданням соціальної держави є сприяння суспільному прогресу, що базується на закріплених законодавством принципах соціальної рівності, загальної солідарності та взаємної відповідальності. Соціальна держава бере на себе обов'язок забезпечити кожному членові суспільства гідний сучасної людини мінімум соціальних благ. Обов'язками соціальної держави згідно з Конституцією та чинним законодавством України є:

- забезпечення соціальної спрямованості економіки;
 - охорона праці і встановлення гарантованого мінімуму оплати праці;
 - охорона здоров'я людей;
 - забезпечення підтримки сім'ї, дитинства, материнства та батьківства;
 - розвиток системи соціальних служб, які забезпечують соціальний захист громадян;
- встановлення пенсій, інших видів соціальних виплат і допомог [1, с. 145].

Сучасна політико-правова доктрина під правовою (у формальному сенсі) розуміє демократичну державу, де забезпечується верховенство закону, послідовно проводиться принцип поділу влади та визнаються й гарантуються права і свободи кожної людини. У Конституції України закріплено такі ознаки правової держави.

1. Верховенство права (ч. 1 ст. 8) [2]. Принцип верховенства права передбачає:

- пов'язаність законодавчої влади природним правом (держава може видавати лише такі закони, які відповідають приписам природного (надпозитивного) права);
- верховенство закону, що означає, по-перше, визнання за Конституцією України найвищої юридичної сили (ч. 2 ст. 8); по-друге, віднесення до предмета законодавчого регулювання найважливіших, визначальних суспільних відносин у всіх сферах життєдіяльності суспільства (ст. 92); по-третє, панування закону, безумовне підпорядкування законові всіх членів суспільства та держави в цілому;

2. Здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ч. 1 ст. 6). Три гілки влади діють відносно самостійно і незалежно одна від одної таким чином, щоб не допустити можливості домінування однієї з них та узурпації внаслідок цього всієї повноти влади в одних руках.

3. Вищий пріоритет прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 19). Правова держава визнає та гарантує права і свободи людини і громадянина, які закріплені Конституцією, загальновизнаними нормами міжнародного права, законами та іншими нормативними актами.

4. Незалежність суду (ч. 1 ст. 126). У правовій державі суд відіграє роль головного елемента механізму гарантій прав і свобод людини. З огляду на це має бути забезпечена реальна незалежність суду від будь-яких владних чи громадських структур. Тільки незалежний суд може ефективно захистити людину від свавілля органів виконавчої влади та їхніх посадових осіб.

5. Правовий захист людини від порушення її прав державною владою (ст. 55, 56). Згідно з Конституцією захист прав і свобод людини може здійснюватися: судом, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; міжнародними судовими установами або органами міжнародних організацій, членом яких є Україна; кожною людиною за допомогою заходів, не заборонених законом [1, с. 146].

Характеризуючи Україну як конституційну державу, Конституція України не обмежується закріпленням її рис як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковалів М.В., Гаврильців М.Т., Бліхар М.М. Конституційне право України: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 460 с.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

УКРАЇНА ЯК МОРСЬКА ДЕРЖАВА: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

На шляху розвитку суверенної України як морської держави, розбудова нових та оптимізація діяльності уже діючих державно-правових інститутів регулювання життя українського суспільства зумовлюють важливість і необхідність визначення основних функцій морської держави як різновиду сучасної держави, їх сутності та змісту.

У вітчизняній науці функції держави визначаються як основні (загальні) і постійні напрями (види) її діяльності, які реалізуються у визначених формах, за допомогою спеціальних методів, мають комплексний (синтезуючий), предметно-політичний і об'єктивний характер, чітко визначений зміст, свій об'єкт впливу, відображають і конкретизують сутність, завдання, соціальне призначення й цілі держави [1, с.7].

Сучасна держава виконує велику кількість різних за змістом, обсягом та цільовою направленістю функцій, що ускладнює для юридичної науки виокремлення фундаментальних функцій сучасної держави. Досліджуючи функції сучасної держави С. К. Могил зазначає, що здійснення державою своїх функцій відбувається постійно, систематично і протягом усього часу існування держави, при цьому функції держави виникають, здійснюються і розвиваються відповідно до тих завдань, які слід вирішувати державі в конкретних історичних умовах [2]

Зміни, що відбулися останнім часом в сучасній українській державно-правовій дійсності, значною мірою вплинули на зміст і систему її функцій, сприяли появі нових пріоритетних напрямів діяльності України як морської держави.

Вивчення ж функцій дає можливість визначити характер діяльності держави, її пріоритети на певному етапі розвитку, а також оцінити рівень її організованості й ефективності [3, ст. 133].

У загальнотеоретичній юриспруденції функції сучасної держави виступають динамічними показниками держави і найбільш поширеним їх

розмежуванням є на внутрішні і зовнішні, які у великій мірі залежать від проведеної державою внутрішньої й зовнішньої політики, відповідно. Вітчизняною наукою економічну функцію прийнято класифікувати як внутрішню, тобто націлену на визначення діяльності держави стосовно суспільства, сприяння ефективному функціонуванню та розвитку економіки країни у середині, власне, самої держави, однак в умовах ствердження України як морської держави, доцільним буде класифікувати її і як зовнішню. В умовах міжнародних економічних відносин зміст економічної функції включає широке коло напрямів діяльності української морської держави. Перед усім будемо вести мову про розробку економічної морської політики, яка б передбачала усунення недоліків у міжнародних ринкових механізмах та забезпечення сталого економічного розвитку країни, розробку маркетингової стратегії міжнародного туризму, ефективне міжнародне співробітництво та інтеграцію у світову економіку.

Не менш важливою функцією виступає оборонна функція морської держави, яка в нинішніх умовах набула не аби якої актуальності для України. Дана функція націлена на забезпечення національної безпеки, мирне співробітництво з іншими державами, забезпечення геополітичних інтересів. Вона спрямована на досягнення стану захищеності громадянина, суспільства і держави, що дає сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз національним інтересам. Така захищеність досягається в усіх сферах – політичній, економічній, інформаційній, військовій і що важливо – на морі. Виконання цієї функції виступає гарантією існування України як морської держави, а також ефективного виконання всіх інших її функцій.

Зазначена функція охоплює захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних морських кордонів, недопущення втручання у води внутрішнього моря, збереження економічної стабільності суспільства, охорону морської безпеки країни; зміцнення позицій держави на міжнародній арені, вироблення стратегії національної безпеки, морської доктрини, підтримання на належному рівні оборонного потенціалу та обороноздатності держави, протидію і нейтралізацію загроз національним

інтересам на морі, участь у міжнародному співробітництві з питань безпеки. Також, дедалі більшого значення набуває такий напрям цієї функції, як забезпечення миру і світового порядку. Він передбачає: міжнародну співпрацю держав щодо протидії піратству, організацію колективних дій у сфері боротьби з незаконного вторгнення, присвоєння та анексії незалежних територій окремих держав, вживання заходів дипломатичного та військового характеру з припинення існуючих і уникнення нових конфліктів, участь у миротворчих операціях.

Отже, у контексті дослідження функцій морської держави необхідно враховувати, що на даному етапі Україна опинилася в становищі, коли країна перебуває під сильним впливом географічних і просторових чинників, обумовлених її геополітичним положенням. Особливо гостро поставленні питання забезпечення оборони країни від зовнішньої агресії, встановлення та підтримка нормальних відносин з сусідніми державами, підвищення рівня економіки країни, покращення зовнішнього іміджу та зміцнення авторитету на міжнародному рівні. Відповідно, виокремлення функцій морської держави є необхідним кроком для досягнення Україною власних прагнень до побудови основних правових та державних стратегій, створення моделі нормативного та державного забезпечення національного права і зовнішньої політики, уніфікації національного законодавства для реалізації інтересів на морі та укріплення як сучасної морської держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бермічева О.В. Соціальна функція держави в Україні: автореф. дис.. на здобуття ступеня канд.. юрид. наук: спец 12.00.01 «Теорія та історія держави і права, історія політичних і правових учень»/ О.В. Бермічева. – Харків, 2002.- 18 с.
2. Могил С. К. Функции современного государства // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. – Одеса: Астропринт, 1998. – С. 134-138.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / О. Ф. Скакун. – 2-ге вид., доповнене і перероблене. – К.: Правова єдність, 2010. – 520 с.

РИТУАЛИ ЯК СТАЛА ПОВЕДІНКА В ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Ритуал, як і тисячі років тому, так і сьогодні, є невід’ємним засобом організації життя суспільства. Перш за все, це явні дії особи або групи осіб, що звертають увагу оточуючих на певне явище або факт. Для цього повинна мати місце відповідність ряду умов: загальновизнана умовність комплексу ритуальних дій, суспільна значущість події або факту, що підкріплюється ритуалом і усвідомлена мета ритуалу. Остання умова зберігає своє значення тільки завдяки звичасвій нормі, з якою ритуал тісно пов’язаний. Іншими словами, якщо підтримується звичасва норма - ритуал важливий, його мета усвідомлена. Якщо звичасва норма забута, ритуал втрачає значну частку сенсу і відтворюється (якщо відтворюється взагалі) тільки “за інерцією”, не усвідомлено.

У суспільстві, що є досить секуляризованими важко виявити та побачити вплив ритуальної діяльності на наші правила та переконання, а також легко відкинути ритуал як рудиментарний залишок попередньої ери, що вже вижив себе в ізольованій сфері людської діяльності. Однак звуження розуміння сутності ритуалу до формальних, наприклад, релігійних практик, ігнорує поширеність ритуальної діяльності в “світських” аспектах людської діяльності - “світських ритуалах”. Г.О. Нівня, досліджуючи ритуалізацію в юридичних процедурах вказує на те, що рівень ритуалізації сучасної юриспруденції значно нижчий, ніж в стародавньому світі, але було б помилковим вважати цю область повністю позбавленою ритуального компонента. Зберігання деяких ритуальних аспектів є даниною традиції. Деякі ж ритуальні елементи існують лише у суспільній свідомості у вигляді уявлень та забобонів, але такі уявлення є досить поширеними. Дослідниця вказує на те, що виявлення та дослідження ритуального компонента в юридичній сфері здатне підвищити рівень правосвідомості громадян, оскільки сприятиме очищенню суспільної свідомості від забобонів, проте, на її думку, не слід забувати про енергетичний

потенціал ритуалу, котрий здатен додавати юридичній процедурі додатковий вимір, переводячи її із профанної у сакральну площину [1, с. 118].

Як слушно вказує В.В. Дудченко: “якщо осмислити живі звичаї та надати їм форми усвідомленої всезагальності, то природне право (“право саме у собі”) набуває вигляду закону. Кожний індивід знаходить у законі формулу своєї істинної предметної сутності, бо закони розкривають і повідомляють йому те, що він доти лише невиразно відчував у глибині своєї істоти. Так підпорядкування істинним законам не в змозі притиснути його свободу. Кожний істинний закон за Г.В.Ф. Гегелем є свободою; він є виговореною сутністю вільної волі і зазначає в ньому себе. Ті ж закони, які не узгоджені із вільною волею людини, залишаються порожніми зобов’язаннями [2; с. 79].

Правова сутність ритуалів заключається в регулюванні широкого кола відносин у суспільстві, призначаючи соціальні ролі та наділяючи учасників відносин правами та обов’язками, притаманними тій чи іншій соціальній ролі. Ритуал допомагає створювати і підтримувати неформальні соціальні норми, він одночасно забезпечує найважливіший, а в багатьох випадках, єдиний засіб для формування наших уявлень про вищі цінності, безперечні авторитети і, зрештою, про сакральне, як у релігійній, так і в світській сферах. Як наслідок, ритуалізація (або деритуалізація) соціальних норм неминуче впливає на питання моралі, легітимності та справедливості, що виходять за рамки самих норм. Прикладом того, як ритуали в правовій сфері відображають поняття правильності та доцільності є норми безпечного дорожнього руху в частині реакції на певний колір світлофора. Послідовність зупинки і початку руху на світловому трафіку, що відповідає певному кольору на світлофорі, є довільною і суто умовною, вона заснована на загальній зручності та загальній практиці. Сенс червоних і зелених сигналів світлофора можна було б обміняти місцями, за умови, що перетин перехрестя залишиться безпечним та унормованим. Навпаки, ситуація зі зміною черги перетинання перехрестя була б абсолютно діаметральною. У випадку, коли пішоходи та водії автомобілів мали б змогу одночасно рухатись на, наприклад, червоний колір світлофору створився в б хаос, адже правильною і такою як вона має бути є вимога до різних учасників перетину перехрестя рухатись на різний колір світлофора.

Будь-яка регулятивна практика, в даному випадку ритуалізація, формує і забезпечує існування цінностей, інтерпретацій та розумінь, які лежать в основі кожної системи правових норм. Ритуал допомагає індивіду ідентифікувати себе в якості члена «нормативної спільноти». Ритуальні церемонії народження, смерті, укладення шлюбу, віросповідання – можна знайти у всіх відомих нині культурних сім'ях. Вони виражають ті культурні цінності, про які дбає суспільство.

Правова сутність ритуалу тісно пов'язана з його психологічною функцією. Будь-яка значна подія або факт вимагає визнання в очах оточуючих. В першу чергу, це стосується індивідуальних переживань кожного окремого спостерігача, через те, що кожен оцінює оточуючі його події зі своєї особистої точки зору, за особистими критеріями. Отже, може існувати безліч особистих думок щодо, наприклад, проведення судового засідання. Індивідуальна свідомість людини, що володіє спеціальними знаннями (в даному випадку юриста) буде сприймати те, що відбувається з позиції відповідності нормам процесуального права, свідомість інших спостерігачів може також відзначати незначні деталі, які з формально-юридичної точки зору не мають значення. Проте, всі спостерігачі, незалежно від відсутності або наявності спеціальних знань, будуть оцінювати те, що відбувається з точки зору належного виконання ритуалу, з точки зору традиційних стереотипів, що передаються з покоління в покоління. Поведінка учасників, їх емоційне ставлення до подій, черговість виступів, навіть зовнішній вигляд - за такими ознаками формується ставлення до подій [3].

Ритуал можна визначити як виконання більш-менш інваріативної послідовності формальних дій та висловлювань, які частково кодуються виконавцем. Відповідно до цього визначення вбачається можливим зосередити увагу на елементах, що характеризують ритуальну діяльність, наприклад, формалізм. Ритуал завжди передбачає використання структурованого набору вербальних та невербальних символів. Ритуальний процес є висококонсервативним і використовує «обмежений код» спілкування, що характеризується: 1) обмеженими засобами вираження; 2) відповідно обмеженою здатністю передавати інформацію; 3) і як наслідок обмеження

свободи учасників ритуальних відносин тлумачити сенс цих відносин більш ніж одним способом. У рамках своєї формальності ритуальна практика є інваріативною. Ритуальна діяльність передбачає точні повторення висловлювань та жестів, занадто велике відхилення від яких призведе до втрати ритуального характеру відносин. Ритуали регулюються складними наборами правил, що регулюють послідовність і безпосереднє виконання ритуальних заходів, а можливості для інновацій обмежені правилами другого порядку, які визначають відповідний спосіб зміни ритуалу [4].

За весь час існування людства поняття права завжди співвідносилось з поняттям справедливості, без якого право заперечує саме себе. У суспільстві, в якому існують та функціонують вищі системи цінностей (сакральність, моральність) право завжди буде оцінюватись крізь призму цих цінностей, а у випадку неспівпадіння право буде корегуватись під натиском суспільства.

Ритуали регулюють широке коло відносин у суспільстві, призначаючи поведінку, соціальні ролі та наділяючи учасників відносин правами та обов'язками, притаманними тій чи іншій соціальній ролі. Ритуал допомагає створювати і підтримувати формалізацію соціальних норм, він одночасно забезпечує найважливіший, а в багатьох випадках, єдиний засіб для формування наших уявлень про вищі цінності, безперечні авторитети і, зрештою, про сакральне, як у релігійній, так і в світській сферах, відповідність яким є складовою процесу легітимації. Ритуали, як стала поведінка в правовій сфері, формують і забезпечують існування цінностей, інтерпретацій та розумінь, які лежать в основі кожної системи правових норм.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Нівня Г. О. Ритуалізація в юридичних процедурах / Г. О. Нівня // Гілея: науковий вісник. - 2019. - Вип. 145(2). - С. 118-121. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_145%282%29__27;

2. Дудченко В. В. Плюралістична теорія джерел права: нові можливості в осягненні права / В. В. Дудченко // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». - 2010. - Т. 9. - С. 78-88. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2010_9_10

3. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

4. Catherine M., Ritual : perspectives and dimensions / Catherine Bell. 1953. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Ritual.-Perspectives-and-Dimensions-by-Catherine-Bell.pdf>

Яковець І.С.

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності НАПрН
України*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ІЗ ЗАСУДЖЕНИМИ

У частині 1 статті 1 КВК України закріплено, що кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов, зокрема, для виправлення і ресоціалізації засуджених.

Отож, якщо створення умов для виправлення й ресоціалізації засуджених являє собою одне з завдань діяльності органів і установ, то це викликає потребу у науковому обґрунтуванні змісту цих категорій, а також встановлення переліку засобів їх досягнення.

Зміст поняття “виправлення” наданий у ч. 1 ст. 6 КВК України. Під виправленням засудженого розуміється *процес позитивних змін*, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки [1]. Термін процес (*від лат. processus — просування*) означає рух уперед, послідовну зміну станів, стадій розвитку; сукупність послідовних дій з метою досягнення якогось результату.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що психологи знайомі з багатьма концепціями становлення особистості, і звикли до того, що позитивні зміни в особистості полягають лише в деякому покращанні, коли недоліки все рівно лишаються. Майже ніхто не прагне психологічними засобами переробити людину в ідеал, в досконалість. Необхідно відзначити, що

й кримінально-виконавче законодавство, визначаючи виправлення як процес, а не як результат, таким чином орієнтує персонал органів та установ виконання покарань на необхідність роботи у напрямку виправлення, а не на безумовне його досягнення.

Виправлення у значенні, що надається у КВК України, полягає в тому, щоб *шляхом примусового впливу* на засудженого внести корективи в його соціально-психологічні властивості, нейтралізувати негативні настанови, змусити додержуватись положень закону про кримінальну відповідальність, а ще краще, нехай навіть під страхом покарання, прищепити повагу до закону.

Досягнення такого результату у науці кримінально-виконавчого права визнається юридичним виправленням, що само по собі є важливим результатом застосування покарання, суттєвим показником його ефективності.

Ще більші складнощі та суперечливості викликають спроби визначити категорію “ресоціалізація”. У науковій літературі відмічається, що ресоціалізація за загальним визначенням включає у себе виправлення, але у значенні “соціалізація”, “підготовка до звільнення”, “включення у суспільно-корисну діяльність”, “соціальна адаптація в суспільство”. Саме таким чином ресоціалізація здатна знижувати ступінь суспільної небезпеки злочинця. Мета “виправлення” ближче до процесу виконання покарання, а мета “ресоціалізація” – до процесу реалізації кримінальної відповідальності.

Ресоціалізація засуджених, як це закріплено в ст. 6 КВК, – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства. Але за такого формулювання одразу ж виникає ряд запитань [1]:

- до якого саме суспільства має повернутися засуджений? Ринкові відносини, які виникли в Україні за часів незалежності, поділили суспільство на класи; з’явилися багатії, бідняки, середній клас, що спричинило поділ суспільства на певні прошарки, що, безперечно, перебувають у стані певних протиріч один з одним. То до якого з них має повертатися засуджений? Більшість осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження чи позбавлення волі, вимушені повертатися саме у те середовище, що спонукало їх до вчинення злочину. Крім того, відсутність належного реагування на адміністративні правопорушення (особливо гостро це питання постало з моменту

декриміналізації дрібної крадіжки), на злочинні прояви (відмови у реєстрації заяв про злочини, порушенні кримінальних справ тощо) “виховує” людей в дусі неповажання прав і свобод інших громадян, формує в суспільстві правовий нігілізм, який зворотно пропорційний правопорядку в суспільстві. Поглиблюють цей нігілізм непоодинокі випадки “корегування” закону на користь заможних прошарків населення, криза судової системи та відсутність реальної можливості захистити власні права. То чи можна вважати повернення в таке суспільство “ресоціалізацією” у прямому значенні цього слова?

- невідомим є й те, що саме мається на увазі під терміном “соціальний статус повноправного члена суспільства”. Конституція України проголошує рівність всіх перед законом. Однак формулювання, надане КВК, створює враження про наявність “соціального статусу НЕ повноправного члена суспільства”. Виходячи з цієї посилки, можемо зробити висновок, що засуджений в період відбування покарання (до моменту своєї ресоціалізації) має обмежений статус члена суспільства. Але як у цьому випадку бути з положеннями ст. 63 Основного закону, відповідно до якої засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду, а також ст. 7 КВК України, в який йдеться про те, що держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує їх соціальну і правову захищеність та особисту безпеку? [1]

- певні сумніви виникають при спробі осмислення словосполучення “загальноприйняте соціально-нормативне життя”. У правовій державі, а Україна буде таке, закон і тільки закон регулює поведінку людини в суспільстві. Тому й не зовсім зрозуміло значення слова “загальноприйняте” у контексті “соціально-нормативного життя”. Із цього можна зробити висновок про існування “не прийнятого широким загалом соціально-нормативного життя”, що є нонсенсом, оскільки положення закону є єдиними для всіх без винятку членів суспільства. Наведені упущення зумовлює необхідність внесення відповідних змін до чинного кримінально-виконавчого законодавства, оскільки невизначеність породжує суб’єктивізм.

Саме на підставі зазначеного ряд вчених роблять висновок, що ресоціалізація нині відбувається не завдяки, а у супереч нинішнім реаліям у сфері виконання покарань.

Не орієнтують на виправлення та ресоціалізацію засуджених і міжнародно-правові акти: мова швидше йде про виховання як мету виправлення (р. IV Європейські тюремні правила), або взагалі не вживається термін “виховання” (Мінімальні стандартні правила поведження з в’язнями, т. ін.). Європейські тюремні правила взагалі розроблені з урахуванням того, що виправлення та ресоціалізація не завжди дають очікуваних результатів, оскільки ці цілі, як показав досвід минулих років, не є реальними. У зв’язку з цим визнається, що головними передумовами успішного виправлення є готовність і добра воля самих засуджених та налагодження зв’язків між установами виконання покарань та вільним суспільством. Цілі виправного впливу на засуджених полягають у тому, щоб зберегти їх здоров’я та гідність та сприяти формуванню у них почуття відповідальності та виробленню навичок, які допоможуть реінтегруватися у суспільство, допоможуть виконувати вимоги законності та задовольняти свої життєві потреби власними силами після звільнення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Затверджений Законом України від 11.07.203р. № 1129-IV. Набув чинності 01.01.2004р. // Відомості Верхової Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.

Дудник Р. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЕНЕРГЕТИЧНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Розвиток української суверенної держави спричинив появу якісно нових суспільних відносин та розвиток комплексних галузей права. В період незалежності України виникли нові економічні відносини з приводу

видобування, переробки, транспортування та використання енергії. Водночас, виникла необхідність у їхньому правовому регулюванні.

Галузі права структуруються у певну систему, виходячи з особливостей правового режиму регулювання кожної галузі (який визначається предметом і методом правового регулювання, загальними принципами і положеннями, юридичними засобами регулювання), поділяються на профілюючі (фундаментальні), спеціальні та комплексні [1, с. 393]

Профілюючі галузі права – первинні за характером, займають центральне місце у системі права, оскільки втілюють вихідні юридичні режими у системі права та первинні юридичні засоби. До них відносяться галузі конституційного, адміністративного, цивільного, кримінального права. Правові режими інших галузей ґрунтуються на режимах профілюючих галузей та мають особливості власного предмета.

Спеціальні галузі – формуються відповідно до профілюючих і функціонують на основі власних суспільних відносин (трудове, сімейне, земельне, гірниче, водне тощо).

Комплексні галузі права – регулюють суспільні відносини у цілих сферах державного та громадського життя, використовуючи правові режими профілюючих та спеціальних галузей. Для комплексних галузей характерним є відсутність особливого методу правового регулювання.

Визначимо предмет енергетичного права та доведемо відсутність у його регулюванні власного методу. Відправною точкою у визначенні предмета енергетичного права повинно бути формулювання самого енергетичного права. На думку А. А. Кожухової, під предметом енергетичного права слід розуміти суспільні відносини, які складаються в процесі господарської, інвестиційної та регулятивної діяльності суб'єктів приватного і публічного права з приводу розвідки, видобування, переробки, зберігання, транспортування, розподілу, торгівлі і використання енергетичних ресурсів [2, с.87].

Відповідно Енергетичній стратегії України до 2030 року, ПЕК України (енергетика) – це галузь економіки, до складу якої входять суб'єкти господарювання, діяльність яких пов'язана із розвідкою, видобуванням,

переробкою, виробництвом, зберіганням, транспортуванням, передачею, розподіленням, торгівлею, збутом чи продажем енергетичних продуктів (енергоносіїв), крім суб'єктів, основна діяльність яких направлена на задоволення потреб населення та господарського комплексу послугами централізованого опалення та постачання гарячої води [3]. Спираючись на таке визначення ПЕК України, можемо припустити, що енергетичне право – це сукупність суспільних відносин, які виникають між суб'єктами господарювання в процесі їх господарської діяльності, пов'язаної із розвідкою, видобуванням, переробкою, виробництвом, зберіганням, транспортуванням, передачею, розподіленням, торгівлею, збутом чи продажем енергетичних продуктів.

Якщо говорити про метод правового регулювання цієї галузі права то слід використовувати два методи – імперативний і диспозитивний [1, ст.392]. Визначити, який метод правового регулювання переважає у комплексній галузі, є складним завданням. По-перше, необхідно виявити, з яких інститутів профілюючих галузей складається комплексна галузь і, по-друге, встановити, які методи правового регулювання використовуються у данній галузі права. Так, енергетичне право використовує окремі норми екологічного права (водне, гірниче, земельне), ядерного, адміністративного права (встановлює відповідальність за адміністративні правопорушення у сфері паливно-енергетичного комплексу), для регулювання яких використовується переважно імперативний метод правового регулювання. Інститути трудового, інвестиційного, транспортного, господарського, а також норми міжнародного та цивільного права, які частково входять до сфери регулювання ПЕК України, використовують переважно диспозитивний метод правового регулювання.

Енергетичне право поширює сферу свого регулювання на величезне коло суспільних відносин, використовуючи різні методи правового регулювання. Таке підтверджує, що енергетичне право України є комплексною галуззю права, для якої відсутність власного єдиного методу правового регулювання є характерною ознакою.

Як зазначав В. К. Райхер, для того, щоб визначити галузь як комплексну, необхідно, щоб вона відповідала трьом основним вимогам: по-перше,

необхідно, щоб сукупність правових норм, які входять до предмета правового регулювання даної галузі, була адекватною визначеному, специфічному колу суспільних відносин, тобто мала єдиний і самостійний предмет регулювання; подруге, зазначене коло суспільних відносин повинно мати велику суспільну значимість; по-третє, утворюючий таку сукупність нормативно-правовий матеріал повинен бути достатньо обширним [4, с.189].

Про предмет енергетичного права вже йшлося. Що ж до суспільної значимості правових відносин, які складаються у сфері паливно-енергетичного комплексу, на нашу думку, це питання навіть не потребує якогось обговорення чи доведення, адже відомо, що ця галузь економіки держави є базовою для усіх інших. Крім того, дослідженням питання енергетичного права займаються в Університеті Аделаїди, що в Австралії (The University of Adelaide). Так, професор Адріан Бредбрук (Adrian Bradbrook) у своїй статті «Енергетичне право як академічна дисципліна» (“Energy Law as an Academic Discipline”) наводить вісім соціальних і сім юридичних підстав для виокремлення предмету ЕП [5]. Соціальними підставами є наступні:

- зростає значення ЕП в якості навчального предмету;
- ЕП розширює сферу розвитку права;
- надзвичайна соціальна значимість енергетики;
- внесок енергетичної політики у досягнення сталого розвитку;
- наявність факторів безпеки, які включають дестабілізуючий ефект ресурсної залежності та ресурсних конфліктів, а також присутність в енергетиці ризиків, пов’язаних із залежністю від атомної енергії;
- морально-етичний аспект, включаючи відповідальність перед прийдешніми поколіннями за наслідки нинішнього вичерпування енергетичних ресурсів і захоронення радіоактивних відходів;
- зміна ролі держави, зокрема у контексті приватизації багатьох енергетичних підприємств, які раніше перебували у державній власності;
- особисте ставлення людей до питання енергетики, зокрема у контексті особливої значимості регулятивних і нерегулятивних засобів впливу на вподобання споживачів у сфері енергоспоживання.

В якості підстав правового характеру, у свою чергу, називаються наступні:

- полісистемний характер ЕП;
- міжюрисдикційний характер ЕП (наприклад, підпорядкування деяких аспектів енергетики як державній юрисдикції, так і юрисдикції органів міжнародних організацій);
- теоретичне значення ЕП;
- широке практичне застосування ЕП;
- динамізм ЕП;
- докорінність зміни ЕП;
- поєднання як економічних, так і екологічних аспектів.

На нашу думку, професор Бредбрук таким чином довів ознаку соціальної значимості енергетичного права.

Про обширність масиву юридичних норм, які існують у вітчизняному законодавстві, висловлюється велика кількість вчених. Зокрема, законодавство в енергетичній сфері накопило таку кількість правових норм, які просто необхідно кодифікувати.

Складність правового регулювання енергетики і полягає в тому, що ми не маємо єдиного законодавчого акту у цій сфері, а на рівні законів регулювання цих відносин здійснюється лише загальними положеннями. Таким чином, основні регулятивні норми містяться у підзаконних нормативно-правових актах, кількість яких перевищує 500 [6, с.7].

Отже, енергетичне право – це комплексна галузь права України, складає сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, які виникають з приводу та у процесі видобування, зберігання, транспортування та використання паливно-енергетичних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник/ За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

2. Кожухова А. А. К вопросу о становлении энергетического права как комплексной отрасли// Митна справа, № 4 (64). – 2009. – с. 86
3. Енергетична стратегія України до 2030 року / Енергоінформ.-2006.-12(351) - №20(359).- Інформаційні додатки.
4. Райхер В.К. Общественно-исторические типы страхования. М.-Л., 1947. С. 189-190.
5. Bradbrook A.J. Energy Law as an Academic Discipline // Journal of Energy & Natural Resources Law. – 1996. – Vol. 14.
6. Энергетическое право Украины. Краткое руководство// Arzinger. – Киев, 2009/ http://www.arzinger.ua/file_collection/ru/Energy_book_rus.pdf.

РЕЗЮМЕ КРУГЛОГО СТОЛУ

Під впливом різних факторів відбувається становлення сучасної держави, як нового етапу в розвитку державності. При цьому з одного боку держава набуває більш високий рівень інституціоналізованості та функціональної спрямованості, а з іншого характеризується процесами десуверенізації, децентралізації і дегуманізації. Відчувається неминучість виходу держави до нових відносин з правом, коли розвиток правової сфери все більшою мірою виявляється незалежним від державної влади. Знаковим є зміна взаємодії держави з бізнесом. Спроба зберегти стійкий зв'язок з корпораціями призводить до зміни у відносинах людини і державної влади. Основним суб'єктом взаємодії з державою стає корпорація, а звідси і перетворення національної держави в корпоративну. Якраз корпоративізація держави – це найважливіший момент її дегуманізації, оскільки фізичний індивід – як суб'єкт, віддається на відкуп корпораціям.

Сучасна держава повинна бути сильною, іншими словами здатною вирішувати все різноманіття внутрішніх і зовнішніх проблем тієї цілісності яку воно представляє. Різні аспекти трансформації національної української держави в сучасну ще підлягають своєму осмисленню в комплексних, міждисциплінарних та галузевих юридичних дослідженнях.